

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAFEVİ DÖNEMİ MİNYATÜRLÜ
ESERLERİNDEN TAHMASP ŞEHNAMESİ'NDEKİ
AT ZIRHLARI VE EYER ÖRTÜLERİNİN
İNCELENMESİ

Sogol BADRI

2501192160

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. Sevgi PARLAK

İSTANBUL - 2024

ÖZ

SAFEVİ DÖNEMİ MİNYATÜRLÜ ESERLERİNDEN TAHMASP ŞEHNAMESİ'NDEKİ AT ZIRHLARI VE EYER ÖRTÜLERİNİN İNCELENMESİ SOGOL BADRI

Bu çalışmada, şehname destanlarındaki atların önemi ve destanın genel içeriği üzerine çeşitli bilgiler sunulmuştur. Firdevsî'nin bu önemli eseri, İran tarihini ve mitolojisini kapsayan geniş bir zaman dilimini içererek, tarihsel ve mitolojik olayları birleştirmiştir. Atlar, destandaki çeşitli kahramanlık hikayelerinde ve savaş sahnelerinde stratejik önem taşıyan figürler olarak sıkça karşımıza çıkarlar.

Şehnamenin minyatürlerle bezenmesi, özellikle Şah Tahmasp döneminde Tebriz Saray Kütüphanesi'nde gerçekleştirilmiştir. Şah Tahmasp Şehnamesi, Safevî minyatürlerinin önemli bir örneğini oluşturur. Bu eserde, at zırhları ve eyer örtülerine odaklanan bir araştırma yapılmıştır. Toplamda 258 minyatür içeren eser, at zırhları, eyerler ve örtülerin detaylı bir analizini sunar. Elde edilen bulgular, minyatür sahnelerindeki süvariler kadar atların da korunmasına önem verildiğini, bu amaçla çok farklı materyaller kullanılarak alın zırhları ve atların vücutlarını örten zırhların yapılmış olduğunu ayrıca son derece dekoratif eyer örtülerinin de tercih edildiğini göstermektedir.

Şehname destanlarında, atların konu olduğu savaş, kahramanlık ve mitolojik temalar ele alınmış özellikle de bu konular minyatür sanatında da sevilerek işlenmiştir. Bu çalışma, at zırhları ve eyer örtülerinin detaylı bir analiziyle, Şah Tahmasp Şehnamesi'nin sanatsal ve kültürel önemine ışık tutmaktadır.

Anahtar kelimeler: Safevi minyatürleri, At zırhları, At eyer örtüleri, Alın zırhları, Şah Tahmasp Şehnamesi, İran, Bergüştvan.

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF HORSE ARMORS AND SADDLE CLOTHS IN MINIATURES OF THE SHAHNAMA OF SHAH TAHMASP FROM THE SAFAVID PERIOD SOGOL BADRI

This study provides insights into the significance of horses in the Shahnameh epics and the overall theme of the epic. Firdawsī's significant work spans a broad time period, encompassing Iranian history and mythology, effectively blending historical and mythological events. Horses emerge as strategic figures in various tales of heroism and war scenes within the epic.

The processing of Shahnameh with miniatures was particularly carried out during the reign of Shah Tahmasp at the Tebriz Palace Library. The Shannameh of Shah Tahmasp serves as a notable example of Safavid miniatures. The research focuses on horse armors and saddlecloths in this work.

Findings indicate that horses often played a protective role in battle scenes, with diverse materials used in armor designs, and saddlecloths covering the backs of horses. Moreover, crucial details like horse helmets have been examined, revealing that helmets were not depicted in cases where horses did not have armor.

Shahnameh epics enriched Iranian culture through the portrayal of war, heroism, and mythological themes using horses, leaving a significant impact on miniature art. This study sheds light on the artistic and cultural importance of Shah Tahmasp Shahnameh through a detailed analysis of horse armors and saddlecloths.

Keywords: Safavid miniatures, Horse armors, Chamfron, Horse saddlecloths, The Shahnameh of Shah Tahmasp, Iran, Bargustuwan

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Safevi döneminin önemli eserlerinden biri olan Tahmasp Şehnamesi ele alınarak, minyatürlü sayfalardaki at zırhları ve eyer örtüleri incelenmiştir. Araştırmanın yürütülmesi esnasında bir dizi zorlukla karşılaştım. Özellikle, bazı konuların literatürde yeterince ele alınmamış olması ve bazı bilgilere erişimin kısıtlı olması çalışmayı zorlaştırdı. Bu süreçte başta Farsça kaynaklar olmak üzere elde edilen bilgilerin anlaşılması, sentezlenmesi ve başka bir dilde yazılması zaman zaman zorlayıcı olabildi. Konuya dair tarihi kaynaklarda geçen terimlerin anlaşılabilmesi maksadıyla tezin kapsamında bir sözlük oluşturuldu. Tüm bu aşamalarda yaşadığım zorluklarla başa çıkmamda bana rehberlik eden danışman hocamın değerli yardımı sayesinde bu tezi tamamlayabildim.

Araştırma konusunu belirlememde yardımcı olan ve çalışma süresince bana yol gösteren, gerekli yönlendirmeleriyle benden yardımlarını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Sevgi PARLAK'a sabrı, bilgeliği ve yol gösterici desteği için teşekkürü borç bilirim.

Sogol BADRI
İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	ix
GÖRSELLER LİSTESİ	xi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xv
DETAYLAR LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAN RESİM SANATININ KÖKENLERİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İslamiyetten Önce İran Resim (Minyatür) Sanatı	8
1.2. İslamiyetten Sonra Moğol Etkisi ve Resim (Minyatür) Sanatı	8
1.3. Moğolların İstilasından Sonra Altın Çağ: Şahruh Dönemi ve Sanatın Zirvesi	9
1.4. Türkmen Etkisi ve İran Resim (Minyatür) Sanatı	9

İKİNCİ BÖLÜM

SAFEVİ HANEDANLIĞI VE İMPARATORLUĞU

2.1. Safevîler: Şeyh Safiyyüddin'den Şah İsmail'e.....	11
2.2. Şah Tahmasp Sâfevî'nin Saltanatı	11
2.3. Safevi Döneminde Minyatür Sanatı.....	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAH TAHMASP ŞEHNAME'Sİ

3.1. İran Kültüründe Şehnâme'nin Yeri	18
3.1.1. İlhanlı'dan Safevî'ye: Farklı Hanedanların Şehname Kopyaları	18
3.2. Şah Tahmasp Şehnamesi'nin Yapım Süreci ve Özellikleri	19
3.3. Şehname'nin Yolculuğu ve Eserin Modern Macerası	24

3.4. Şehname Hakkında Yayınlar ve İncelemeler	26
3.4.1. Arthur Houghton Koleksiyonu.....	26
3.4.2. Metropolitan Müzesi'nin Yayınları.....	27
3.4.3. Şah Tahmasp Şehnamesi Hakkında İran'daki Çalışmalar: Orijinal Eserin En Yakın Taklidi.....	27
3.5. Sheila Canby'nin Makalesine Göre Şehnamenin İncelenmesi.....	28

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAH TAHMASP ŞEHNAME'SİNDEKİ AT ZIRHLARI VE EYER ÖRTÜLERİNİN İNCELENMESİ

4.1. İran'da At Zırhlarının Tarihi.....	30
4.2. Terimler.....	37
At zırhları ve örtüleri.....	40
4.3. KATALOG	41
Örnek No: 1	41
Örnek No: 2	44
Örnek No: 3	52
Örnek No: 4	57
Örnek No: 5	59
Örnek No: 6	61
Örnek No: 7	64
Örnek No: 8	66
Örnek No: 9	68
Örnek No: 10	70
Örnek No: 11	76
Örnek No: 12	82
Örnek No: 13	88
Örnek No: 14	90
Örnek No: 15	96

Örnek No: 16	105
Örnek No: 17	107
Örnek No: 18	109
Örnek No: 19	111
Örnek No: 20	116
Örnek No: 21	130
Örnek No: 22	132
Örnek No: 23	135
Örnek No: 24	142
Örnek No: 25	144
Örnek No: 26	146
Örnek No: 27	155
Örnek No: 28	164
Örnek No: 29	170

BEŞİNCİ BÖLÜM DEĞERLENDİRME

5.1. ÖRTÜLER	184
5.1.1. Zırh İşlevli Örtüler.....	184
5.1.1.1. Malzemelerine göre zırh işlevli örtüler	186
5.1.1.1.1. Tekstilden Yapılmış Örnekler.....	186
5.1.1.1.2. Hasırdan Yapılmış Örnekler	187
5.1.1.1.3. Deri ve Hayvan Postundan Yapılmış Olan Örnekler	188
5.1.1.2. Motif açısından zırh işlevli örtüler	189
5.1.1.2.1. Soyut Bitkisel Bezemeli Örnekler.....	189
5.1.1.2.2. Hayvan Figürlü Örnekler.....	190
5.1.1.2.3. Diğer Motifler (Şemse ve Çin Bulutu).....	191
5.1.1.2.4. Geometrik Motifli Örnekler (Gövde ve Saçaklar).....	191
5.1.2. Eyer (Altı) Örtüleri	194

5.1.2.1. Motif Açısından Eyer (Altı) Örtüleri	199
5.1.2.1. Soyut Bitkisel Bezemeli, Çin Bulutlu ve Şemse Motifli Örnekler	199
5.1.2.2. Hayvan Figürlü Örnekler	200
5.1.2.3. Geometrik Motifli Örnekler	201
5.1.3. Atların dinlendirildiği esnada kullanılan örtüler	202
5.2. ZIRHLAR	203
5.2.1. At Vücut (Gövde) Zırhları	203
5.2.1.1. Formlarına Göre At Vücut (Gövde) Zırhları.....	203
5.2.1.1.1. Zincir Zırhlar.....	203
5.2.1.1.2. Levha (Plaka) Zırhlar	204
5.2.1.1.3. Balık Pulu Şeklindeki Zırhlar	205
5.2.2. At Alın Zırhları	206
5.2.2.1. Formlarına göre at alın zırhları.....	209
5.2.2.2. Bezemelerine göre alın zırhları	211
5.2.2.2.1 Bezemesiz Grup:.....	212
5.2.2.2.2 Şemse Motifli Grup:.....	212
5.2.2.2.3 Kıvrık Dal, Rumi, Palmet ve Çin Bulutu Motifli Grup:	213
5.2.2.2.4 Atların Alın Zırhlarında Sorguç Kullanımı.....	214
5.3. EYERLER.....	215
SONUÇ.....	222
KAYNAKÇA	226
İNTERNET KAYNAKLARI.....	231

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1. At binit takımları. Varak 124R'den alınan bir at figürü. (Sogol Badri, 2023)	39
Çizim 2. At binit takımları. Varak 413R'den alınan bir at figürü. (Sogol Badri, 2023)	39
Çizim 3. (Sogol Badri, 2023)	43
Çizim 4. (Sogol Badri, 2023)	43
Çizim 5. (Sogol Badri, 2023)	48
Çizim 6. (Sogol Badri, 2023)	49
Çizim 7. (Sogol Badri, 2023)	49
Çizim 8. (Sogol Badri, 2023)	49
Çizim 9. (Sogol Badri, 2023)	50
Çizim 10. (Sogol Badri, 2023)	50
Çizim 11. (Sogol Badri, 2023)	51
Çizim 12. (Sogol Badri, 2023)	50
Çizim 13. Eyer ve eyer örtüsü (Sogol Badri, 2023)	55
Çizim 14. Eyer ve eyer örtüsü (Sogol Badri, 2023)	55
Çizim 15. Hasır uzun örtü (Sogol Badri, 2023)	56
Çizim 16. Uzun Örtü (Sogol Badri, 2023)	56
Çizim 17. Eyer ve eyer örtüsü (Sogol Badri, 2023)	58
Çizim 18. Eyer ve eyer örtüsü (Sogol Badri, 2023)	60
Çizim 19. Eyer ve eyer örtüsü (Sogol Badri, 2023)	60
Çizim 20. Eyer ve eyer örtüsü (Sogol Badri, 2023)	63
Çizim 21. Eyer (Sogol Badri, 2023)	63
Çizim 22. Uzun örtü (Sogol Badri, 2023)	63
Çizim 23. Mücevher veya değerleri taşlarla süslenen eyer ve eyer örtüsü (Sogol Badri)	65
Çizim 24. Uzun örtü(Sogol Badri, 2023)	67
Çizim 25. Eyer ve eyer örtüsü (Sogol Badri, 2023)	69
Çizim 26. Eyer örtüsü (Sogol Badri, 2023)	69
Çizim 27. Uzun örtü (Sogol Badri, 2023)	74
Çizim 28. Uzun örtü (Sogol Badri, 2023)	74
Çizim 29. Alınlık ve sorguç (Sogol Badri, 2023)	75

Çizim 30. Uzun örtü (Sogol Badri, 2023)	75
Çizim 31. Eyer ve eyer örtüsü (Sogol Badri, 2023)	75
Çizim 32. Uzun örtü (Sogol Badri, 2023)	81
Çizim 33. Uzun örtü (Sogol Badri, 2023)	81
Çizim 34. Metaldan oluşmasını düşünülen bir uzun örtü/zırh (Sogol Badri, 2023) ..	86
Çizim 35. Uzun örtü (Sogol Badri, 2023)	86
Çizim 36. Hasır örtü (Sogol Badri, 2023)	87
Çizim 37. (Sogol Badri, 2023).....	184
Çizim 38. (Sogol Badri, 2023).....	184
Çizim 39 (Sogol Badri, 2023).....	185
Çizim 40 (Phyllis Ackerman)	187
Çizim 41 (Phyllis Ackerman)	187
Çizim 42 (Phyllis Ackerman)	187
Çizim 43 (Phyllis Ackerman)	187
Çizim 44. Düz şeritli örtü / zırhların kalıbı (Sogol Badri, 2023)	192
Çizim 45. Kareli örtü / zırhların kalıbı (Sogol Badri, 2023)	193
Çizim 46. Bir eyer altı örtüsünün genel formu (kalıbı) (Sogol Badri, 2023).....	195
Çizim 47. a grubu	210
Çizim 48. b grubu	210
Çizim 49. c grubu	210
Çizim 50. Eyer ve eyer altı örtüsü (Sogol Badri, 2023)	217

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. Şah Tahmasp Şehnamesi'nde Varak 516'da tarih billgisinin geçtiği yer (Khalili Collection of Islamic Arts. No: MSS 1030 folio 560, Link, Erişim tarihi: 05.11.2021)	21
Görsel 2. Şah Tahmasp Şehnamesi'nde y.60A'de bulunan Mir Müsavvir'in imzasının tespiti. (Sheila R. Canby, and Firdawsī, The Shahnama of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings , 2014, s.109)	22
Görsel 3. Şehnamenin Varak 521A. Dost Muhammed'in imzasının tespiti. (AKM, No: AKM164, Link, Erişim tarihi: 20.12.2021)	22
Görsel 4. Varak 16Ö, Şah Tahmasp hakkında bir yazı. (Stuart Cary Welch, A king's book of kings: the Shah-nameh of Shah Tahmasp , 1976, s. 79).....	23
Görsel 5. Varak 442A, Şah Tahmasp'ın adı eserde geçmektedir. (Canby, a.g.e. , s.268)	24
Görsel 6. Hasanlu Tepesi'nde bulunan bir at göğüslüğüne ait plaka parçası, MÖ.800'ler, (Iran Bastan Museum, Tahran, No: HAS 74-241. (Maude De Schauensee, "Horse Gear from Hasanlu", s.50, Fig. 26).....	31
Görsel 7. İran, M.Ö 1000-600. bir at alınlığı, Los Angeles County Museum of Art No: M.76.97.177 (Link , Erişim Tarihi: 18.12.2023).....	32
Görsel 8. İran, Tāq-i Bostān, Sasani kralı II. Hüsrev (Philippe Chavin).....	33
Görsel 9. Dışı kumaş kaplı bir zırh gömlek, Sadrazam Mahmut Paşaya aittir (? – 1474) Osmanlı, 15. yy. (İstanbul, Askeri Müze, Envaner No: 249), (Sogol Badri, 2024).	35
Görsel 10. At zırhı örneği, y.57A (Sheila R. Canby, and Firdawsī. The Shahnama of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings , 2014. s. 109).....	40
Görsel 11. Uzun örtü örneği, y. 138Ö (Canby, a.g.e. , s. 159).....	40
Görsel 12. Karen, Alan kalesini fethediyor (Canby, a.g.e. , s. 109)	41
Görsel 13. Menuçehr, Selm'i öldürüyor (Canby, a.g.e. , s. 107)	44
Görsel 14. Feridun ve Menuçehr'in kucaklaşma ve kavuma sahnesi (Canby, a.g.e. , s. 108)	52
Görsel 15. Zal bir kervan tarafından görülüyor (Canby, a.g.e. , s.111)	57
Görsel 16. Sam, Alborz dağlarına geliyor (Canby, a.g.e. , s. 112).....	59
Görsel 17. Sam ile Zal geri dönüyorlar (Canby, a.g.e. , s.113).....	61

Görsel 18. Zal, Kabil şehrinde, Mihrab tarafından ağırlanıyor (Canby, a.g.e. , s. 116)	64
Görsel 19. Sam, bir ejderhayı öldürüyor (Canby, a.g.e. , s. 130).....	66
Görsel 20. Sam ile Zal, Kabil şehrinde karşılaşması (Canby, a.g.e. , s.136).....	68
Görsel 21. Barman, ihtiyar Kubad'ı öldürüyor (Canby, a.g.e. , s. 140).....	70
Görsel 22. Karen, Barmanı öldürüyor (Canby, a.g.e. , s. 141).....	76
Görsel 23. Zal, Hazarvan'ı öldürüyor. (MMA, No: 1970.301.15, Link, Erişim tarihi: 17.08.2022)	82
Görsel 24. Afrasiyab, İran'da tahta çıkıyor. (MMA. No: 1970.301.16 Link, Erişim tarihi: 17.08.2022).....	88
Görsel 25. Kalun, kendi mızrağıyla Rüstem tarafından vuruluyor (Canby, a.g.e. , s. 146).....	90
Görsel 26. Rüstem ile Afrasiyab'ın ilk karşılaşması (Canby, a.g.e. , s. 147).....	96
Görsel 27. Rüstem'in birinci durağı, (Canby, a.g.e. , s. 148)	105
Görsel 28. Rüstem'in dördüncü durağı (Canby, a.g.e. , s.150).....	107
Görsel 29. Rüstem'in yedinci durağı (Canby, a.g.e. , s. 105)	109
Görsel 30. Rüstem ile İran'ın yedi kahramanı Turan'da avlanırken.....	111
Görsel 31. Yedi kahramanların dördü, Pilsen ile savaşıyor (Canby, a.g.e. , s. 159)	116
Görsel 32. Sührab atını bağıyor (Canby, a.g.e. , s. 160)	130
Görsel 33. Sührab ile Gürdaferit karşılaşılıyor (Canby, a.g.e. , s. 161).....	132
Görsel 34. Rüstem ile Sührab'ın savaşı (Canby, a.g.e. , s. 163)	135
Görsel 35. Rüstem, ölmek üzere olan oğlunun başında ağılıyor (Canby, a.g.e. , s. 165)	142
Görsel 36. Siyavuş ateşten geçiyor (Canby, a.g.e. , s. 169).....	144
Görsel 37. Siyavuş ile Rüstem Belh şehrini ele geçiriyorlar (Canby, a.g.e. , s. 170)	146
Görsel 38. Siyavuş, Afrasiyab'ın önünde çevgan oynuyor (Canby, a.g.e. , s. 177).....	155
Görsel 39. Siyavuş ve Afrasiyab avlanırken (Canby, a.g.e. , s. 179)	164
Görsel 40. Sürhe, Famarz tarafından tutuklanır ve Rüstem tarafından mahkum edilir. (MEMA, No: 1970.301.31, Link, Erişim tarihi: 04.09.2023)	170
Görsel 41. Zincir örme bir zırh. Muhtemelen İran, Safevi dönemi, 16. yüzyıl veya sonrası.....	181

Görsel 42. Osmanlı dönemi, 16. yüzyıl, çelik, demir, altın ve gümüşten yapılan bir miğfer.	181
Görsel 43. Osmanlı dönemi, 16. yüzyıl. Zincir örme ve metal levhalı bir zırh. (MMA, No:36.25.54, Link, Erişim tarihi: 13.11.2023)	181
Görsel 44. Tibet veya Moğolistan, 15 – 17 yüzyıllar, bir at zırhına ait bir çift boyun ve bir göğüs koruması. (MMA, No:1997.242a–c, Link, Erişim tarihi: 12.06.2022)	182
Görsel 45. At zırhı, Osmanlı, 1475-1525. (The Museum of Islamic Art of Doha, No: AA.39.1998, Link, Erişim tarihi: 16.12.2023)	183
Görsel 46. At Binit Takımı (Dingeç, a.g.e., s.19)	196
Görsel 47. Osmanlı dönemine ait eyer altı örtüsü, 17. Yüzyıl, İpek ve kadife (Museum of Applied Arts, No: 52.2790.1, Link, Erişim tarihi: 05.01.2024).....	197
Görsel 48. Safevi, 17. yüzyılın başları, Şah II. Abbas tarafından hediye edilmiştir, ipek üzerine altın sırma işlemeli. (Moscow Kremlin Museum No.: Tk-2205, Link, Erişim tarihi: 10.01.2024).....	197
Görsel 49. 17. yüzyılın başları, pamuklu kumaş üzerine altın sırma ve sim işçiliği, Moscow Kremlin Museum No.: Tk-2644, Link, Erişim tarihi: 10.01.2024).....	198
Görsel 50. Osmanlı, bir at alınlığı, 16. yüzyıl, malzeme çelik, demir ve deri (MMA, No:32.75.248, Link, Erişim tarihi: 12.06.2022)	208
Görsel 51. Muhtemelen İran, bir at alınlığı, 15.-16. yüzyıl arası, malzeme çelik ve bakır, (MMA, No:36.25.509, Link, Erişim tarihi: 10.11.2023)	208
Görsel 52. İran, bir at alınlığı, 16. yüzyıl, malzeme çelik, (MMA, No: 29.158.621, Link, Erişim tarihi:12.6.2022).....	209
Görsel 53. Osmanlı, at eyeri, 16.-17. yüzyıllar. Malzeme ahşap, kemik (geyik boynuzu), deri, tekstil ve demir. Ayrıca üzerinde boyama (MMA, No: 14.25.1651a, Link, Erişim tarihi: 29.12.2023).....	216
Görsel 54. Tibet, at eyeri, 16.- 17. yüzyıllar. Malzeme ahşap, deri, tekstil, demir, bakır ve altın. (MMA, No: 2002.225, Link, Erişim tarihi: 29.12.2023).....	216
Görsel 55. Tibet, at eyeri, 17. -18. yüzyıllar. Malzeme demir, altın, gümüş, ahşap, mercan, fildişi, ipek ve deri. (MMA, 1998.316, Link, Erişim tarihi: 29.12.2023)	216
Görsel 56. Osmanlı, at eyeri, 17. yüzyıl. Malzeme ahşap çerçeveli, üzeri deri kaplama, lıymetli taş (zümrüt). Museum of Applied Arts (Macaristan), No: 52.2860.1, Link, Erişim tarihi: 02.01.2024).....	216

- Görsel 57 a&b.** Osmanlı, at eyeri, 17. yüzyıl. Malzeme ahşap çerçeveli, deri kaplama, ipek, gümüş yıldız kaplama, kıymetli taş (yakut). (Museum of Applied Arts, No: 52.2863.1, Link, Erişim tarihi: 05.01.2024).....216
- Görsel 58.** 1590'da, I. Şah Abbas tarafından Çar Fyodor İvanoviç'e hediye edilmiştir. Ahşap gövde kadife kumaş kaplamalıdır, altın eyer kaşının üzeri yuvalara yerleştirilmiş değerli taşlarla bezelidir. (Moscow Kremlin Museum No.: K-212, Link, Erişim tarihi: 08.01.2024).....220

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Püskül ve kenar suyu örnekleri.....	185
Tablo 2. Hasırdan yapılmış örnekler.....	188
Tablo 3. Leopar postu örnekler.....	188
Tablo 4. Kaplan postu örnekler.....	189
Tablo 5. Zırh örtülerinde soyut bitkisel bezemeli örnekler	189
Tablo 6. Hayvan figürlü zırh örtülerinin örnekleri.....	190
Tablo 7. Diğer motifler (şemse ve çin bulutu) uygulaması	191
Tablo 8. Geometrik örnekler, desenli.....	192
Tablo 9. Geometrik örnekler, tekrenk	193
Tablo 10. Geometrik motiflerle süslenen örnekler, kare ve dikdörtken	194
Tablo 11. Sade ve düz eyer örtüleri.....	198
Tablo 12. Eyer örtüsünde şemse motifi kullanımı	199
Tablo 13. Eyer örtüsünden süslemeler	200
Tablo 14. Hayvan figürlü eyer örtüleri.....	201
Tablo 15. Eyer örtüsünde çizigili desen süslemeler	202
Tablo 16. Dinlenme sırasında kullanılan örtüle	203
Tablo 17. Zincir zırhlar.....	204
Tablo 18. Levha (plaka) zırh örnekleri	205
Tablo 19. Balık pulunu andıran zırh örnekleri	206
Tablo 20. Şah Tahmasp Şehnamesi'nde bulunan zırhlı olan ama alın zırhı olmayan iki istisna at betimlemesi.	206
Tablo 21. At alın zırhlarının çeşitleri	210
Tablo 22. Düz formlu, at alın zırhlarına dair örnekler	210
Tablo 23. At alın zırhlarında, alın bölgesi daha geniş ve dolgun uygulaması	211
Tablo 24. At alınlınkarında girintili ve çıkıntılı uygulaması.....	211
Tablo 25. Bezemesiz at alınlıkları.....	212
Tablo 26. Şemse motifi ile bezeli at alınlıkları	212
Tablo 27. Yüzeyi tamamen bezenmiş at alınlıkları.....	213
Tablo 28. Şemse ile rûmi motiflerinin birarada kullanıldığı alın zırhları	213
Tablo 29. At alın zırhlarında sorguç kullanımı.....	214
Tablo 30. Binicisiz atlarda eyerlerin görüntüsü	219

DETAYLAR LİSTESİ

Detay 1. Varak 516'nın detayı, Sene 934 yazmaktadır.	21
Detay 2. Varak 60A'nin detayı, Nakkaş 'Mir Müsavvir'in imzası, bir figürün şapkasında tespit edilmektedir.....	22
Detay 3. Resim no 3'ün detayı. "Süver-i Dost Muhammed" yazısı	22
Detay 4. Varak 16Ö'nün detayı, Şah Tahmasp'ın adı geçmektedir.....	23
Detay 5. Varak 442A'nın detayı.	24
Detay 6. Dışı kumaş kaplı zırh gömleğın detayı	35
Detay 7. Karen, Alan kalesini fethediyor adlı sahnenin detayı	41
Detay 8. No 2. Leopar postundan bir zırh örtüsü	43
Detay 9. No 3. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	43
Detay 10. Menuçehr, Selm'i öldürüyor adlı sahnenin detayı	44
Detay 11. No 1, Eyer ve eyer altı örtüsü	48
Detay 12. No 2, Metal plakalı zırh ve alın zırhı	49
Detay 13. No 3, Zırh örtüsü, alın zırhı, püsküller ve kenar suyu.....	49
Detay 14. No 4, Leopar postlu zırh örtüsü, alın zırhı, püsküller ve kenar suyu	49
Detay 15. No 6. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	50
Detay 16. No 9. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	50
Detay 17. No 10. Zincir zırhı	50
Detay 18. No 11, Hasırdan yapılmış örnek	51
Detay 19. Feridun ve Menuçehr'in kucaklaşma ve kavuşma sahnesinden detay	52
Detay 20. No 1, Tamamı görünen bir eyer ve eyer örtüsü	55
Detay 21. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü	55
Detay 22. No 3. Hasır uzun örtü	56
Detay 23. No 4. Uzun örtü	56
Detay 24. Eyer ve eyer örtüsü	58
Detay 25. No 1. Eyer ve eyer örtüsü.....	60
Detay 26. No 2. Eyer ve eyer örtüsü.....	60
Detay 27. "Sam ile Zal geri dönüyorlar" adlı sahnenin detayı.....	61
Detay 28. No 1. Eyer ve eyer örtüsü.....	63

Detay 29. No 2. Eyer	63
Detay 30. No 3. Uzun örtü	63
Detay 31. Mücevher veya değerli taşlarla süslenen eyer ve eyer örtüsü.....	65
Detay 32. Uzun örtü detaları.....	67
Detay 33. “Sam ile Zal’ın Kabil şehrinde karşılanması” adlı sahnenin detayı	68
Detay 34. No 1 ve 2. Eyer ve eyer örtüsü	69
Detay 35. Barman, ihtiyar Kubad’ı öldürüyor adlı sahnenin detayı.....	70
Detay 36. No 1. Uzun örtü detayı, simurg kuşu, anahtarlı zencerek kenar suyu	74
Detay 37. No 2. Uzun örtü, rumi motifi, dolantı bulut, kenar suyu	74
Detay 38. No 3. Alınlık ve sorguç	75
Detay 39. No 4. Uzun örtü, anahtarlı zencerek kenar suyu.....	75
Detay 40. No 5. Eyer ve eyer örtüsü, simurg kuşu.....	75
Detay 41. Karen, Barmanı öldürüyor adlı sahnenin detayı.....	76
Detay 42. No 1. Uzun örtü	81
Detay 43. No 2. Uzun örtü, madalyon ve şemse.....	81
Detay 44. “Zal, Hazarvan’ı öldürüyor” adlı sahnenin detayı	82
Detay 45. No 1. Metal olduğu düşünülen uzun zırh, sırt kısmında şemse motifi	86
Detay 46. No 2. Uzun örtü, farklı bir püskül uygulaması, boyun kısmında çıkıntılar	86
Detay 47. No 3. Hasır örtü/zırh	87
Detay 48. Eyer örtüsü.....	89
Detay 49. “Kalun, kendi mızrağıyla Rüstem tarafından vuruluyor” adlı sahnenin detayı	90
Detay 50. No 1. Zırh işlevli örtü	93
Detay 51. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü	93
Detay 52. No 3. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	93
Detay 53. No 4. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	94
Detay 54. No 5. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	94
Detay 55. No 6. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	95
Detay 56. No 7. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	95
Detay 57. “Rüstem ile Afrasyab’ın ilk karşılaşması” adlı sahnenin detayı.....	96
Detay 58. No 1. Eyer altı örtüsü.....	101
Detay 59. No 2. At zırhı ve eyer kaşı	101
Detay 60. No 3. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü.....	101
Detay 61. No 4. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü.....	102

Detay 62. No 5. Zırh işlevli örtü	102
Detay 63. No 6. At zırhı – at alın zırhı	102
Detay 64. No 7. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	103
Detay 65. No 8. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	103
Detay 66. No 9. At zırhı – at alın zırhı	104
Detay 67. No 10. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	104
Detay 68. No 11. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	104
Detay 69. Eyer ve eyer örtüsü	106
Detay 70. Leopar postlu eyer ve eyer altı örtüsü.....	108
Detay 71. Eyer ve eyer altı örtüsü	110
Detay 72. “Rüstem ile İran’ın yedi kahramanı Turan’da avlanırken” adlı sahnenin detayı.....	111
Detay 73. No 1. Eyer ve eyer altı örtüsü	113
Detay 74. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü	113
Detay 75. No 3. Eyer	114
Detay 76. No 4. Eyer ve eyer altı örtüsü	114
Detay 77. No 5. Eyer ve eyer altı örtüsü	114
Detay 78. No 6. Eyer ve eyer altı örtüsü	115
Detay 79. “Yedi kahramanların dördü, Pilssem ile savaşıyor” adlı sahnenin detayı.....	116
Detay 80. No 1. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	123
Detay 81. No 2. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	123
Detay 82. No 3. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	124
Detay 83. No 4. Eyer ve eyer altı örtüsü	124
Detay 84. No 5. Eyer	125
Detay 85. No 6. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	125
Detay 86. No 7. Eyer ve eyer örtüsü.....	126
Detay 87. No 8. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	126
Detay 88. No 9. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	127
Detay 89. No 10. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	127
Detay 90. No 11. Eyer ve eyer örtüsü.....	128
Detay 91. No12. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	128
Detay 92. No 13. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	129
Detay 93. Sührab atını bağlıyor adlı sahnenin detayı	130
Detay 94. Eyer ve eyer altı örtüsü	131

Detay 95. “Sührab ile Gürdaferit kaşılaşıyor” adlı sahnenin detayı	132
Detay 96. No1. Zırh işlevli örtü ve alınlığın detayları	134
Detay 97. No 2. Zırh işlevli örtü ve alınlığın detayları	134
Detay 98. “Rüstem ile Sührab’ın savaşı” adlı sahnenin detayı	135
Detay 99. No 1. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	140
Detay 100. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü	140
Detay 101. No 3. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü.....	140
Detay 102. No 4. Zırh işlevli örtü, kenar suyu ve püskülleri, madalyon	140
Detay 103. No 5. Eyer	140
Detay 104. No 6. Zırh işlevli örtü, at alın zırhı alınlık, kenar suyu, püsküller.....	140
Detay 105. No 7. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü.....	140
Detay 106. No 8. Zırh işlevli örtü, püsküller	140
Detay 107. No 9. Eyer ve eyer altı örtüsü	141
Detay 108. No 10. Zırh işlevli örtü, at alın zırhı ve püsküller	141
Detay 109. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	143
Detay 110. Eyer ve eyer altı örtüsü	145
Detay 111. “Siyavuş ile Rüstem Belh şehrini ele geçiriyorlar” adlı sahnenin detayı	146
Detay 112. No 1. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	151
Detay 113. No 2. At zırhı – at alın zırhı	151
Detay 114. No 3. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	152
Detay 115. No 4. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	152
Detay 116. No 5. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	153
Detay 117. No 6. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	153
Detay 118. No 7. Eyer ve eyer altı örtüsü	154
Detay 119. “Siyavuş, Afrasiyab’ın önünde çevgan oynuyor” adlı sahnenin detayı	155
Detay 120. No 1. Eyer ve eyer altı örtüsü	159
Detay 121. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü	159
Detay 122. No 3. Eyer ve eyer altı örtüsü	160
Detay 123. No 4. Eyer ve eyer altı örtüsü	160
Detay 124. No 5. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü.....	161
Detay 125. No 6. Eyer	161
Detay 126. No 7. Eyer, eyer kaşı ve eyer altı örtüsü	162
Detay 127. No 8. Eyer	162

Detay 128. No 9. Eyer ve eyer altı örtüsü	163
Detay 129. No 10. Eyer ve eyer altı örtüsü	163
Detay 130. “Siyavuş ve Afrasiyab avlanırken” adlı sahnenin detayı	164
Detay 131. No 1. Eyer ve eyer altı örtüsü	167
Detay 132. No 2. Eyer kaşığı ve eyer altı örtüsü.....	167
Detay 133. No 3. Eyer kaşığı ve eyer altı örtüsü.....	168
Detay 134. No 4. Eyer kaşığı ve eyer altı örtüsü.....	168
Detay 135. No 5. Eyer ve eyer altı örtüsü	169
Detay 136. No 6. Eyer ve eyer altı örtüsü	169
Detay 137. Sürhe, Faramarz tarafından tutuklanır ve Rüstem tarafından mahkum edilir adlı sahnenin detayı (Canby, a.g.e. , s. 189)	170
Detay 138. No 1. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	175
Detay 139. No 2. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	175
Detay 140. No 3. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	176
Detay 141. No 4. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	176
Detay 142. No 5. At zırhı – at alın zırhı	177
Detay 143. No 6. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	177
Detay 144. No 7. Eyer ve eyer altı örtüsü	177
Detay 145. No 8. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı	178
Detay 146. No 9. Eyer kaşığı ve eyer altı örtüsü.....	178
Detay 147. No 10. Eyer kaşığı ve eyer altı örtüsü.....	178
Detay 148. No 11. Eyer kaşığı ve eyer altı örtüsü.....	179
Detay 149. Zincir örme zırhın detayı	181
Detay 150. Pullu zırh, vr. 168A.....	182
Detay 151. Miğfer, vr. 690A.....	182
Detay 152. Zincir zırh, vr. 336A	182
Detay 153. At zırhından detay	182
Detay 154. Metal levhalar ve aralarda deriler	183
Detay 155. Metal levhalar ve at başlığı	183
Detay 156. At alınlığının detayı.....	208
Detay 157. At alınlığının kitabe bölümünün detayı, “ <i>Nasrun minallahi ve fethun karib</i> ” (<i>Zafer Allah'tandır ve fetih yakındır</i>) duasının yazıldığı göstermektedir.....	208
Detay 158. At alınlığının detayı, yüzeysel oyma tekniğinde hatayi, penç, rumi motifleri ve kıvrık dallar.	209

Detay 159. Eyer kaşında altın kullanılmış ve yuva içine değerli taşlar yerleştirilerek bezenmiştir 220

KISALTMALAR LİSTESİ

A	: Arka
AKM	: Aga Khan Museum
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
çev.	: Çeviri
CGIE	: İnan ve İslam Araştırma Merkezi
ed.	: Editör
Env	: Envanter
H.	: Hazine
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
LACMA	: Los Angeles County Museum of Art
M.	: Miladi
M.S.	: Milattan Sonra
MMA	: Metropolitan Museum of Art, New York
No	: Numara
Ö	: Ön
s.	: Sayfa
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
Vol.	: Volume
vr.	: Varak
y.	: Yaprak

GİRİŞ

İlk İslam fetihlerinden sonra, İnan'ın Zerdüş t inancına mensup rahiplerinin elinde bulunan bazı resimli yazma eserlerin, İslamiyetten sonra sanatçılara ilham kaynağı olabileceğı düşünölmektedir. Ancak, İslam minyatürlerini daha çok etkileyen eserlerin ağırlıklı olarak "Mani-i Nakkāş" yani Mani'nin dinini yaymak için yazdığı ve resimlediğı kitaplar olduğı ağırlıklı kabul edilmektedir.

276 yılında, Sâsânî hükümdarı I. Behram tarafından Mani ve onun takipçileri takibata uğramış, doğuya göç etmiş ve İç Asya'da Uygurlar arasında dinlerini yaymışlardır. Doğı Türkistan'da 1923'te keşfedilen Maniheist Uygur minyatürleri, figür tipleri ve kompozisyon anlayışı bakımından Selçuklu minyatürlerinin öncüleri olarak kabul edilmektedir.

Selçuklu minyatürleri, Selçuklu Türkleri'nin İnan'dan yayılmasıyla ortaya çıkan ilk Türk-İslâm minyatür üslûbunu temsil etmektedir. Antik el yazmalarının Arapça çevirilerinden kopya edilen bu ilk tasvirlerle Bizans resminin etkileri de kısmen yansımıştır. XII-XIII. yüzyıllarda Selçuklu hânedanlarının himayesinde yapılan minyatürler, Uygur kökenli tipleri ve günlük hayata dair sahneleri içerir. Özellikle Kelîle ve Dimne ile Harîrî'nin el-Makâmât gibi eserlerinde bu etkiler görölmektedir.

İlhanlı minyatürleri, 13. yüzyılda Moğol istilasından sonra İslam minyatür sanatında yeni bir tarzın ortaya çıkmasını simgeler. İnan'da hazırlanan eserler, Uzakdoğı ve özellikle Çin sanatının etkisiyle resimlenmiş, bu da İslam minyatür geleneğine benzersiz bir estetik katmıştır.

Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenlerinin sanat üslubu, 16. yüzyılda Safevîler'le, minyatür sanatında devam ederek yeni bir sanat akımının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şah Tahmasp döneminde, başkent olan Tebriz, resim sanatının merkezi haline gelmiştir. Tebriz Saray Kütüphanesi, Şah Tahmasp'ın himayesinde birçok ünlü sanatçının katılımıyla birlikte sanat eserleri üretmek amacıyla kurulmuştur. Şah Tahmasp'ın himayesinde önceden Herat Kütüphanesi'nde görevli olan Bihzad'ın denetiminde pek çok sanatçı bir arada çalışmıştır. Bu sanatçılar arasında Sultan Muhammed, Mîr Musavvir, Âgâ Mîrek, Dost Muhammed ve Mirza Ali gibi isimler

bulunmaktadır. Şah Tahmasp Şehnamesi, Safevî minyatürlerinin önemli bir örneği olarak Şah Tahmasp'ın himayesiyle Tebriz'de H. 933 (1527) yılında yapılmıştır. Bu eser daha sonra “*Houghton Şehnâmesi*” adıyla bilinir olmuştur. Safevî minyatür sanatı, farklı dönemlerde Tebriz, Kazvin, Meşhed, Şîraz ve İsfahan gibi şehirlerde gelişmeye devam etmiş, özellikle figürlerde zarif detaylar ve manzaralarda Timurlu Herat üslûbunun etkileri ön plana çıkmıştır.

İran'ın ulusal destanı ve Fars edebiyatının önemli eserlerinden biri olan şehname, dünya klasikleri içinde benzersiz bir konuma sahiptir. Şehname, ilk insanın yaratılışından başlayarak, İran'da Arap'ların egemen olduğu döneme kadar destansı konuları tarihini gerçeklerle harmanlayan bir eserdir. Şehname, İran tarihini geniş bir zaman dilimini kapsayan, tarihsel ve mitolojik olayları birleştirerek evrensel temaları işleyen edebi bir baş yapıttır. Hükümdarlık, adalet, savaş ve aşk gibi evrensel temaların işlendiği eser, İran sanatı ve kültüründe önemli bir role sahiptir. Bu nedenle her zaman hükümdarların bir tercihi olarak her başa geçen hükümdar kendi şehnamesini saray atölyelerinde minyatürlü olarak yeniden neşrettirmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Safevi Dönemi, minyatür sanatının gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. İran minyatür sanatı, XIV-XVI. yüzyıllar arasında zirveye ulaşırken, o zamana kadar İran'da hükümdarların sanat ekollerinin etikisiyle yani, Şîraz Üslubu (Timurlu ve Türkmen dönemlerinin etkileri), Türkmen Üslubu (I. Tebriz) ve Herat Üslubu'nun (İlhanlılar) bir sentezi olarak II. Tebriz Üslubu'nun ortaya çıkmasına vesile olmuşlardır. İran minyatür sanatındaki en göz alıcı kitap süsleme örnekleri ve minyatür eserleri Tebriz Üslubu'nda ortaya konmuştur. Şah Tahmasp Şehnamesi ve Hamse-i Nizamî, II. Tebriz üslubunun en ihtişamlı örneklerindedir.

Şah Tahmasp Şehnamesi bu tez çalışmasının konusu olarak seçildikten sonra, öncelikle şehname üzerine şimdiye kadar yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Bu kapsamda günümüze ulaşan ve dünyanın farklı ülkelerinde yer alan koleksiyonlar ve müzelerin envanterlerindeki objeler, özellikle Safevi sanatının başta gelen faaliyet alanlarından olan metal işçiliği örnekleri, halı ve kumaş dokumacılığı gibi konular farklı araştırmalar ve çalışmalarda ele alınmış ve incelenmiştir. Bu döneme ait örnekler

arasında silahlar, kalkanlar, zırhlar, ok ve yaylar, halılar, tekstiller ile minyatür örnekleri gibi çeşitli eserler, karşılaştırmalı olarak farklı çalışmaların kapsamı içerisinde konu edilmiştir. Yukarıda özetlenen başlıklar ve konular hem İran'da hem de yurt dışında çok sayıda yayında araştırma konusu olarak seçilmiş ve çeşitli yönlerden ele alınmış ve incelenmiştir.

Çalışmamızın konusu olan Şah Tahmasp Şehnamesi'nde betimlenmiş olan atlar ise hem destansı öneme hem de insanların hayatında vazgeçilmez bir role sahip olduğu için eserin farklı sahnelerinde kendine has detaylı bir süsleme üslubu ile ele alınmış ve betimlenmiştir. Buna karşılık, at ve ona ait eşyalar, binit takımı, eyeri, zırhı ve diğer örtü çeşitleri gibi konular, araştırma ve inceleme açısından ihmal edilerek akademik çalışmalarda çok az dikkati çekmiş ve neredeyse hiç incelenmemiştir. Bunun başlıca sebebi minyatür sahnelerinde görmüş olduğumuz binit takımı, eyer, at zırhı ve diğer örtü çeşitlerinin günümüze çok az örneğinin gelebilmiş olması hatta müzelerde neredeyse hiç eser yer almayışıdır. Ancak at alınlıkları, sayıca az da olsa müzelerde bulunduğu için araştırmalara konu olmuştur. Şehnamedeki pek çok ayrıntı ve konu farklı araştırmalarda ele alınıp incelenmişken, bu sahnelerde çok sıkça betimlenmiş olan atların araştırılmamış olması dikkatimizi çekmiş ve bu sebeple de konunun incelenmesi gerekliliği hissedilmiştir. Şehnamedeki minyatürlerde tasvir edilen atların zırh ve eyer örtülerinin süslemeleri materyal, form, motif ve renk açısından incelenmiş, dönemin minyatür örneklerindeki atlarla birlikte yorumlanarak sahnelerden önemli bilgiler edinilmiştir.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Bu tez çalışmasına, Şah Tahmasp Şehnamesi'ne ait araştırmaların alana katkısı gözden geçirilerek başlanmıştır. Şehnamede atlarla ilgili bilgi veren sahneler incelendiğinde, atların zırh ve eyer örtülerinde bir üslup birliğinin olduğu tespit edilmiştir. Bilinen eyer, eyer örtüsü ve at zırhlarının yanı sıra, başka bir örtü tarzı daha karşımıza çıkmaktadır. Bu tip örtüler tıpkı at zırhları gibi, atın boynunu ve gövdesini kaplamakta ve genellikle rengarenk motifler, bezemeler, püskül ve diğer süslemelerle zengin bir görünüm sergilemektedir. Bu örtüler törensel sahneler dışında, çok sayıda savaş sahnelerinde de tespit edilmektedir. Bu incelemeler neticesinde çalışmamızın asıl sorusu ortaya çıkmıştır; bu tarz örtüler özellikle savaş ve mücadele sahnelerinde

çok sıkça tasvir edildiğine göre acaba zırh görevini mi yerine getirmekteydi? Bu soruyu yanıtlamak için farklı dönemlere ait şehname nüshalarındaki atları incelediğimizde benzer örtülerin kullanımı tespit edilmiştir. Dolayısıyla atlar için koruma ekipmanlarına dair bir inceleme yapılırken, İran'da tarih boyunca at zırhlarının en eski kullanımına Persler zamanında Ksenofon'un aktardıklarında rastlamaktayız. Hatta eserde at zırhları için özel bir terimin kullanıldığını da tespit etmekteyiz. Bununla birlikte at zırhlarının ve örtülerinin özelliğini daha iyi ortaya koyabilmek adına orijinal kaynaklar, çeşitli lugatnâmeler ve Fars edebiyatında geçen ifadeler ve betimlemeler ele alınmıştır. Bu incelemelerin ışığında, at zırhları ve örtülerinin çeşitlerini açıklayan birçok terimin eski metinlerde yer alması, bu tür ekipmanların önemini ortaya koymaktadır. Ancak, bu konuda güncel araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır.

Bu çalışmada toplam 258 adet sahnenin arasından seçilen 122 adet minyatür at zırhları ve eyer örtüleri açısından detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Kalan minyatürlü sahnelerde at bulunmadığı veya atların zırhı ve örtüsü hakkında fazla bilgi edinilemediği için bu sahneler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışmamıza giren 122 adet minyatürün arasından, yaprak 57'den itibaren konumuza uygun olan 29 örnek seçilmiştir. Bu çalışmanın "*Katalog*" bölümünde, betimsel araştırma yöntemi kullanılarak örnekler renk, motif, form ve materyal özellikleri açısından ayrıntılı çizimler eşliğinde tanıtılmış ve analizleri yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Konumuzla ilgili olarak öncelikle, Türkiye Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde ve İran Ulusal Tez Merkezi'nde bulunan yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Bu tezlerin yanı sıra, İran, Türkiye ve diğer ülkelerde yapılan konuyla bağlantılı çalışmalar içerik açısından gözden geçirilmeye çalışılmıştır.

Kütüphanelerdeki yayınların taranması sonucunda, Şah Tahmasp Şehnamesi'ne ait toplamda 258 varaktan oluşan koleksiyonun önemli bir kısmının Tehran Museum of Contemporary Art'ta (118 varak) ve Metropolitan Museum of Art'ta (78 varak) bulunduğu belirlenmiştir. Geri kalan varaklar ise dünya çapındaki çeşitli müzeler ve koleksiyonlarda muhafaza edilmektedir. Bu koleksiyonlar arasında Aga Khan Museum, The Khalili Collections, Smithsonian Institution (Arthur M. Sackler ve Freer

Gallery of Art), Reza Abbasi Museum of Tehran, The David Collection of Copenhagen, Museum of Islamic Art of Doha, Farjam Collection of Dubai, Harvard Art Museum, Virginia Museum of Fine Arts, David Sofer Collection, Tareq Rajab Museum of Art of Kuwait, Los Angeles County Museum of Art, Cincinnati Art Museum, Cleveland Museum of Art, S. C. Welch Family Collection ve Berlin Museum für Islamische Kunst bulunmaktadır. Ayrıca bu listede yerleri tespit edilemeyen veya özel koleksiyonlarda yer alan minyatürlü örneklerde bulunmaktadır.

Şah Tahmasp Şehnamesi'nin Tehran Museum of Contemporary Art'ta bulunan 118 varağı için orjinal minyatürlere ulaşmak adına gerekli girişimlerde bulunulmuş fakat olumsuz yanıt alınmıştır. Ayrıca yukarıda adı geçen bazı müzelerin koleksiyonlarındaki eserlere online erişim kapalı olduğundan 2014 yılında Sheila R. Canby tarafından hazırlanan The Shahnama of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings adlı eserinden yararlanılmıştır.

Tez çalışması esnasında İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (İSAM), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Kütüphanesi ve arşivlerinde bulunan araştırmalar, yayınlar ve dünya kütüphanelerindeki e-kaynaklar incelenmiştir.

Ayrıca Safevi döneminden kalan ve dünya müzelerinde sergilenen metal işçiliğine dair eserler, silahlar, dokuma sanatı örnekleri, miğferler, at ve süvari zırhları, eyerler ve eyer örtüleri gibi çeşitli eserler minyatürlerde tasvir edilen benzer nitelikteki örneklerle mukayese edilerek, özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla da günümüze gelebilen müzelerdeki eserler için Harbiye Askeri Müzesi ile Topkapı Sarayı Müzesi ziyaret edilmiş ayrıca online arşivler de incelenmiştir.

KONUyla İLGİLİ KAYNAKLAR HAKKINDA

Tez konumuzla alakalı şehnamedeki minyatürlerle ilgili kaynakların yanı sıra, atlar ve onlara ait binit takımlarıyla (özellikle zırh ve eyer örtüleri) ilgili olarak dönemin edebi (şairler başta olmak üzere) ve tarihi metinleri incelenmiştir.

Dönem hakkında bilgi veren orijinal kaynaklardan da ayrıntılı bir şekilde bilgi alınmıştır. Bunların arasında İskender Beyk-i Türkmen'in "*Tarih-i Âlem Âray-ı Abbasî*", Jean Chardin'in ve Josafa Barbaro'nun ve Sir Robert Shirley'nin "*İran Seyahetnameleri*" ve Mirza Samia'nin "*Tezkeret-ül Müluk*" kitabı en eski kaynaklarımızı oluşturmaktadır. Üstelik Manouchehr Moshtagh Khorasani'nin "*Linguistic Terms Describing Different Types of Armour in Persian Manuscripts*" makalesi, edebi eserler ve el yazmalarıyla ilgili gerçekleştirdiği bir çalışmadır. Bu kaynak at zırhları ve örtüleriyle ilgili olarak yol gösterici olmuştur.

Şah Tahmasp Şehnamesi ve Safevi devrine ait minyatür sanatı ile ilgili, Stuart Cary Welch'in "*A king's book of kings: the Shahnameh of Shah Tahmasp*" kitabı, Sheila R. Canby'nin "*The Shahnama of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings*" kitabı ve Arthur Upham Pope ile Phyllis Ackerman'in "*A Survey of Persian Art, from Prehistoric Times to the Present*" eserleri yararlanılan başlıca kaynaklardır.

İran'ın farklı dönemlerine ait zırh kullanımının izlerinden bahseden kaynaklar içerisinde özellikle Robert H. Dyson'nun "*Problems of Protohistoric Iran as Seen from Hasanlu*" makalesi, David G. Alexander tarafından hazırlanan "*Islamic Arms and Armor in the Metropolitan Museum of Art*" kitabı ve Maude De Schauensee'nin "*Horse Gear from Hasanlu*" makalesi çalışmamıza önemli katkıda bulunan yayınlardır.

Stuart Cary Welch'in eserleri, bu şehname üzerine yapılmış olan ilk çalışmalardan biri olduğu için, eserin minyatürleri hakkında detaylı bilgi vermesi açısından temel kaynaklardan biridir. Ayrıca Sheila R. Canby'nin "*The Shahnama of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings*" adlı eseri, bu şehnamenin en kusursuz ve kapsamlı bir kopyası olması açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın bir aşaması olarak, at zırhlarının ve örtülerinin gerçek örneklerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, dünyadaki müzelerin e-kaynaklı erişim imkanları kullanılarak 'Metropolitan Museum of Art', 'The British Museum', 'Victoria and Albert Museum', 'Hermitage Museum', 'Smithsonian Institution of History and Art', 'The Khalili Collection', 'The Moscow Kremlin Museum', 'Museum für Islamische Kunst Berlin', 'Museum of Applied Arts (Macaristan)', 'Aga Khan Museum', 'musée de l'Armée Paris', 'Los Angeles County Museum', 'Arts Collection Dresden', 'Galerie

Kevorkian' ve 'Google Arts and Culture' da detaylı araştırmalar ve taramalar yapılmıştır. Ayrıca, bu kapsamda Tahran ve İstanbul'daki Askeri Müze ile Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilenen eserler de incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAN RESİM SANATININ KÖKENLERİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İslamiyetten Önce İran Resim (Minyatür) Sanatı

İran resim sanatının kökenini milattan önceki dönemin duvar resimlerinde aramak gerekmektedir. Batı Asya'nın tasvir gelenekleri, uzun bir sürecin sonunda Ahamenid döneminde (MÖ 550-330) kendini göstermiştir. Bu sentez, Yunan akınlarının etkisiyle birkaç yüzyıl belirsiz kaldıktan sonra, Sasaniler döneminde (MS 224– MS 651) tekrar ortaya çıkarak, sosyal ve kültürel koşullar arasında yeni özellikler geliştirmiştir. Orta Asya'da, İran, Çin ve Hint geleneklerinin birleşimiyle kendine özgü tasvir özellikleri oluşturulmuştur. Ayrıca Orta Asya ve Sasaniler'den kalma tasvir gelenekleri bir miras olarak, İran'ın İslamiyet sonrası dönemine, Büyük Selçuklu İmparatorluğu (XI-XII y.y) zamanlarına kadar etki etmeye devam etmiştir. Ancak bu süreç Moğolların İran'ı istilasıyla son bulmuştur.¹

1.2. İslamiyetten Sonra Moğol Etkisi ve Resim (Minyatür) Sanatı

İslam dünyasında, minyatür sanatı bağımsız bir resim sanatını temsil eder. Bu sanatın özelliği, süsleyici olmak yerine anlatımcı olmasıdır. Minyatür sanatı İslam kültüründe 'tasvir' olarak adlandırılır ve sanatçısına da 'musavvir' veya 'nakkaş' denir. Genellikle tek yapraklı olarak kitap sayfalarında veya bir albümde toplanır ve kendine özgü bir estetiğe sahiptir. Özellikle metni açıklamak amacıyla yazmalarda yardımcı bir unsur olarak kullanılmıştır.²

Moğolların etkisiyle Çin sanatının etkileri minyatür sanatına yansımıştır. Bu döneme ait bilinen ilk resimli el yazması, İlhanlılar döneminde İbni Bahtışün'un ünlü eseri 'Menafi-ül Hayvan'dır. Yaklaşık 1295 yılında Farsça bir nüshası Tebriz'de hazırlanmıştır. Bu eserin üslubunda bir değişim gözlemlenir. Bu minyatürler, donuk renklerle tasvir edilmiş olup, kıvrım kıvrım bulutları, akan suları, bitkileri ve çiçekleriyle Çin etkisini gösterirler.³

Bu dönemde, İlhanlı veya Moğol İmparatorluğu'nun egemen olduğu zamanlarda İran minyatürleri ortaya çıkmıştır. İlhanlı Devleti, 1251'den Timur'un başkenti olarak Semerkand'ı seçerek devletini kurduğu 15. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür.

¹ Ruin Pakbaz, **Nakkaşi-i İrani Ez Dirbaz Ta İmruz**, Tahran, İntişarat-i Zerrin ve Simin, 2001, s.13.

² F. Banu Mahir, "Minyatür", **TDVİA**, c. 30, 2005, s. 118

³ Suut Kemal Yetkin, **İslam Ülkelerinde Sanat**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1974, s. 195.

Timur'un ardından oğlu Şâhruh (1405-1447), yönetime geçmiş ve Herat'ı başkent olarak seçerek burayı edebiyat ve sanatın önemli bir merkezi haline getirmiştir. Moğollar, İran'ı birçok alanda baskı altında tutsa da sanat alanında sanatçılara destek vermişlerdir.

1.3. Moğolların İstilasından Sonra Altın Çağ: Şâhruh Dönemi ve Sanatın Zirvesi

İslam minyatür sanatının önemli örneklerinin birçoğu Timur İmparatorluğu dönemine aittir. Günümüze kadar ulaşan minyatürlü yazmaların çoğu, özellikle Timur'un oğlu Şâhruh (1404-1447) ile torunlarının himayesinde hazırlanmıştır. Tarih kitaplarını çok seven Şâhruh, mevcut *Câmi' u't-tevârîh* nüshalarını toplatarak çoğalttırmıştır. Ayrıca oğlu Baysungur, kendisi bir hattat ve ressamdır; Firdevsi'ye ait Farsların milli destanı olan Şehname, onun döneminde ortaya konan çalışmalardan biridir. Minyatür sanatının en parlak devri Sultan Hüseyin Baykara (1466-1506) ile şair, müzisyen ve nakkaş olan veziri Ali Şir Nevai'nin himayeleri altında Herat'ta başlamıştır. Bu dönemin en ünlü nakkaşı ise Kemalettin Bihzâd'tır.⁴ Resmini imzalayan az sayıdaki sanatçılardan biri olan Bihzâd, minyatürlerinde insan vücudunun farklı hareketlerini gerçekçi bir resim diliyle ifade etmiş, aynı zamanda manzara tasvirlerinde daha önceki Çin üslubuna kıyaslandığında daha gerçekçi bir tarz benimsemiştir. Onun öncülüğünde başlayan bu yeni tarz, Safevî döneminde öğrencileri ve diğer sanatçılar tarafından geliştirilmiştir.⁵

1.4. Türkmen Etkisi ve İran Resim (Minyatür) Sanatı

XV. yüzyılın ikinci yarısında, Timurlular ile çağdaş olan Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenlerinin himayesinde, İran'ın batı bölgelerinde (Şiraz, Tebriz ve Bağdat gibi merkezlerde), kitap sanatları özellikle minyatür sanatı önemli ölçüde geliştirilmiştir. Timurlular, siyasi yapılanmalarının erken dönemlerinden itibaren Celayirliler (1339-1432) ile birlikte Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenleri ile yakın ilişkiler içinde olmuş ve kültürel açıdan, sanat hareketlerinin öncüsü olarak bu topluluklarla birlikte kültür ortamlarına yön vermişlerdir. Türkmen üslubu olarak adlandırılan bu uygulama XV. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak XVI. yüzyıl boyunca, batı ve güney İran'da

⁴ Suut Kemal Yetkin, **a.g.e.**, ss.196-197.

⁵ Johannes Pedersen, **İslam Dünyasında Kitabın Tarihi**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2018, ss. 104-105; F. Banu Mahir, **a.g.m.**, ss. 119-120.

(Akkoyunlu ve Karakoyunlu yönetimi dönemlerinde) benzersiz ve özgün bir resim tarzını belirtmek için kullanılmıştır. Türkmen minyatürlerindeki motifler, Herat Okulu çevresinde de uygulanmıştır. Akkoyunlu Türkmen üslubunun Şiraz'dan sonra büyük gelişme gösterdiği ikinci yer ise Tebriz'dir.⁶

---

⁶ Sevay Atılgan-Okay, **XV. Yüzyılda İnan ve Çevresinde Gelişen Minyatür Üslupları ve Sorunları Üzerine Bir Etüt** [Elektronik Sürüm], Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2015, ss. 347,349, 355-35.

İKİNCİ BÖLÜM SAFEVİ HANEDANLIĞI VE İMPARATORLUĞU

2.1. Safevîler: Şeyh Safiyyüddin'den Şah İsmail'e

Safevîler, adını merkezi Erdebil'de bulunan Safeviyye tarikatının pîri Şeyh Safiyyüddin'den almıştır. Şeyh Safiyyüddin, Erdebil'de kurduğu tekke ile kısa sürede tanınmış ve şöhrete kavuşmuştur. Safeviyye tarikatının takipçileri Anadolu, Suriye ve Azerbaycan'dan gelerek, Safevîlerin önemli lideri ve Şah İsmail'in babası olan Şeyh Haydar'ı (1459-1488) ziyaret etmiş ve tekkeye maddî destek sağlamışlardır. Tarikatı gittikçe büyüyen Haydar, tarikatın simgesi olarak on iki dilimli kırmızı başlıkları müridlerine giydirmiştir. Bu başlıklar, Şii mezhebinde özel bir önem taşıyan 12 İmam'ı temsil etmektedir. 'Tac-ı Haydari' olarak adlandırılan bu sarığin ortaya çıkışı, Şeyh Haydar'ın iddia edilen rüyasında meleklerin talimatıyla bu başlığı oluşturmasıyla gerçekleştiği rivayet edilir. Bu sebeple Safevî tarikatının takipçileri 'kızılbaş' olarak anılmaya başlanmıştır.⁷

Safevîler, İlhanlı ve Akkoyunlu geleneğini devam ettirmenin yanı sıra geleneksel İran devlet anlayışını canlandırmıştır. Şah İsmâil, İslam öncesi dönemlerde olduğu gibi hem dinî hem de siyasî otoriteyi temsil etmiştir.⁸

2.2. Şah Tahmasp Sâfevi'nin Saltanatı

Safevî Devleti'nin kurucusu Şah İsmâil'in en büyük oğlu Tahmasp, 22 Şubat 1514'te İsfahan yakınlarındaki Şahâbâd'da dünyaya gelmiştir. Şah İsmâil'in ölümü üzerine henüz on yaşında tahta çıkarak (23 Mayıs 1524), İslam öncesi dönemden sonra İran'da en uzun süre hüküm süren hükümdarlardan biri olmuştur. Saltanatının başlangıç yılları, güçlü kabileler arasındaki iktidar mücadeleleriyle geçmiştir. Tenkitlere rağmen, siyasi, ekonomi, sanat ve diğer alanlarda İran'da büyük bir gelişmeye vesile olmuştur.

Savaşlar ve yüksek vergiler nedeniyle halk arasında derin bir hoşnutsuzluk olmasına rağmen, hükümdarın kişiliğine aşırı bir güven ve saygı duyulduğu bilinmektedir.

⁷ İskender Beyk Münşi Türkmen, **Tarih-i Alem Aray-i Abbasi**, Amir Kabir yayınevi, Tahran, 1971, C. 1, s. 19.

⁸ Tufan Gündüz, "Safevîler", **TDVİA**, C. 35, 2008, ss. 451- 45.

Saltanatının orta yıllarında doğu ve batı sınırlarını defalarca korumuş ve komşu ülkelerle barış arayışına girmiştir. Saltanatı boyunca iç isyanları defalarca bastırmış ve toprak birliğini sağlamak için büyük çaba göstermiştir.

Şah Tahmasp melankolik bir kişiliğe sahipti ve rüya yorumlarına büyük önem vermekteydi. Saltanatı süresince, önemli kararlarını genellikle rüyalarının etkisi altında vermişti. Kendi yazdığı Tezkîre'sine⁹ göre Şah Tahmasp döneminin özellikleri iki ayrı döneme bölünebilir.

Henüz on yaşındayken Tebriz'de tahta çıkan Şah Tahmasp, babası Şah İsmail'in otoriter rolünü, kendi karizmatik liderliğiyle birleştirmeye çalışmıştır.¹⁰

Çocukluğundan itibaren Şah İsmail'in yönlendirmesiyle dinî esaslarla tanışmış olan Şah Tahmasp, yirmi yaşına gelene kadar İslamiyet'in yasakları ve haramlarına riayet etmemiştir. Ancak, kendi tezkîresinde anlattığına göre, bir rüya üzerine tövbe edip, haramların yasak olduğunu tüm ülkede kanun haline getirmiştir¹¹. Bu yasağa uymayan herkes, yüksek rütbeli bir memur olsa bile cezalandırılırdı.

Şah Tahmasp, ömrünün son yirmi yılında ve özellikle H. 955 (M. 1548) yılında başkentin Kazvin şehrine taşınmasından sonra, ciddi değişimler geçirmiş ve bu durum devletin işlerine, devletin yönetim ve sosyal koşullarına büyük etki yapmıştır. Bu dönemden sonra sanatçıları destekleme konusunda geri adım atmış ve birçoğunun başka bölgelere, muhtemelen Hindistan gibi farklı ülkelere göç etmesine sebep olmuştur.

Safeviler, hem saray mensupları hem de yöneticileriyle birlikte genellikle eğitilmiş bireylerdi ve dönemin sanatsal ve edebi çalışmalarına kişisel olarak katılıyorlardı. Örneğin, Şah Tahmasp, çocukluğunda Bihzâd'ın bir öğrencisi olan Dost Muhammed (ö. 1564), gibi büyük üstatlar tarafından yetiştirilmişti. Sadece resim ve hat sanatında

⁹ Fars ve Türk edebiyatlarında şairlerin biyografilerine dair eserlerin ortak adı.

¹⁰ Tufan Gündüz, "Tahmasp", **TDVİA**, c. 39, 2010, ss. 413- 415.

¹¹ Şah Tahmasp tüm ülkede meyhaneler gibi diğer gayri meşru şeyleri yasaklamıştı. (Jean Chardin, **Sefername-i Şarden**, çev. Mohammad Abbasi, Tahran, Amir Kabir yayınevi, 1956, c. 8, s. 480.)

değil, aynı zamanda edebiyat alanında da önemli bir kişiliğe sahipti. Hatta günümüze ulaşan şiirleriyle, İran'ın İslam döneminin ilk tezkîresini yazan sultanlarından biriydi.

Bu konuda önemli olan Şah Tahmasp'ın kültür ve sanata ilgi göstermesidir. Bir çok kaynaklarda Şah Tahmasp'ın resim ve hat sanatında yetenekli biri olduğundan bahsedilmiştir. Kadî Ahmed Kummî¹² (ö. 1606 [?]), Hulâsatü't-tevârîh adlı kendi eserinde Şah Tahmasp'ın gençlik yıllarında talik ve nestalik yazılarını öğrendiğini ve resim sanatında ileri seviyede olduğunu belirtir. Aynı zamanda, tövbe edip dini kurallara uymadan önce Avrupalı ressamalara kendi portresini çizmesine de izin vermiştir (bu eser günümüzde İtalya'da Uffizi Floransa Kraliyet Müzesinde yer almaktadır).

Bununla birlikte Bihzâd (ö. 1535-36 [?]), Ağa Mîrek gibi saray atölyesindeki sanat üstadlarını ciddi bir şekilde destekleyip ve onlara özel önem vermekteydi. Örneğin Kemâleddin Bihzâd, hayatın sonuna kadar Saray Kütüphanesi'nin başı olarak görev yapmıştır. Sonuç olarak bu dönemde sadece resim sanatı değil bütün kitap süsleme sanatları büyük bir gelişim göstermiş ve önemli eserlerin ortaya konduğu II. Tebriz okulunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Şah Tahmasp'ın elli iki yıllık saltanatı, sanatsal ve sosyal gelişim için geniş bir zaman dilimi sunmaktadır. Bu dönemde Tebriz Okulu, büyük sanat projelerinin uygulanmasıyla parlak zirvesine ulaşmıştır. Saltanatının ilk yarısında yüksek standartlar korunurken, ne yazık ki ikinci yarıda Şah Tahmasp'ın melankolik ruh hali ve yönetimi etkileyen olağandışı tavırları nedeniyle koşullar bozulmuştur. Bu dönemde Şah Tahmasp resim sanatına olan desteğini azaltarak, minyatür sanatı ve sanatçılara yönelik yardımı durdurmuş ve vakitlerinin çoğunu dini liderlerle bir araya gelerek ve onlarla ilişki kurarak geçirmiştir. Kararlarında onların fikirlerine büyük önem vermiş, müzisyenler de dahil olmak üzere sanatçılara düşmanlık sergilemeye başlamıştır.

Bu durumdan dolayı Sultan Muhammed, resim yapmaktan uzaklaşmıştır. Diğer ressamalardan Mir Musavvir, Mir Seyyid Ali ve Abdül-Samad gibi isimler ise Babürlü hükümdarlarının himayesinde çalışmalarını Hindistan'da sürdürmüşlerdir.

---

¹² Safevî Devleti'nde önemli görevlerde bulunan tarihçi, münşî ve tezkire yazarı.

Safevî dönemi, İran sanatının ve genel olarak İslam sanat tarihinin önemli bir aşamasını oluşturur. Gösterişli sanat eserleriyle bu dönem, İran sanatı içinde özel bir yere sahiptir. Safevî hükümdarları, sanatçıları korumuş ve sanat faaliyetlerinin gelişiminde belirgin bir rol oynamışlardır.¹³

2.3. Safevi Döneminde Minyatür Sanatı

Şah Tahmasp döneminde resim sanatı, ilk kez başkent olarak kabul edilen Tebriz şehrinde gelişmiş ve son derece değerli eserler meydana getirilmiştir. Bu dönemde, Tebriz Saray Kütüphanesi tarafından Şah Tahmasp'ın himayesi altında sanat eserleri üretmek üzere birçok ünlü sanatçı davet edilmiştir. Bu ekip, dokuma, halı, maden sanatı gibi el sanatları alanlarında bir araya gelmiş ve kitap resimleme ve bezeme konusunda muazzam yeteneklere sahip sanatçılar önemli eserler ortaya koymuştur. Bu birliktelik kitap süsleme sanatı alanında önemli gelişmelere imkan sağlamıştır.

Sanatçılar, Şah Tahmasp döneminden önce Herat Kütüphanesi'nde görevli olan Bihzad'ın denetiminde atölye olarak çalışmaya başlamışlardır. Bihzad'ın yaşadığı dönemin sonuna kadar, (yani H. 942 / 1535-36 [?]) onun nezaretinde eşsiz eserler ortaya konulmuştur. Bihzad, Tebriz'de Abdülaziz ve Muzaffer Ali gibi birçok öğrenci yetiştirmiştir.

Bihzad'ın eserlerinde kompozisyon oldukça önemlidir. Genellikle metne sadık kalmakla birlikte kendi hayal gücünü kullanmış, ama aynı zamanda eserlerinde metinden kopmamıştır. Bihzad, İran ressamı arasında özellikle gerçekçiliği ve yaratıcılığıyla tanınmaktadır.

Tebriz Okulu, Bihzad ve öğrencilerinin gerçekçi tarzıyla bir evrim geçirmiştir. Figürlerin duruşları, konuşma ve tartışma anlarını yansıtan hareketler, renk seçimi, kayalıkların, manzaraların detaylı ve hassas bir fırça inceliğiyle gösterilmesi, araziler ve çiçek açmış ağaçlar gibi unsurlar büyük bir ustalık ve hassasiyetle resmedilmiştir.¹⁴

¹³ A. Engin Beksaç, "Safevîler", **TDVİA**, c. 35, 2008, s. 457.

¹⁴ Filiz Çağman, "Bihzad", **TDVİA**, C. 6, 1992, ss. 148.

Bihzad'dan sonra bu önemli rol Safevi Saray Kütüphanesi'nin diğer meşhur sanatçılarından Sultan Muhammed'e geçmiştir. Bu dönemde sanatçılar, eserlerine imza atmanın yaygınlaşmasıyla kendilerine özgü bir kimlik kazandılar. Dolayısıyla, Safeviler döneminde sanatçılar, özellikle de ressam ve hattatlar hakkında yeterli bilgi bulunmaktadır ve bunun nedeni iki temel faktöre dayanmaktadır. Birincisi, sanatçıların eserlerine imza atması ve bu imzaların tarihlenmesidir. Bu tür bir geleneğin geçmişte daha az yaygın olduğu bilinmektedir. İkincisi ise bu döneme ait yazılı kaynaklarda (Tezkireler, referanslar vb.) sanatçılar hakkında yeterli bilgi bulunmaktadır.¹⁵

---

¹⁵ Yakub Ajend, **Pejuheş-i der Negareri-i İnan**, Tahran, Semt Yayınları, C. 2, 2010, s. 107.

II. Tebriz Üslubu, Şiraz Üslubu (Timurlu ve Türkmen dönemlerinin etkileri), Türkmen Üslubu (I. Tebriz) ve Herat Üslubu'nun bir sentezi olarak doğmuştur. Bu üslup, özgün nitelikleriyle dikkat çekerken, İran minyatür sanatındaki en göz alıcı kitap süsleme örnekleri Tebriz Üslubu'nda ortaya çıkmıştır. En meşhur örnekleri Şah Tahmasp Şehnamesi'nde ve Hamse-i Nizami¹⁶ (Hamse-i Tahmasbi olarak da bilinmekte) eserlerinde görülmektedir.

Tebriz Üslubu'nun yeniden canlanmasıyla birlikte ressamalar, Bihzad tarzını devam ettirmek amacıyla günlük hayatın tüm detaylarını titizlikle yansıtmaya çalıştılar. Bu nedenle resim kağıdının bütün alanı, figürlerin yanı sıra mimari süslemeler ve doğa ayrıntıları ile detaylı bir şekilde doldurulmuştur.

Bu üslup gerçekçilikle karakterize edilse de natüralist veya realist tarzlara hiç yaklaşmamıştır. Minyatürlerde, önceki üsluplarda olduğu gibi üç boyutluluk veya ışık-gölge çalışmaları göze çarpmaz. Tebriz Üslubu'nda boyutlar genellikle kavramsal bir şekilde temsil edilir ve bazen aynı resimde farklı zamanlardan veya mekanlardan sahneler bir arada sunulduğundan, objeler resmin çerçevesini aşabilir. Sonuç olarak, bu tasvirler iki boyutlu olmalarına rağmen bir derinlik hissi verir. Hem bütünsel bir izlenim sunarlar hem de aralıklı bir yapıya sahiptirler.¹⁷

Tebriz Üslubu'nu diğerlerinden ayıran önemli bir özellik, erkeklerin başlarındaki Safevî sarıklarıdır. Bu sarık tipi, Safevî lideri Haydar'dan esinlenilerek Tac-ı Haydarî olarak bilinir. Safevîlerin giydikleri bu sarık, ortası uzun bir baston şeklinde uzanan bir kep ve etrafında dolanan 12 kıvrımlı bir başlıkla oluşur, Şiî inancındaki 12 imamı temsil eder. Bu tür sarıkların Safevî minyatürlerinde görünmesi, eserlerin tarihlendirilmesinde de önemli bir işlev görmektedir.¹⁸

İran minyatür sanatı, XIV-XVI yüzyılları arasında zirveye ulaşırken, XVII. yüzyılda bu faaliyetlerin yoğunluğu azalmıştır. Bu dönemde İran'ın çeşitli bölgelerinde hüküm süren İlhanlılar, Celayirîler, İncüler, Muzafferîler, Timurlular, Türkmenler

---

¹⁶ 1450 yıl civarına tarihlendirilen bir Nizami Hamsesi nüshasında Sultan Muhammed'e atfedilen minyatürler vardır. Bunlar sanatçının Tahmasp Şehnâmesi'ndeki çalışmalarının devamı ve gelişmiş tarzı olarak tanımlanmaktadır.

¹⁷ Ruin Pakbaz, **a.g.e.**, s.87-93

¹⁸ Abdolrahman Dieji, "İran Minyatüründe Savaş Sahneleri", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007, s. 89.

(Karakoyunlular, Akkoyunlular) ve Safeviler, sanat atölyelerinde ressamalara kitap resimleme çalışmaları yaptırmışlardır. Kitap resimlemesi, minyatür sanatında edebi ifadelerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Minyatür sanatının gelişmesindeki etkenlerden biri ise Fars dili ve edebiyatı ile olan bağlantısıdır.¹⁹

---

¹⁹ Ruin Pakbaz, **a.g.e.**, s.59.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ŞAH TAHMASP ŞEHNAMESİ

3.1. İran Kültüründe Şehnâme'nin Yeri

Kitap süsleme ve resimleme sanatı ile şiir ve edebiyat arasında her zaman bir bağlantı olduğu kabul edili. Bu nedenle şehnâme başta olmak üzere, “Hamse-i Nizamî”, Sadi Şirazi'nin “Gülistân ve Bostân” kitapları, Abdurrahman-ı Câmî'nin “Heft Evreng” eseri ve bunlara benzeyen diğer önemli eserler ortaya çıkmıştır.

Şehnâme, Fars edebiyatının önemli yapıtlarından biri olarak nitelendirilir ve İran kültüründe millî bir destan olarak öne çıkar. Aynı zamanda, dünya klasikleri içerisinde eşsiz bir konuma sahip olduğu kabul edilir.²⁰ Firdevsî'nin (ö. 411/1020 [?]) meşhur manzum destanı şehnâme, çeşitli minyatürlerle süslenmiş yazma nüshalarıyla çoğaltılmış ve tarihsel olarak, genellikle bir İran hükümdarının emriyle yaptırılan bir eserin parçası olmuştur. Gelenek haline gelen yapısı, esere kralın kendisini överek başladığı bir şiirle sunuş yapılır.

3.1.1. İlhanlı'dan Safevî'ye: Farklı Hanedanların Şehname Kopyaları

Şahnamelerin bugüne kadar varlığını sürdüren el yazması nüshalarının en erken örnekleri, İlhanlı dönemine (1256-1335) tarihlenir. Bu dönemden sonra, Celayirî (1339-1432), İncü (1335-1353), Muzafferî (1353-1393), Timurî (1370-1500), Karakoyunlu Türkmenleri (1350-1467), Akkoyunlu Türkmenleri (1467-1500) ve Safevî (1500-1722) hanedanlarının yönetiminde birçok şehname kopyası yapılmıştır. Bazı padişahların yaptırdığı birkaç şehname el yazması günümüze kadar ulaşmış olsa da, bunlardan hiçbiri boyut veya içerik açısından Şah Tahmasp Şehnamesi ile kıyaslanabilecek nitelikte değildir. Ayrıca, o dönemden kalan dokuma ve diğer dekoratif sanatları anlatan örnekler sınırlı bir sayıda olduğu için, on altı yüzyılına ait İran'ın kültürünü anlatan en önemli kaynaklarından biridir. On altıncı yüzyılın ilk yarısına ait hiçbir saray el yazmasında, bu kadar fazla sayıda minyatür bulunmamaktadır (diğer dönemlerden kalan şehname örneklerinin minyatür sayısı on

²⁰ Mehmet Kanar, “Şâhnâme”, TDVİA, C. 38, 2010, s. 290

dört örneği geçmemiştir). Oysa bu eser neredeyse taşınabilir bir sanat galerisi olarak tanımlanabilir.²¹

3.2. Şah Tahmasp Şehnamesi'nin Yapım Süreci ve Özellikleri

Eski sahibinin adıyla Houghton²² Şehnâmesi olarak da bilinen bu şehname, 1006 sayfa (503 yaprak), 258 minyatürle süslenmiş, tam sayfa tezhipler ile kaplanmış ve orijinal cildiyle (cildi 19. yüzyılda onarım görmüştür²³) günümüze ulaşmıştır. Yaprakların boyutu 47.3 x 31.8 cm olup, 1522'de Şah İsmail'in emriyle o dönemde henüz dokuz yaşında olan büyük oğlu Tahmasp Mirza'ya hediye olarak yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra Şah Tahmasp tahta çıktığında da çalışmalar devam etmiştir.²⁴

Bu eserin tarihlendirilmesine dair tek bir veri bulunmaktadır. Eserin 516. sayfasının sol tarafında, kitabede H. 934 (M.1527/28) tarihi yer almaktadır. (Görsel 1) Bunun dışında, kitaptaki 258 minyatürden sadece iki tanesi imzalanmıştır. Bunlardan ilki yaprak 60'ta, bir figürün şapkasında çok ince bir şekilde *Mir Musavvir*'in ismi, diğeri ise eserin yaprak 521'in altındaki yıldızlanmış kısımda '*Dost Muhammed*' adı şeklinde karşımıza çıkar.²⁵ (Görsel 2) Aynı döneme ait olan ve daha önce bahsi geçen *Hamse-i Nizami* eserinde bulunan imzalar, kullanılan tekniklere ve bu iki eserin arasındaki benzerliklere dayanarak, Tebriz Saray Kütüphanesi'ndeki bütün sanatçıların bu eserin üzerinde çalıştıkları tahmin edilebilir. Stuart Cary Welch'in araştırmalarında bu sanatçılardan on dördünü tahmin etmiştir: *Sultan Muhammed, Mir Musavvir, Dost Muhammed, Ağa Mirek, Mirza Ali, Muzaffar Ali, Şeyh Muhammed, Mir Seyyid Ali, Kadimi, Kasım bin Ali, Abdulvehab, Abdulaziz, Mirza Muhammed ve Baştan Kara*'dır.²⁶

²¹ Stuart Cary Welch, **A king's book of kings: the Shah-nameh of Shah Tahmasp**, New York, The Metropolitan Museum of Art, 1976, s. 15.

²² Arthur A. Houghton Jr. (1906-1990) 1952'den 1974'e kadar Metropolitan Sanat Müzesi'nin yönetim kurulunda görev yaptı.

²³ Yahya Zuka, "Macera-i Harid-i Şahname-i Şahi (Houghton)", **Kelk Dergisi**, Tahran, No: 68,69,70, 1996, s. 138.

²⁴ Stuart Cary Welch, **Royal Persian Manuscripts**, Londra, Thames and Hudson, 1976. ss. 18-21.

²⁵ Stuart Cary Welch, **A king's book of kings: ...**, New York, The Metropolitan Museum of Art, 1976, s. 16.

²⁶ Yahya Zuka, **a.g.m.**, s. 135.

Şah Tahmasp'ın ismi de eserde iki kere geçmektedir. İlk olarak kitabın başlangıç sayfalarında yer alan bir şemse motifinin içinde, ikinci geçtiği yer ise Safevi hükümdarı olarak anlatıldığı ve bu el yazmasının Şah Tahmasp için yazıldığı ve resmedildiğinin övgülerle ifade edildiği kısımdadır.²⁷ (Görsel 3)

Şah Tahmasp'ın adı, kitapta ikinci kez, 442. sayfanın arka tarafında yer alan bir minyatürde, kale kapısının üzerine yazılmıştır.

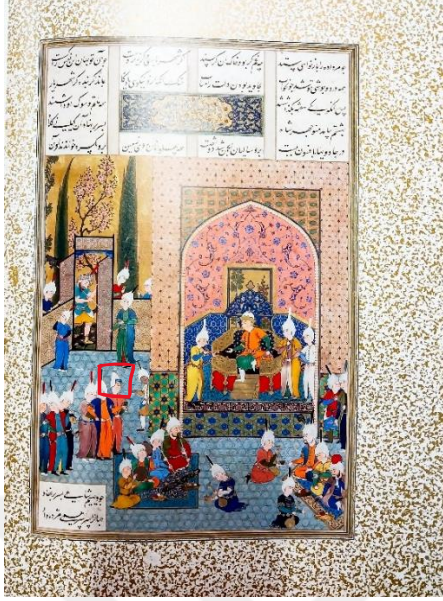
---

²⁷ Stuart Cary Welch, **a.g.e.**, s. 16.

Detay 1. Varak 516'nin detayı, Sene 934 yazmaktadır.

Görsel 1. Şah Tahmasp Şehnamesi'nde Varak 516'da tarih bilgisinin geçtiği yer (Khalili Collection of Islamic Arts. No: MSS 1030 folio 560, [Link](#), Erişim tarihi: 05.11.2021)

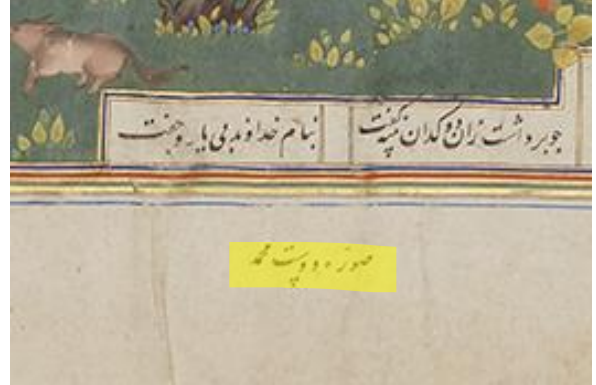
Görsel 2. Şah Tahmasp Şehnamesi'nde y.60A'de bulunan Mir Müsavvir'in imzasının tespiti. (Sheila R. Canby, and Firdawsī, **The Shahnama of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings**, 2014, s.109)

Detay 2. Varak 60A'nin detayı, Nakkaş 'Mir Müsavvir'in imzası, bir figürün şapkasında tespit edilmektedir

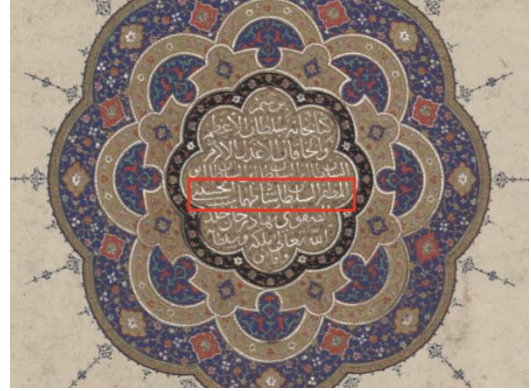
Görsel 3. Şehnamenin Varak 521A. Dost Muhammed'in imzasının tespiti. (AKM, No: AKM164, [Link](#), Erişim tarihi: 20.12.2021)

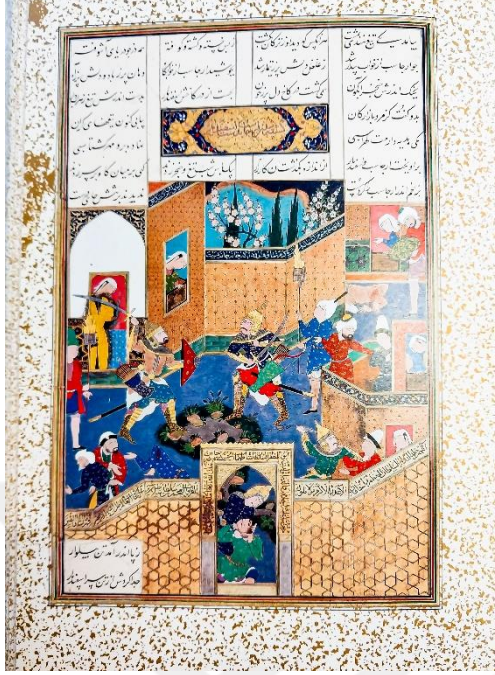
Detay 3. Resim no 3'ün detayı. "Süver-i Dost Muhammed" yazısı

Görsel 4. Varak 16Ö, Şah Tahmasp hakkında bir yazı. (Stuart Cary Welch, **A king's book of kings: the Shah-nameh of Shah Tahmasp**, 1976, s. 79)

Detay 4. Varak 16Ö'nün detayı, Şah Tahmasp'ın adı geçmektedir.

Görsel 5. Varak 442A, Şah Tahmasp'ın adı eserde geçmektedir. (Canby, a.g.e., s.268)

Detay 5. Varak 442A'nın detayı.

3.3. Şehname'nin Yolculuğu ve Eserin Modern Macerası

Kanuni Sultan Süleyman'ın vefat etmesi üzerine Kütahya'dan İstanbul'a gelen II. Selim, 1566 yılında tahta geçmiştir. Safevi Devleti, Sultan Süleyman'ın vefatı üzerine cülûs tebriği ve taziye iletmek için bir elçi göndermiştir. Osmanlı Devleti'ne Şah Tahmasp tarafından gönderilecek elçi Nahcivan ve Revan'ın hükümdarı Şah Kulu Han olarak belirlenmiştir. Elçi seçimi kadar, gönderilen hediyelerin seçiminde de büyük bir hassasiyet gösterilmiş ve her bir hediye, Osmanlı padişahını etkilemek üzere Şah Tahmasp tarafından özenle seçilmiştir. Safevi elçi heyeti tarafından getirilen hediyeler, 44 deve ve 300 altın giyimli süvari tarafından taşınmıştır. Gönderilen hediyelerin²⁸ başında Şah Tahmasp'ın kendisi adına hazırlattığı İran

²⁸ Diğer hediyeler ise Bedahşâh yakutlarını ihtiva eden bir mücevherat çekmecesini, 10 miskal (40 dirhem) ağırlığında 2 inci, küçük bir armut büyüklüğünde bir yakut, 7 gümüş yüzüktür. Ayrıca, 16 hazineli üstü kemha (şekli kumaş türü), içi altınlı atlas, sütunu lâciverd üzerine münakkaş ve ağaç motifli altın işlemeli iki çadır 34, altın ve gümüşle bezenmiş ve üzerine sırma ile çiçekler, kuşlar, muhtelif hayvanlar nakşedilmiş yirmi ipekli büyük kalıçe (küçük halı) ve ayrıca devetüyünden dokuz kalıçe ile küçük birçok kalıçe de yer almaktadır. Bunun dışında çadır önlerine konulan 9 perde, büyük ve küçük seccadeler, altın ve gümüş işlemeli ve

sanatının şaheseri olarak bilinen ve içinde 258 minyatür olan murassa ciltli Firdevsi'nin Şehnâmesi ile Hz. Ali'nin el yazması Kuran-ı Kerim'i gelmektedir.²⁹

Budak Münşî-yi Kazvini, Safevi döneminde Divan'da kâtip olarak görev yapmış bir tarihçi (916/1510-984/1578), "Cevâhir'ül-Ahbar" adlı eserinde, gönderilen hediyeler arasında bu şehnamenin de bulunduğunu belirtmiştir.³⁰

Osmanlı paşalarından biri birkaç yüzyıl sonra bu kitabı ele geçirmiş³¹ ancak on dokuzuncu yüzyılın sonunda ünlü ve zengin bir Yahudi olan Fransız devlet adamı Baron Edmond Rothschild³² tarafından yüksek bir ücret karşılığında satın alınmış ve 1903'te Paris'e götürülmüştür. Daha sonra, Paris'teki Dekoratif Sanatlar Müzesi'ndeki İslam Eserleri Sergisi'nde ilk kez sergilenmiş ve daha sonra gözlerden uzak bir yerde saklanmıştır. Son olarak, 1959'da Amerikalı iş adamı Arthur Houghton tarafından satın alınmış ve Amerika'ya götürülmüştür.³³

Ancak 1970 yılında vergi ya da bazı başka nedenlerden dolayı eserin 78 sayfasını New York Metropolitan Museum of Art'a bağışlamıştır. Bir süre sonra şehnamenin geri kalanını satma kararı almıştır. Houghton, şehname'nin tamamını birlikte satmayı düşünmüş, çünkü İran hükümetinden daha iyi bir alıcı bulunamayacağına inanmıştır. Nitekim, 1975'te o dönemin İran Başbakanı³⁴ ile mektuplaşarak eseri 28,500,000 Amerikan doları karşılığında satma teklifinde bulunmuştur. Bu teklif üzerine, İran devleti tarafından şehnameyi incelemek amacıyla uzman olarak görevlendirilen Yahya Zuka, Amerika'ya gönderilmiştir. Ancak İran devleti, Şehname'yi

---

murassa 9 eyer, kırmızı kadife kın içinde 7 kılıç, kıymetli pek çok ipek ve keten kumaşlar, Horasan keçeleri ve minderler yer almaktadır. İçine zehir konulunca kırılan 8 firûze kâse, porselen tabaklar, altın kaplama oklar, altın kaplama bir sadak, bir şamdan, 40 adet doğan ve atlar da gönderilen hediyeler arasındadır. Ayrıca elçi heyeti öldürülen Şehzâde Bâyezid'in silahlarını ve develerini de getirmiştir. Bkz.: Sinem Arcak, "Gifts in Motion: Ottoman-Safavid Cultural Exchange, 1501-1618", University of Minnesota, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012, s. 35-38.

²⁹ Hasan Ali Cengiz, "Safevi elçisi Şah Kulu Han'ın 1568 yılında Edirne Sarayı'nda Huzura Kabulü", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2020, C. 22, Sayı: 1, ss. 206-208.

³⁰ Budak Münşi Kazvini, **Cevahirü'l-ahbar: bahş-ı tarih-i İran der Karakoyunlu ta sal-ı 984 H.k.**, ed. Muhsin Behramnejad, Tahran, Miras-ı Mektub Yayınları, 2000/1378, s. 231.

³¹ Yahya Zuka, **a.g.m.**, 1996, s. 135.

³² Baron Abraham Edmond Benjamin James de Rothschild: 1845-1934.

³³ Hişmet Müayyid, "Sernevişt-i Gamengiz-i Şahname-i Şah Tahmasbi", **İran-Name Dergisi**, Tahran, 1986, No: 15, s. 429; Yahya Zuka, **a.g.m.**, 1996, s. 135.

³⁴ Emir Abbas Huveyda, 1919-1979.

değerlendirdikten sonra eseri satın almak için 15,000,000 dolarlık bir teklif sunmuş, bu teklif yüzünden şehnamenin satışı iptal olmuştur. Bundan sonra Metropolitan Müzesi'ndeki 78 eser hariç, sayısı 180 olan kalan eserlerden 7 tanesi İngiltere'deki Christie'nin Müzayedeleri'nde satılmış ve daha sonra da 55 minyatürü bilinmeyen bir şekilde kaybolmuştur.³⁵

Sonuç olarak, eserin 118 minyatürü ve geri kalan yazma sayfaları ile özgün cildi, Temmuz 1994'te Hollandalı ressam Willem de Kooning'in bir eseri³⁶ karşılığında, İran'a geri getirilmiş ve şu an Tahran Çağdaş Sanat Müzesi'nin deposunda bulunmaktadır.³⁷

Bu koleksiyon içerisinde yer alan 31 minyatür eser, Bahar 2005'te söz konusu müzede 'İran Resim Sanatının Şaheserlerinin Sergisi' adıyla halka sunulmuş ve sergilenen eserler bir kitapta yayınlanmıştır.³⁸

3.4. Şehname Hakkında Yayınlar ve İncelemeler

3.4.1. Arthur Houghton Koleksiyonu

1962'de, Harvard Üniversitesi'nde bulunan Arthur Houghton koleksiyonu içerisinde, şehname için özel bir oda ayrılmış ve Fogg Müzesi'nin İslam Sanatı bölümünün yöneticisi olan Stuart Cary Welch, bu eser üzerinde araştırmalara başlamıştır.

1972'de New York'taki Metropolitan Sanat Müzesi, eserin seçilmiş 78 minyatürünü etkileyici bir sergiyle sunmuştur. Bu seçkin eserler, bazıları renkli bazıları ise siyah-beyaz olan, 1976'da Stuart Cary Welch tarafından yazılmış bir girişle birlikte Metropolitan Museum of Art yayınları kapsamında bir kitapta yayınlanmıştır.³⁹

³⁵ Yahya Zuka, **a.g.m.**, 1996, ss. 139-151.

³⁶ Willem de Kooning: 1904-1997, Eserin adı: Kadın III, eserin resmedilen tarihi: 1952-53,

³⁷ Kerim İmami, "Rivayet-i Bazgerdanden-i Şahname-i Şah Tahmasb", **Kelk Dergisi**, Tahran, Sayı: 58 ve 59, 1995, s. 55.

³⁸ Muhammed Ali Recebi vd., **Şahkarha-i Nigargeri-i İran**, Tahran Çağdaş Sanat Müzesi'nin yayınevi, Tahran, 2005, s. 231.

³⁹ Kitabın adı: **A king's book of kings: the Shah-nameh of Shah Tahmasp**, Stuart Cary Welch, New York, The Metropolitan Museum of Art, 1976.

Sonrasında, Princeton Üniversitesi'nden bir akademisyen olan Martin B. Dickson ile Stuart Cary Welch, 20 yıllık bir çalışmanın ardından 1981'de iki cilt olarak hazırladıkları "The Houghton Shahnameh"⁴⁰ adlı kitabı Harvard Üniversitesi tarafından yayınlanmıştır.

Bu sefer, orijinal eserin tamamı olan 258 minyatür yayınlanmıştır, ancak 312 sayfalık ilk cildin 22 resmi renkli olarak sunulmuştur; geri kalanlar ise siyah-beyaz olarak basılmıştır. Sınırlı sayıda, yani 750 adet basılan bu kitabın ilk cildinde Şah Tahmasp Şehnamesi'ne ait tüm detaylar incelenmiştir. Örneğin, tüm ressamın, hattatların ve ustaların özel teknikleri, fırça ve boya yapımı, boyama süreci ve diğer kitap süsleme teknikleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bazı resimler kendi orijinal boyutlarında sunulmuştur. 560 sayfalık ikinci ciltte ise resimler, orijinal nüshaya sadık kalınarak aynı sayfada yer almıştır.⁴¹

3.4.2. Metropolitan Müzesi'nin Yayınları

2011 yılında, şehname'nin en eksiksiz kopyası, Sheila R. Canby'nin⁴² bir önsözü ile Metropolitan Müzesi'nin yayınevi Yale Üniversitesi tarafından basılmıştır.⁴³ "Kitabın adı "The Shahnama of Shah Tahmasp: the Persian Book of Kings" olarak belirlenmiştir ve 258 adet minyatürün tamamı en yüksek kalitede basılmıştır. Normal matbaa renklerinin ötesinde, yıldız kullanılarak altın renklerin vurgulanması dikkat çekmektedir. 2014'te, kitaba birkaç ek ve önsöz eklenerek ufak değişikliklerle yeniden basılmıştır.

3.4.3. Şah Tahmasp Şehnamesi Hakkında İran'daki Çalışmalar: Orijinal Eserin En Yakın Taklidi

Sonunda, Şah Tahmasp Şehnamesi 2013 yılında kendi ülkesi olan İran'da Ferhengistan-i Hüner Yayınları tarafından basılmıştır. Bu basılı eser, 422 sayfadan oluşmakta olup, içeriğinde Metropolitan Müzesi'nden 33, Londra'daki Khalili Koleksiyonu'ndan 10, Ağa Han Vakfı'ndan 9, Katar İslam Sanatları Müzesi'nden 3,

⁴⁰ Martin Bernard Dickson, Stuart Cary Welch, and Firdawsī. **The Houghton Shahnameh**. Cambridge, Mass: Published for the Fogg Art Museum, by Harvard University Press, 1981.

⁴¹ Hişmet Müayyid, **a.g.m.**, ss. 429-430.

⁴² Metropolitan Museum of Art İslam Sanatları Bölüm Başkanı.

⁴³ Sheila R. Canby, and Firdawsī, **The Shahnama of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings**, New York: Metropolitan Museum of Art, New Haven: Yale University Press, 2014.

Tahran Çağdaş Sanat Müzesi'nden 116 ve Tahran'daki Reza Abbasi Müzesi'nden bir resim ile birlikte toplamda 172 minyatür içermektedir. Bu baskı, boyut olarak orijinal kitaba en yakın olan basımdır ve kitabın kapağı, orijinal eserin deriden yapılmış cildi göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır.

3.5. Sheila Canby'nin Makalesine Göre Şehnamenin İncelenmesi

Şah Tahmasp Şehnamesi'nin orijinal nüshasına erişim imkanının bulunmamasıyla birlikte, resimlere ulaşmak ve incelenmek üzere en eksiksiz olan kaynak, Metropolitan Müzesi tarafından 2014 yılında yayınlanmış eserdir. Sheila Canby, "The Shahnama of Shah Tahmasp" kitabında, şehname'de tasvir edilen bazı eşyaları analiz etmiş ve günümüze ulaşan eserlerle karşılaştırarak Safevi sosyal kavramı içinde tartışmıştır. Şehnamenin 258 minyatüründeki detaylar, eski İran ve çağdaş diğer ülkeler hakkında bilgi sunmaktadır. Bitki ve yaban hayatının yanı sıra resimlerde insan yapımı eşyalar da yer almaktadır; bunlar XVI. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen aletler, sofrta takımları, müzik enstrümanları, tekstil, silah ve zırhlar, mimari süslemeler, ev aletleri vb. gibidir. Bazıları müzelerde veya özel koleksiyonlarda bulunan eserlerle eşleştirilebilirken, bazıları günümüze kadar ulaşan hiçbir kayıttta yer almamakta ve sadece şehname gibi yazma eserlerde tanımlanmaktadır. Örneğin, taç giyme töreni ve benzeri saray sahnelerinde tasvir edilen çok sayıda metal nesne, mücevherlerle kaplanmış gümüş ve altın olarak görünür, ancak erken Safevi döneminden kalma gümüş ve altın eşyaların sayısı oldukça azdır.

Şehnamedeki tüm resimlerde tekstilin/dokumanın varlığı belirgin bir şekilde görülmektedir. Kaftanlardan türbanlara, halılardan tentelere ve çadırlara kadar, renkli ürünler yün, pamuk ve ipek gibi malzemelerden yapılmış olup insanları, hayvanları ve çevreyi süslemektedir. Safevi döneminden günümüze kalan tekstil ve halıların sayısının oldukça az olması, renk ve desenlerinin detaylı bir şekilde incelenmesini zorlaştırmaktadır. Renk paletleri, gerçek örnekleri yansıtmak yerine, daha hayali ve kompozisyonlarla uyum içinde olma eğilimindedir.

Sheila Canby'ın makalesine göre, Şah Tahmasp Şehnamesi'nde fiziksel bağlamı oluşturan nesnelerin, bazıları olmasa da tümünün incelenmesi, belirli sorulara neredeyse cevap sağlamaktadır.

Bu eserde, insan karakterlerinin diğler nesnelere göre daha büyük bir önem taşıdığı ve ressamların insan figürlerini büyük bir doğruluk ve detayla resmetmeye özen gösterdikleri kabul edilmiştir. Bu durum, öğelerin ve nesnelere gerçekçi bir şekilde tasvir edilmesinin zorunlu olmadığı düşüncesini destekler. Eserdeki eşyaların çeşitliliğine bağlı olarak renk ve diğler dekoratif detaylarda belirli bir kuralın olmaması gözlemlenebilir. Bu durum, resimsel gereklilikler olarak kabul edilen renk dengesi veya kompozisyon uyumuna uyulmamasıyla ilişkilendirilebilir.

***

Şehnamedeki savaş sahnelerindeki atlar genellikle tam zırhlarla ve aşırı süslenmiş olarak tasvir edilmiştir. Zırhların bazıları dörtgen plakalardan oluşurken, diğlerini tezyinatlarında şemse bulundurur. Bu nesnelere arasında at alınlıkları belirli örnekleriyle günümüze kadar ulaşmıştır. Metropolitan Müzesi hazinesinde bulunan metaldan yapılan bir at alınlığı, resimlerde gösterildiği gibi rûmî motifleriyle incelikle süslenmiştir. Çoğu zaman Safevi ve Osmanlı İmparatorlukları arasında çeşitli savaşlar sonucunda el değıştiren silahlar ve zırhlar, her iki imparatorluğun örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Şehnamedeki resimlerin detayları, günümüze çok az örnek ulaşmış olsa da, Safevi silahları ve zırhlarındaki zenginlik ve çeşitlilik fikrini güçlendirmektedir.⁴⁴

---

⁴⁴ Sheila R. Canby, **a.g.e.**, ss. 21-25, 30, 53-58.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAH TAHMASP ŞEHNAME'Sİ'NDEKİ AT ZIRHLARI VE EYER ÖRTÜLERİNİN İNCELENMESİ

4.1. İran'da At Zırhlarının Tarihi

Eski çağlarda atlar, özellikle savaş alanındaki stratejik öneminden dolayı insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıydı. Fetih veya toprak savunması amacıyla orduların tam teçhizatlı olarak donatılması hayati bir gereklilikti ve ayrıca savaş alanındaki atların durumu, zaferin elde edilmesi açısından kritik önem taşımaktaydı. Ayrıca, tarih boyunca, sanat her zaman insanların toplumsal faaliyetleriyle iç içe geçtiği için, sanatın izleri siyasi ve askeri konulara kadar tesir etmiştir. Ordular savaş alanında düşmanlarına karşı psikolojik güç uygulamak ve üstünlük ortaya koymak amacıyla da askeri kıyafetlerini ve silahlarını bezeme çabasında olmuşlardır. Bu bağlamda, orduların atlarıyla ilgili teçhizatların da bezenmesine bilhassa önem verilmiştir. At, geçmişte savaş alanlarında yaygın olarak kullanılan ve belki de en etkili hayvanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Ordulara hızlı manevra yapma imkanı sağlayarak, yağmalama sırasında ganimetleri ve askeri teçhizatı taşımak için de kullanılmıştır.⁴⁵

İran coğrafyasında, atların önemi İran mitolojisi üzerinden de okunabilmektedir. İran mitolojisine göre, tanrılar dört atlı arabalar üzerinde tasvir edilmişlerdir.⁴⁶ Ayrıca, Farsça'da at anlamına gelen *Asb* (*esb*) veya *Asp* kelimesi⁴⁷, en önemli mitolojik kaynak şehnamede olduğu gibi, birçok mitolojik kahramanın ve padişahın adında bu kelime eki yer almaktadır (örneğin: Ercasp, Guştasp, Luhrasp, Tahmasp vb.). Bu isimlendirmeler, atın önemine dair açık bir gösterge olarak yorumlanabilir.⁴⁸

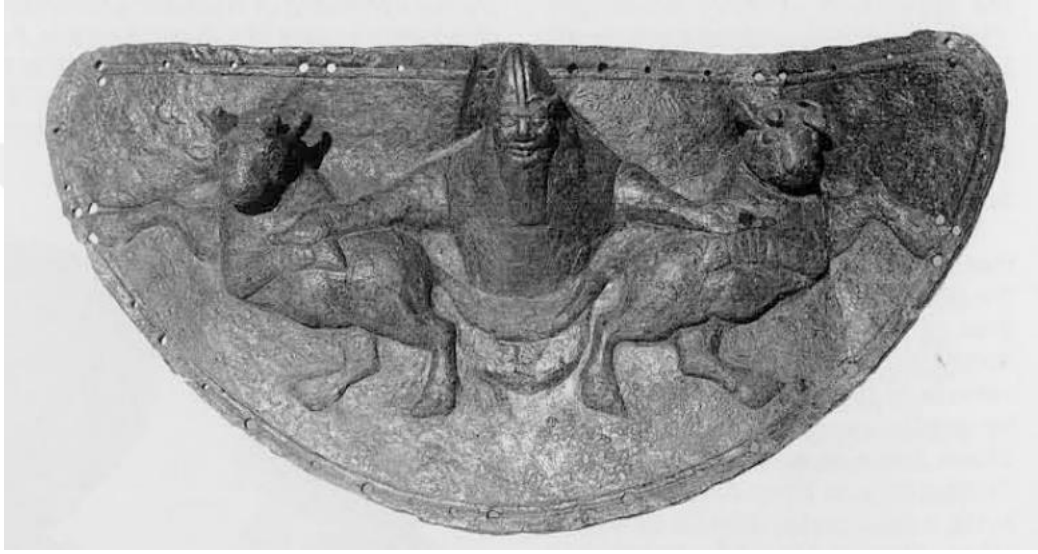
⁴⁵ Raziye Khodadadi, "Berresi-i Silahha-i Devr-i Eşkani Der Müze-i İran Bastan", Azad Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Farsça), Tahran 2018, s. 57; Sanaz Ghaffari vd. "Berresi-i Motifha-i Nikabha-i Esb Ez Devri Safevi ve Osmani", **Hünerha-i Sanayi-ı İslami Dergisi**, Tahran, Yıl: 6, Sayı: 1, 2022, ss. 106-110.

⁴⁶ Jale Amuzgar, "Tarih-i Esatir-i İran", Semt yayınları (Farsça), Tahran 2000, ss. 18, 34.

⁴⁷ **Lugatname-i Dihhuda**

⁴⁸ Farzad Ghaemi, MuhammedCafer Yahaghi, "Esb: Por Tikrarterin Nemadine-i Caneveri Der Şahname", **Feslname-i Zeban ve Edeb-i Farsi dergisi**, No: 42, Tahran 2008, s. 18.

İran'da atların binit takımlarıyla ilgili ilk arkeolojik veriler MÖ. 9. ve 8. yüzyıllara ait Luristan'da (İran'ın merkezi ve batı bölgeleri) bulunan bronz gem parçalarına dayanmaktadır. Ancak, atların korunması amacıyla ilgili ilk izler, Hasanlu Tepesi (İran'ın kuzeybatısında) kazılarında keşfedilmiştir. Bu kazılarda, atın göğüs kısmını korumak için kullanılan süslü bir plaka parçası ve yanında görülen at başlığına ait metal parçalar M.Ö. 800'lere tarihlenmektedir.⁴⁹ (Görsel 6)

Görsel 6. Hasanlu Tepesi'nde bulunan bir at göğüslüğüne ait plaka parçası, MÖ.800'ler, (Iran Bastan Museum, Tahran, No: HAS 74-241. (Maude De Schauensee, "Horse Gear from Hasanlu", s.50, Fig. 26)

Hasanlu Tepesi dışında, Dyson'un belirttiğine göre MÖ. 8. yüzyıla kadar geriye giden bir örnek, Los Angeles County Museum of Art'ta sergilenmektedir. Bu eser, MÖ. 1000 ile 650 yılları arasına tarihlenen, Batı İran'a ait dövme tekniğinde yapılmış bronz bir at alınlığıdır (Görsel 7).⁵⁰

⁴⁹ Maude De Schauensee, "Horse Gear from Hasanlu", **Expedition Dergisi**, The Penn Museum, Pensilvanya. 1989, C. 31, Sayı: 2-3, ss. 48-52; Robert H. Dyson, "Hassanlu Tepe I.: The Site", **İranica Ansiklopedisi**, 2003, C. 12, ss. 41-45.

⁵⁰ Robert H. Dyson, "Problems of Protohistoric Iran as Seen from Hasanlu" **Near Eastern Studies**, C. 24, Sayı. 3, 1965, ss. 193-200.

Görsel 7. İran, M.Ö 1000-600. bir at alınliğı, Los Angeles County Museum of Art No: M.76.97.177 ([Link](#), Erişim Tarihi: 18.12.2023)

İslam öncesi döneme ait at zırhının en detaylı temsilini, güneybatı İran'daki Tāq-i Bostān'da bulunan neredeyse kayadan bağımsız heykelimsi bir rölyefe dönüşmüş olan kabartmalar göstermektedir. (Görsel 8) Bu eser, Sasani İmparatorluğu'nun İslam fethine mağlup düşmesinden birkaç yıl öncesine tarihlenmektedir. Söz konusu rölyef iyi korunması nedeniyle, vücut ve boyun kısmındaki zırhın sertleştirilmiş deri levhacıklardan ziyade, büyük bir olasılıkla metaldan yapıldığını net şekilde ortaya koymaktadır. Atın başını koruyan karmaşık üç parçalı at alınliğının plakalı bir yapıya sahip olduğu düşünülmekte; bu alınliğın da muhtemelen metal veya sertleştirilmiş deriden yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Bu tarz zırhlar, sadece atın ön kısmını, yani baş, boyun ve göğsünün korunmasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

İslam fetihleriyle birlikte İslam ordularının artan zenginliği ve askeri gücü göz önüne alındığında, 10. yüzyılın başlarına doğru, uzun at zırhlarıyla donatılmış ve ipekli örtülerle süslenmiş atların geçişine dair referanslara rastlamak şaşırtıcı değildir. Aynı dönemde, İslam dünyasının doğu bölgelerinde, Fars kaynaklarında at zırhı için *Bergüstvān* terimi kullanılmıştır. Christensen'e göre, *Bergüstvān* Sasaniler'e ait ağır

süvari silahları olarak değerlendirmiş ve at zırhı için özel bir kelimenin varlığı, bu dönemde İran'daki yerli topluluklar arasında kullanımını doğrulamıştır.⁵¹

Görsel 8. İran, Tāq-i Bostān, Sasani kralı II. Hüsrev (Philippe Chavin)
([Link](#), Erişim tarihi: 22.12.2023)

David C. Nicolle, at zırhlarına ait çalışmasında, Sasani döneminde *Bergüstvân*'ın yapımında deri kullanımının kesin olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, küçük metal levha ve plaka parçalarının [sertleştirilmiş] deri levhalar arasına dikilerek ve birbirinin üstüne bindirilerek monte edildiği, balığın pulları gibi düzenlenmiş bu zırhın koruma işlevinin böylece güçlendirilmiş olduğu ve bu uygulamanın da son derece yaygın olduğunu aktarmaktadır.⁵²

⁵¹ David Nicolle, "Horse Armour in the Medieval Islamic Middle East", **Arabian Humanities [Online]**, 2017, ss. 1-3,5; Arthur Christensen, **Le' Iran sous les Sassanides** (İran der zaman-ı Sasaniyan), çev. Reşid Yasemi, Rengin yayınevi, Tahran 1949, s. 361,418.

⁵² David Nicolle, **Arms & Armour of the Crusading Era, 1050-1350**, Greenhill Books, Londra 1999, C.1, ss. 134,331.

İslamiyet'in kabulünden sonra, İran ve diğer İslam ülkelerinde *Bergüstvân* önemini sürdürmüştür. *Târîh-i Bel'amî*⁵³ kitabında Horasan komutanlarının, üzerinde *Bergüstvân* bulunan bir atla Emevi ordusuyla savaştığına dair anılara rastlanmaktadır. Bu dönemin devlet adamları arasında *Bergüstvân*, sunulan önemli hediyelerden biridir. H. 7. yüzyıl (M. 13. yüzyıl) Moğollar dönemine ait Tarih-i Cihangüşa'nın⁵⁴ bir nüshasında (Tebriz nüshası), Moğol süvarilerinin atlarına ait tasvirlerde, İran örneklerine oldukça benzer, son derece süslü *Bergüstvânlar* ile resmedilmiş bir tasvir bulunmaktadır. Aynı dönemden kalan Çin kaynaklarında da Çinli süvarilerin atlarının benzer örtülerle betimlenmiş olduğu kaydedilmiştir.⁵⁵

Doğu İslam bölgelerinde at zırhı hakkında en kapsamlı bilgi kaynağı, Firdevsi'nin 10. yüzyılın sonları ile 11. yüzyılın başları arasında tamamlamış olduğu eseri şehnamedir. Bu eser, kahramanları tarafından kullanılan *Bergüstvân*'a dair bilgiler veren önemli bir kaynaktır. Şehname şiirlerinde, *bergüstvân* adı verilen bu zırhın görünümü, yapısı, kullanımı ve nasıl saklandığı ile ilgili birçok ek detay sunulmaktadır.⁵⁶ Bu nedenle, minyatürlerdeki at zırhlarının gösterimi, nakkaşlar tarafından Firdevsi'nin şehname metinlerindeki hikayelerin aktardığı detaylara uygun olarak yapılmış olabilir. Bu tür kumaşlar, muhtemelen 'kec' veya 'kej' olarak adlandırılan bir tür ucuz ham ipek ile çeşitli karışımlarla astarlanıp güçlendirilmiştir (ipek yerine bazen de keçe kullanılmıştır). Dihhudâ lugatnâmesinde, bu sözcük şu şekilde tanımlanmıştır: '*Kej*' (ipek) ve '*agend*' (dolmuş) kelimelerinden türetilmiş olup, ipek veya pamuk dolgulu, üzerinde bol dikişler bulunan ve savaş esnasında giyilen bir tür kıyafettir. Bu nedenle, bu kumaşlara '*Kazagand*' veya '*Kejagand*' gibi isimler verilmiştir⁵⁷. Bununla birlikte bu terim atlara özel değil, genel zırhlar için de geçerlidir. Aydın Usta, TDVİA içinde yazdığı 'zırh' makalesine göre *Kazâgand* (Kejagand), içten dikdörtgen şekilli çelik levhalarla işlenmiş, estetik bir görüntüye sahip yelek ve elbiselerdir. İslam dünyasında '*kaz(j)âgand*', Avrupa'da ise '*brigandine*' olarak adlandırılmıştır. Ayrıca tarihi kaynaklara göre sultanlar ve devlet adamları bu tür zırh elbiseleri savaşların dışında

⁵³ *Târîh-i Bel'amî Târîh-i Taberî*'nin Ebû Ali Bel'amî (ö. IV./X. yüzyıl sonu) tarafından Farsça'ya yapılan tercümesi, ayrıntılı bilgi için Bkz. Tahsin Yazıcı, "BEL'AMÎ, Ebû Ali", **TDVİA**, C. 5, s. 390.

⁵⁴ Atâ Melik Cüveynî'nin (ö.1283) Moğollar, Hârizmşahlar ve İsmâîlîler'e dair eseri, ayrıntılı bilgi için bkz; Osman Gazi Özgüdenli, "Târîh-i Cihângüşâ", **TDVİA**, 2011, C. 40, ss. 77-79.

⁵⁵ Efsane Munferid, "Bergüstvan", **İslam Ansiklopedisi Dergisi**, Tahran 2014, Sayı: 3, s.182.

⁵⁶ David Nicolle, "Horse Armour in the Medieval Islamic Middle East", **Arabian Humanities [Online]**, 2017, s. 7.

⁵⁷ Sözlükte Farsça alfabesi ile yazılışı bu şekildedir: کزآگند، کزآگند

bir suikast ihtimaline karşı da giyerlerdi. Selâhaddîn-i Eyyûbî de 1175'te Halep önlerinde bulunduğu sırada Haşhaşîlerin saldırısına uğramış, üzerindeki *kazâgand* sayesinde kurtulmuş ve bu zırh elbiseyi hayatı boyunca üzerinden çıkartmamıştır.⁵⁸

Erken dönemlere ait, askerler için yapılmış 'Kajagand' tarzı zırhlardan sadece birkaç örnek günümüze ulaşmıştır. İstanbul'daki Topkapı Sarayı Müzesi'nde ve İstanbul Askeri Müze'de birer örnek (Görsel 9) ve son olarak Floransa'daki Museo Nazionale del Bargello'da bulunan üçüncü bir örnek söz konusudur.⁵⁹

Görsel 9. Dışı kumaş kaplı bir zırh gömlek, Sadrazam Mahmut Paşaya aittir (? – 1474) Osmanlı, 15. yy. (İstanbul, Askeri Müze, Envaner No: 249), (Sogol Badri, 2024).

Detay 6. Dışı kumaş kaplı zırh gömleğin detayı

Aynı zamanda bu terimin atlar için kullanımına tarihi metinlerde rastlamaktayız. 15. ve 16. yüzyıllara ait Barbaro (ö. 1494) ve Hasan-ı Rumlu (ö. 1577) yazılarında, Uzun Hasan'ın ordusunda, hem metalden yapılan hem de "*kaz(j)agand*" türünden ok geçirmez kalın "*bergüstvanlı*" iki bin atın bulunduğu anlatılmaktadır. *Bergüstvanların* uzun saçaklar ve altın ipli püsküllerle süslü olduğu ve zırhların eteklerinin yere kadar

⁵⁸ Aydın Usta, "Zırh", **TDVİA**, İstanbul 2013, C. 44, s. 392.

⁵⁹ David G. Alexander **Islamic Arms and Armor in the Metropolitan Museum of Art**. Metropolitan Museum of Art: 2015, s. 311.

uzandığı belirtilmiştir. Adı geçen “kaz(j)agand” zırh türü, eski dönemlerden kalan deri-metal zırhlarla birlikte kullanılmaya devam etmiştir.⁶⁰

Venedikli Josafa Barbaro kendi seyahatnamesinde, gördüklerini bu şekilde aktarmaktadır:

“[şah İsmail’in] ordusunda iki bin adet at vardı, üzerlerinde metal bergstvan ve gümüş-altın karışımı küçük dörtgen şeklinde zırhlarla kaplı atlarıyla gelmişlerdi. Zırhlar, ince zincirlerle birbirine bağlanmıştı. Bergstvanların etekleri yerlere kadar uzanırken alt kısımları altın püsküller ve saçaklarla süslenmişti. Diğer atlar ise, bazıları bizim atlar gibi, deriyle rtlmşken bazıları ipekten, hatta bazıları ise kalın keşagand örtülüydü ki ok bile bundan geçemezdi. Bu demir zırhlar, ‘Beşky’ etrafındaki bir kasabada yapılırdı ve kasabanın iki kulesi varmış ve bir tepenin üstünde yer alırdı. Bu kasaba, sadece bu mesleği yapanların yaşadığı söyleniyor. Eğer yabancı biri bu mesleği öğrenmek isterse, ancak orada yaşamayı ve şehrin halkıyla birlikte olmayı ve bu mesleği icra etmeyi şartıyla kabul edilirdi. Gerçekten de, diğer yerlerde de bu tür meslekler yaygındır, ancak başka hiçbir yerde zırh ve bergstvan bu kadar iyi yapılmazdı.”⁶¹

Fahr-i Müdebbir (. 13. yüzyılın ilk çeyreği) *Ādāb’l-ħarb ve’ř-řecā’a* adlı eserinde bu dönemde kullanılan silahlar, atların eğitimi, hastalıkları vb. konular hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgi vererek “bergstvan’ların hem metal hem de “camegi” olmak üzere her iki türde yapıldığını açıkça belirtmiştir. Bu tür zırhlar, püskül, madalyon ve altın tellerden yapılan saçaklarla süslenmiştir. Ayrıca, bu tarz zırhlarla birlikte atın baş ve yüz kısmı metal bir alınlık ile korunuyordu. Safevi döneminde, 1722 yılında Afganlar ile yapılan savaşta, Safevi ordusuna ait süvarilerin atlarına *bergstvan* giydirilmiştir. Ancak Safevi döneminin sonlarında, ateşli silahların yaygınlaşmasıyla birlikte, *bergstvan*ın kullanımı giderek terkedilmiştir.⁶²

⁶⁰ Efasne Munferid, **a.g.m.**, s. 182.

⁶¹ Josafa Barbaro, **Sefernameha-i Veniziyan der İran**, ev. Menuçehr Amiri, İntişarat Harezmi, Tahran M. 2003, s. 83-84.

⁶² Efasne Munferid, **a.g.m.**, s. 182.

4.2. Terimler

Bergüstvan teriminin yanında Farsça'da kullanılan binit takımları ile ilgili diğer sözcükler Türkçe ve Osmanlıca'da kullanılan karşılığı ile birlikte incelenmiştir:

Bal-i Zin: Bu terim Farsça'da *Bal* kanat, *zin* ise eyer anlamına gelir. Sözlükte eyerin iki tarafından asılan ve kanada benzeyen etekleridir ve rikablar ona bağlanmaktadır. Bu etekler, bacakların kolan kayışlarına temasını engellemenin yanı sıra eyerin süslenmesine de katkıda bulunurlar. Eski zamanlarda Türkçe kaynaklarda eteğe *depingi* adı verilirdi. Faruk Sümer, bazı eski kaynaklarda *depingi* teriminin *Bal-i Zin* olarak da geçtiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla *Bal-i Zin*, eyerin kanadı veya eteği anlamına gelmektedir.⁶³

Kaç: Türkçe kökenli *kaş* kelimesinden gelen bu kelime eyerin ön ve arka taraflarındaki çıkıntılı bölüme denilmektedir.

Kejgâv: Farsça'da *Kej*⁶⁴ (ipek) ve *Gav* (inek) kelimelerinden oluşmaktadır ve aslında kılları uzun ve yumuşak olan ve Tibet gibi doğu Asya dağlarında yaşayan bir evcil hayvanın ismidir. Onun kılları süs olarak atların boynuna ve sancaklara asılmaktadır. Türkçe'de *Kotas* olarak geçmektedir.⁶⁵

Licam (Ligâm): Atın ağzına vurulan *Gem* veya *Dizgin* anlamına gelmektedir.⁶⁶

Nemedzin: *Nemed* (keçe) ve *Zin* (eyer) iki parçadan oluşan *Nemedzin* kelimesi *Teğelti* anlamına gelen eyerin oturak altına yerleştirilen, geniş bir keçedir.⁶⁷ Bu keçe, kendi derisi üzerinde ön uçlarında ince, yan kısımlarında ise daha kalın ve renkli ipliklerle teğellenmiştir. Teğelti adının, keçenin üzerindeki bu işlemde geldiği düşünülmektedir. Nemedzin'in işlevi, eyerin hayvanın sırtını rahatsız etmesini engellemektir.⁶⁸

⁶³ Ali Ekber Dihhudâ, **a.g.e.**; Bal-i Zin başlığı; Faruk Sümer, "Türklerde Atçılık ve Binicilik", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1983, ss. 42,76.

⁶⁴ Bu kelime daha önce Kejagand/Kajagand, ham ve ucuz ipeklerden yapılan bir Bergüstvan türünde de geçmiştir.

⁶⁵ Ali Ekber Dihhudâ, **a.g.e.**, Kejgav başlığı; Ebru Sönmez, **a.g.e.**, ss. 24,25.

⁶⁶ Ali Ekber Dihhudâ, **a.g.e.**, Ligam başlığı.

⁶⁷ Ali Ekber Dihhudâ, **a.g.e.**, Nemedzin başlığı.

⁶⁸ Faruk Sümer, **a.g.e.**, ss. 44,45.

Pâr-dom: Atın kuyruğu altından geçirilip eyere bağlanan ve yürüyüş esnasında eyerin kaymasını önlemek için hayvanın kuyruk dibinin altına takılan kayışın adıdır. Türkçe karşılığı *Kuskun* olarak bilinmektedir.⁶⁹

Rikab: Arapça kökenli *rikab* kelimesi *üzengi* anlamına gelen, eyerin iki tarafından asılan ve ata binmeyi kolaylaştıran, metaldan yapılan halka şeklindeki binit takımının bir parçasıdır.

Teng: Eyeri atın üzerine sabitleyen ve hayvanın göbeğini çeviren uzun, geniş ve kalın kayışın adıdır ve Türkçe'de *Kolan* olarak bilinmektedir.⁷⁰

Zin: eyer anlamına gelen, at veya binek hayvanlarının sırtına yerleştirilen ve binicinin rahatça oturmasını sağlayan deri veya ahşaptan yapılan unsurdur. *Zin* kelimesi Pehlevice'de (orta Farsça dilinde) *zaen* kökünden olup ve aslında silah anlamına gelmektedir. *Zinhâne* (Safevi döneminde saraya ait eyerlerin saklandığı yer), *Zindâr* ve *Zindârbaşı* (saraya ait eyerlerin bakımından sorumlu olan şahıs) gibi kelimeler bu sözcükten türetilmiştir.⁷¹⁷²

Zinpuş / Gaşiye: *Zin* (eyer) ve *puş* (örtmek) iki kelimededen oluşan *Zinpuş*, Farsça sözlüklerde süsleme veya koruma amacıyla kullanılan eyeri örten sade veya süslü bir kumaştır. *Gaşiye* kelimesi Arapça'dan gelmekte ve örtmek anlamına gelmektedir. Halı ve kilim yapısına sahip olan eyer örtülerine ise *Col* denir.⁷³ Anlatımı ve kullanımına göre Osmanlıca'daki *Hâşe* veya *Haşa*, ayrıca *Gaşıya* kelimeleri aynı anlama gelmektedir.⁷⁴

⁶⁹ Ali Ekber Dihhudâ, **a.g.e.**, Pardom başlığı; Melda Özdemir, "Türk Kültüründe Eyerler", **İDİL Dergisi**, C. 12, Sayı 102, 2023, s. 211.

⁷⁰ Ali Ekber Dihhudâ, **a.g.e.**, Teng başlığı.

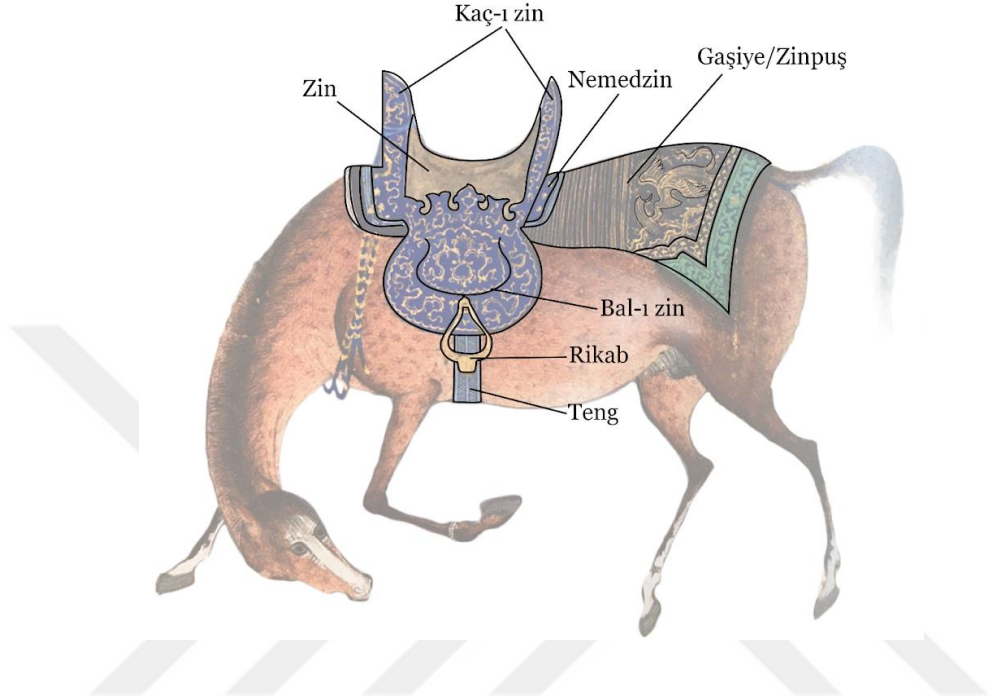
⁷¹ Ali Ekber Dihhudâ, **Lugatnâme-i Dihhuda**; Zin başlığı.

⁷² Ali Ekber Dihhudâ, **Lugatnâme-i Dihhuda**; Zin başlığı.

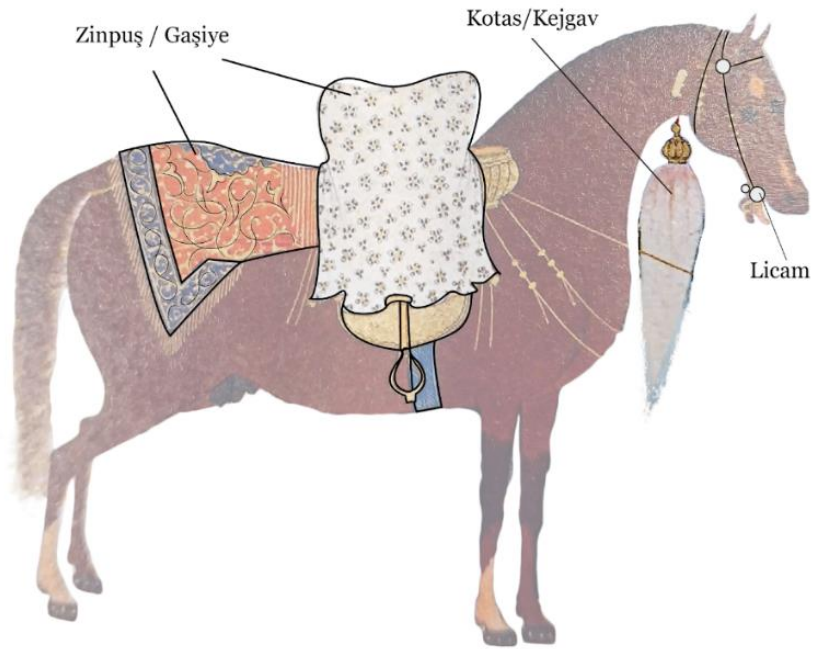
⁷³ Ali Ekber Dihhudâ, **a.g.e.**, Zinpuş ve Gaşiye başlıkları.

⁷⁴ Emine Dingaç, "18. Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları", **U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:12, Sayı:20, 2011, s. 5; Ebru Sönmez, "1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi", **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 23.

Zin-u Berg / Saz-u Berg: Atların binit takımları ve ilgili silahları, Farsça metinlerde sıkça kullanılan bir terim olarak bilinmektedir.

Çizim 1. At binit takımları. Varak 124R'den alınan bir at figürü. (Çiz. Sogol Badri, 2023)

Çizim 2. At binit takımları. Varak 413R'den alınan bir at figürü. (Çiz. Sogol Badri, 2023)

At zırhları ve örtüleri

Şah Tahmasp Şehnamesi'nin minyatürleri incelenirken tasvir edilen atlar üzerinde, zırh ve eyer örtüsünün yanı sıra başka bir tür örtü daha gözlemlenmiştir. Zırh kelimesinin anlamına göre, savaş alanlarında kullanılan ve savaşçıyı düşmanın saldırı silahlarından korumak amacıyla giyilen bir tür koruyucu giysidir. Tarihsel olarak, zırhlar genellikle demir, pirinç, çelik, bronz veya deri gibi dayanıklı malzemelerden yapılmıştır. Tasarımı, coğrafi, iklimsel ve kültürel faktörlere bağlı olarak değişebilir. Örne, pullu veya plaka zırh gibi çeşitli form ve modellerde üretilmişlerdir.⁷⁵

Bu çalışmanın katalog kısmında, atların üzerinde bulunan metal rengini ve materyalini belirten unsurlar 'at zırhı' olarak (Görsel 10), diğer renkli ve motifli örtüler ise 'zırh işlevli örtü' olarak adlandırılacaktır. (Görsel 11) Ayrıca, önceden bahsedilen 'Zinpuş', bu çalışmanın kapsamında 'eyer örtüsü' veya 'eyer altı örtüsü' olarak tanıtılacaktır.

Görsel 10. At zırhı örneği, y.57A (Sheila R. Canby, and Firdawsī. *The Shahnama of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings*, 2014. s. 109)

Görsel 11. Uzun örtü örneği, y. 138Ö (Canby, a.g.e., s. 159)

⁷⁵ Aydın Usta, "Zırh", *TDVİA*, İstanbul 2013, C. 44, s. 391.

4.3. KATALOG

Örnek No: 1

Varak 57 A

Sahnenin Adı: Karen, Alan kalesini fethediyor.

Sahne Türü: Savaş Sahnesi

Nakkaş: Mir Musavvir'in yönetimindeki saray atölyesinden nakkaş Kadimi'ye atfedilmektedir.⁷⁶

Görsel 12. Karen, Alan kalesini fethediyor (Canby, a.g.e., s. 109)

Detay 7. Karen, Alan kalesini fethediyor adlı sahnenin detayı

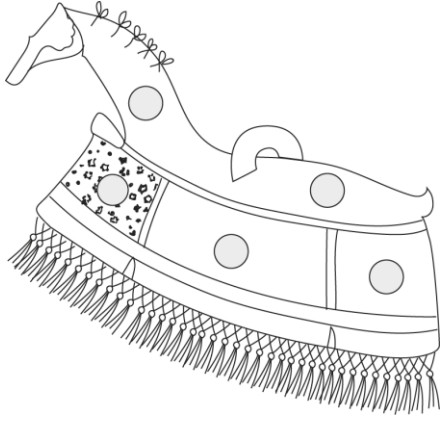
⁷⁶ Sheila R. Canby, and Firdawsī. **The Shahname of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings**, New York: Metropolitan Museum of Art, New Haven: Yale University Press, 2014. s. 337.

Alan Kalesi şehnamede geçen ünlü kalelerden biridir. Minyatürde, su kenarında yer alan bu kalenin kuşatılması ve Karen tarafından fethedilmesi gösterilmiştir. Gri-mavi tonlarında zemin kullanılarak oluşturulan kompozisyonda, süvarilerin sudan geçişi sahnelenmiştir. Toplam sekiz süvarinin arasında özellikle iki at detaylıca ele alınmıştır. Her ikisinin gövdeleri uzun bir örtüyle kaplanmıştır. Örtüleri beyaz ve siyah renklerde dir. Diğerleri ise sadece eyer ve eyer altı örtüleriyle tasvir edilmiştir. Eyerler farklı renklerde olup, ancak altın tonları (altın rengi kullanılarak sırma işçiliği) ortak bir renk olarak hepsinde karşımıza çıkmaktadır.

Kompozisyonun sol tarafında bulunan 1 numaralı atın üzerinde altın renkli bir eyer yer almaktadır. Atın sırtında ayrıca eyer altı örtüsü bulunmaktadır. Örtüde lacivert zemin üzerine altın sarısı tonlarında (sırma işçiliği) simurg ve ejderha figürleri işlenmiştir.

Görselde 2 numara ile işaretlenen atın üzerinde, tüm vücudu saran bir örtü göze çarpar. Beyaz zemin kullanılarak üzerine siyah renklerle hayvan postunu (lepoar postu) anımsatan benekli desenler yapılmıştır. Örtü altın şeritlerle dört parçaya ayrılmaktadır. Her parçanın merkezinde bir yuvarlak madalyon bulunmakta olup toplamda beş madalyon görülmektedir. Örtünün etek uçları lacivert üzerine altın renginde işlenmiş rûmillerle bezeli bir bordürle bitmektedir. Bu bordürden koyu renkte çapraz bağlanmış olan püsküller sarkmaktadır. Örtünün üstünde koyu renkli bir eyer yer almaktadır.

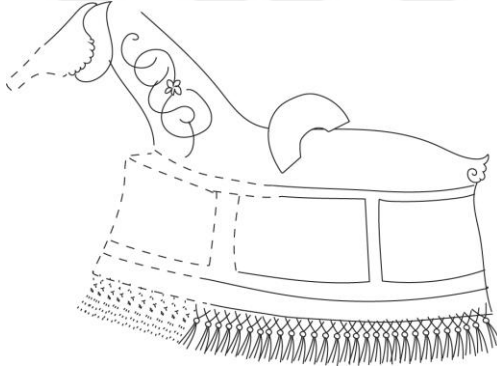
Görselde 3 numara ile belirtilen atın üzerinde siyaha yakın tonlarda bir örtü yer alır. Koyu renkli bu zeminin üzerine altın rengi tonlarında (sırma işçiliği) kıvrık dal ve rûmi kompozisyonları işlenmiştir. Bu örtüde altın rengindeki şeritlerle dört parçaya bölünmüş olup, örtünün alt kısmında yeşil bir bordür ve ardından kırmızı-turuncu tonlarında püsküller sarkmaktadır. Örtünün üstünde yeşil renkli bir eyer yer alır.

Çizim 3. (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 8. No 2. Leopar postundan bir zırh örtüsü

Çizim 4. (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 9. No 3. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Örnek No: 2

Varak 58 A

Sahnenin Adı: Menuçehr, Selm'i öldürüyor.

Sahne Türü: Savaş Sahnesi

Nakkaş: Sultan Muhammed'in

yönetimindeki saray atölyesinden

nakkaş Abdul Aziz'e

atfedilmektedir⁷⁷

Görsel 13. Menuçehr, Selm'i öldürüyor
(Canby, a.g.e., s. 107)

Detay 10. Menuçehr, Selm'i öldürüyor adlı sahenin detayı

⁷⁷ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 337.

Sahne de Őehnamede isimleri geçen padiŐahların biri olan Menuçehr'in dűŐmanı Selm'i ldűrmesi anlatılmaktadır. Minyatűrde toplam yirmi bir at yer alıyor. Tűm karakterlerin hareket ynű sola dođru olduđu için, resimde tűm atlarının sol tarafı betimlenmiŐtir.

Kompozisyonun ortasında yer alan 1 numaralı figűrűn miđferi sorguçlu olup diđerlerinden farklı olduđundan dolayı Menuçehr olarak kabul edilmiŐ ve onun atı zırh rtűsű yerine normal bir eyer ve kűkűk boyutlu eyer rtűsűyle tasvir edilmiŐtir. Eyeri altın renklidir ve űzerinde Çin bulutu motifi yer alır; ayrıca rtűsű koyu zemin űzerine bordűr kısmında altın rengine de iŐlenmiŐ Çin bulutu motifleri içermektedir. Bu betimlemeden anlaŐıldıđı űzere kumaŐ űzerine altın renkli tellerle sırma iŐçiliđi yapılmıŐtir. (izim 5)

2 numara ile belirtilen atın eyer rtűsű bu sahnede ki en yođun sırma iŐçiliđine sahip örnektir. Zırh rtűsű, koyu mavi Őeritlerle űst ve alt olmak űzere dört parçaya blűnműŐtűr ve her parçada bir veya iki olmak űzere toplam altı madalyon bulunmaktadır. Zırh rtűsűnűn en alt kısmında sırasıyla koyu mavi, turuncu ve koyu yeŐil Őeritler yer almaktadır. Turuncu Őeridin geniŐliđi diđerlerinin iki katıdır. Siyah ve uzun iplerden yapılmıŐ olan saçaklar, çapraz bir Őekilde bađlanarak koyu yeŐil bordűrden aŐađıya sarkmaktadır.

Atın baŐındaki alın zırhı bronz renktedir. űst kısmında bir sorguç bulunmakta olup bu noktadan göz yuvasına kadar ű dilimli bir tasarım grűlűr. Gz yuvasından itibaren buruna dođru daha dar ve kenarları dűz kesimlidir. Burun kısmının ucunda ise dıŐa dođru sivrilen bir tasarımdan itibaren levha buruna dođru daha dar ve kenarları dűz kesimlidir. Burun kısmının ucunda ise dıŐa dođru sivrilen bir tasarım mevcuttur. Zırhın űzerinde altın renkli yođun bir bezeme bulunmaktadır. Alın zırhının altında koyu mavi rengine de, yarım daire formunda zırhın altından dıŐarı dođru taŐan, űzeri desenli bir kumaŐ göze çarpar. (izim 6)

Minyatűrűn sol tarafında, çerçevenin dıŐına çıkan ve kısmen grűlebilen ű atın gövdelerinin arka kısmı gösterilmiŐtir. Her űű de uzun ve kapalı eyer rtűlerine sahiptir.

Numara 3 ile işaretlenen atın üzerinde kömür renkli bir zırh bulunmaktadır. Dış kenarlarındaki girinti ve çıkıntılardan yola çıkarak muhtemelen metal levhalardan üretildiği tahmin edilmektedir. Alt kısmında, kahverengi zemin üzerine altın renginde işlenmiş (muhtemelen sırma işçiliği) zikzak motifleriyle bezeli genişçe bir bordür yer alır. Bu şeride siyah ve uzun püsküller çapraz şekilde bağlanmıştır.

Çerçeve dışında olan 4 numaralı atın üzerinde mavi bir zırh örtüsü bulunmaktadır. Bu örtü, paralel şeritlerden oluşur ve üst kısımdaki şeritler dikey, alt kısımdaki şeritler ise yatay bir şekildedir. Mavi şeritlerin her birinde küçük beyaz noktalardan oluşan sıralar şeklinde süslemeler bulunmaktadır. Zırhın en alt kısmında yeşil ve geniş bir bordür bulunmakta olup, bu bölüm püsküller olmadan tamamlanmıştır.

Aynı sırada olan 5 numaralı at, koyu kömür renkli bir zırh örtüsüne sahiptir. Kısmen görünen bu zırh örtüsü, diğer unsurlarla örtüldüğü için üzerindeki süslemelerden bahsetmek mümkün değildir. Ancak örtünün alt kısmındaki lacivert zeminli bordüre altın renginde (sırma işçiliği) Çin bulutu motifleri işlenmiştir. Ayrıca siyah renkte bir dizi püskül bu lacivert şeride çapraz bir şekilde bağlanmıştır.

Resimde numara 6 ile işaretlenen at, lacivert zeminli uzun bir zırh örtüsüne sahiptir. Örtü yatay ve dikey bordürler şeklinde düzenlenmiş olup, bordürlerde lacivert zemin üzerine sırma işçiliği ile işlenmiş Çin bulutu motifleri göze çarpmaktadır. Örtünün etek ucu çift bordürlüdür. Üstteki altın renginde olup, üzerinde zencerek motifleri yer alırken, diğeri bezemesizdir ve mavi renklidir. Kahverengi püsküller/saçaklar mavi bordüre çapraz bir şekilde bağlanmaktadır. (Çizim 7)

Muhtemelen diğer zırh örtüleri gibi bu örtüde ince şeritlerle dört parçaya bölünmüş olmalıdır. Ancak bu şeritlerin sadece bir kısmı olan boynun altındaki petrol mavisi renkli bölüm görülebilmektedir.

At alın zırhı altın yıldız renginde olup alın kısmı şişkin ve tepesi sivri bir şekilde tasarlanmıştır. Renginden dolayı alın zırhının bakır, tombak veya pirinç olabileceği tahmin edilmektedir. Alın zırhının üzerine, özellikle alın ve burun arasındaki bölüme iki adet şemse motifi işlenmiştir. Bu motiflerin etrafında boşluk bırakılarak ince bir şerit çizilmiştir. Miğferin altındaki bez yarım daire biçiminde olup, petrol mavisi rengindedir.

Numara 7 ile belirtilen atın üzerinde sadece eyer ve eyer altı örtüsü bulunmaktadır. Altın renkli eyerin üzerinde hafif işlenen bordürler ve süslemeler mevcuttur. Eyer altı örtüsü mavi zeminlidir ve merkezine altın renkli büyük bir şemse motifi işlenmiştir. Şemsenin içine siyah renkle kıvrık dallar ve rûmi grubu motifler işlenmiştir. Örtünün sağ kenarı altın renkli üçgenlerden oluşan, ters L harfine benzeyen bir kenar suyu ile süslenmiştir.

Minyatürde 8 numara ile işaretlenen atın zırh örtüsü beyaz zemin üzerinde siyah beneklerden oluşan bir kompozisyona sahiptir. Bu desenler beyaz renkli pars postunu hatırlatmaktadır. Gri-mavi renkli şeritler örtüyü dört parçaya bölmektedir. Örtünün en alt kısmındaki altın rengindeki kenar suyu görevini gören bordür zencerek motifi ile süslenmiştir. Kahverengi renkli uzun iplerden oluşan püsküller, kenar suyuna çapraz bir yöntemle bağlanmaktadır.

Atın alın zırhı kömür rengindedir. Muhtemelen çelikten üretilmiştir. Üzerinde net seçilemeyen bronz renginde işlenmiş bezemeler bulunmaktadır. Alın kısmı daha dolgun ve tepeliği sivri bir formdadır. Bu noktadan göz deliğine kadar kavisli bir şekilde bağlanmaktadır ve buruna kadar olan kısmı ise daha dar ve düz bir tasarıma sahiptir. Tepe kısmında sorguç deliğinin olup olmadığı seçilememektedir. (Çizim 8)

Resimde 9 numara ile işaretlenen atın zırh örtüsü kırmızı rengindedir. Paralel bantların üzerinde kırmızı renginin açık koyulu iki farklı tonu kullanılarak bordürler ile süslenmiştir. Beyaz bir şeridin yardımıyla dört parçaya bölünmüştür. Örtünün en alt kısmında sırasıyla yeşil ve lacivert bordürler bulunmakta olup, beyaz renkli iplerden oluşan püsküller çapraz bir şekilde bağlanarak, bu bordürden sarkıtılmıştır. Lacivert bordürün üzerinde beyaz noktalardan oluşan bir bezeme yer alır. Hayvanın boyun ve sırtında örtüyü diğer parçasına bağlayan siyah renkli dikişler göze çarpar.

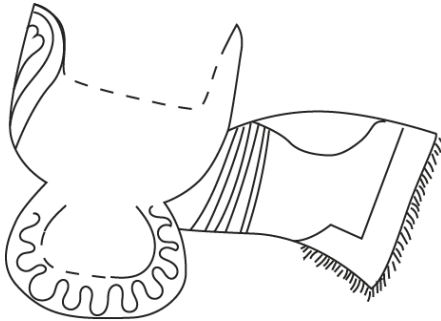
Zırhın yanak siperliğinden sonra, göz deliğinden buruna doğru olan kısım daralmaktadır. Zırhın altın renkli zemini üzerinde kıvrık dal ve rûmi motifleri ile bezeli simetrik bir tasarım görülür. Renginden dolayı tombak, pirinç veya tamamen bakır olabileceği düşünülebilir (Çizim 10)

Kompozisyonda 10 numara ile belirtilen atın üzerinde kurşun renkli bir zırh bulunmaktadır. Örtünün dokusu ve renginden dolayı, sık dokulu zincir zırh (veya örme zırh) olma ihtimali yüksektir. Örtü altın şeritlerle dört parçaya bölünmektedir. Alt kısmında koyu kahve rengindeki bordür zikzak ve üçgenlerden oluşan hendesi bir desen ile süslenmiştir. Bordüre koyu renkli püsküller çapraz bir şekilde bağlanmaktadır. Atın boynu ve sırt kısmında örtüyü diğer parçasına bağlayan beyaz renkli dikişler yer alır. Örtünün üstünde altın renkli bir eyer kısmen seçilebilmektedir. (Çizim 8).

Atın alın zırhı gövde zırhıyla aynı renk ve dokuya sahiptir. Bu sebeple aynı malzemeden muhtemelen çelikten üretilmiş olmalıdır. Alın zırhının altında altın renkli bir örtü görülmektedir.

Resmin sağ tarafında yer alan 11 numaralı atın gövdesini kareli desenli uzun bir eyer örtüsü örtmektedir. Karelerin renkleri mavi, siyah ve tarçın rengindedir; siyah kareler altın renkli beş yapraklı bir çiçekle süslenmiştir. Kareler, altın renkli şeritlerle birbirlerinden ayrılmıştır. Örtünün en alt kısmında lacivert bir şerit, iki altın bordürle çerçevesi ve üzerinde beyaz noktalardan oluşan süslemeler bulunmaktadır. Koyu renkli iplerden oluşan püsküller çapraz şekilde bağlanarak bu lacivert şeritten sarkmaktadır.

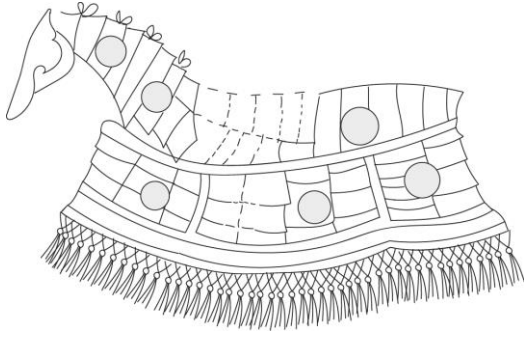
Atın alın zırhı ise kömür rengindedir ve altındaki yarım daire biçimindeki bez kırmızı renklidir. (Çizim 11)

Çizim 5. (çiz. Sogol Badri, 2023)

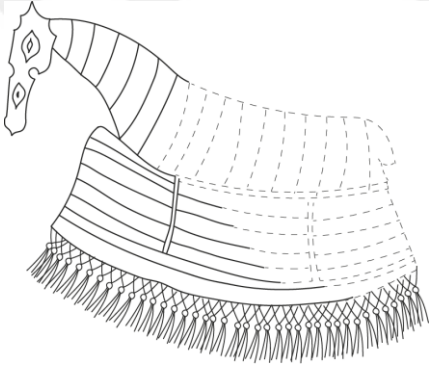
Detay 11. No 1, Eyer ve eyer altı örtüsü

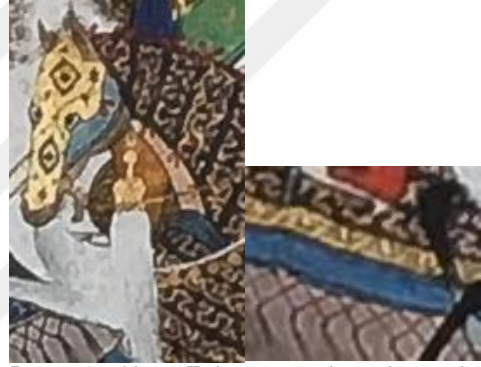
Çizim 6. (çiz.Sogol Badri, 2023)

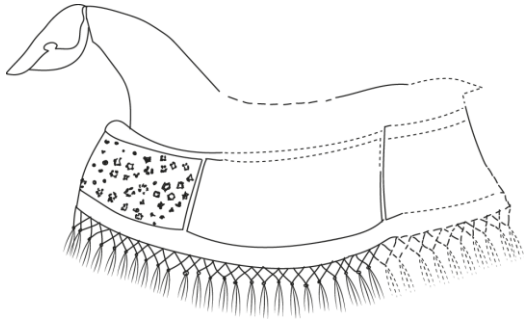
Detay 12. No 2, Metal plakalı zırh ve alın zırhı

Çizim 7. (çiz. Sogol Badri, 2023)

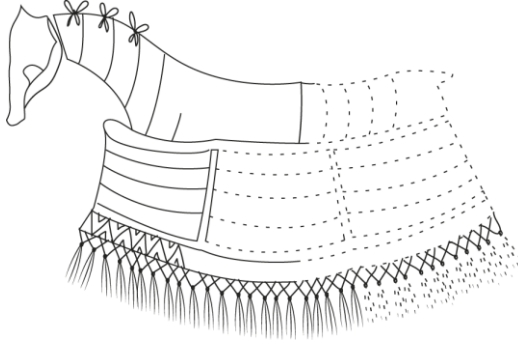
Detay 13. No 3, Zırh örtüsü, alın zırhı, püsküller ve kenar suyu

Çizim 8. (çiz. Sogol Badri, 2023)

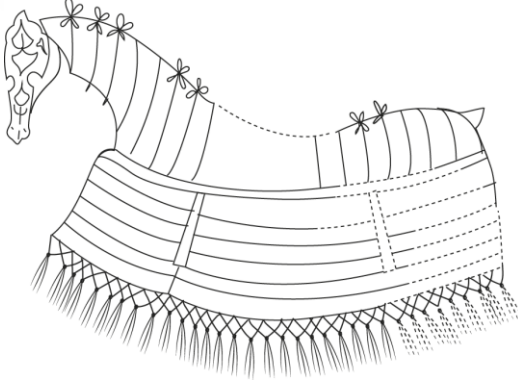
Detay 14. No 4, Leopar postlu zırh örtüsü, alın zırhı, püsküller ve kenar suyu

Çizim 9. (çiz. Sogol Badri, 2023)

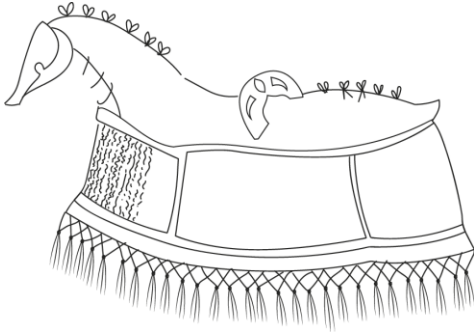
Detay 15. No 6. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Çizim 10. (çiz. Sogol Badri, 2023)

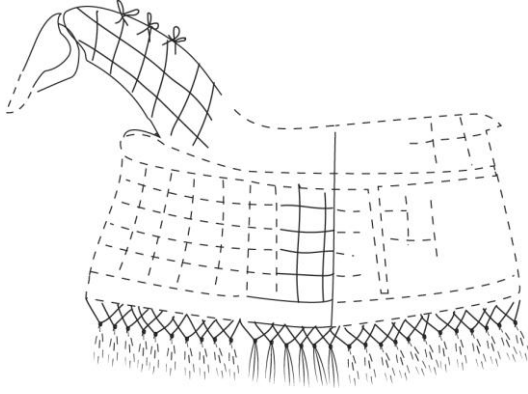
Detay 16. No 9. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Çizim 11. (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 17. No 10. Zincir zırhı

Çizim 12. (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 18. No 11, Hasırdan yapılmış örnek

Örnek No: 3

Varak 59 A

Sahnenin Adı: Feridun ve Menuçehr'in
kavuşma sahnesi

Sahne Türü: Kavuşma

Nakkaş: Sultan Muhammed'in
yönetimindeki saray atölyesinden nakkaş
Kadimi'ye atfedilmektedir⁷⁸

Görsel 14. Feridun ve Menuçehr'in kucaklaşma ve kavuşma sahnesi (Canby, a.g.e., s. 108)

Detay 19. Feridun ve Menuçehr'in kucaklaşma ve kavuşma sahnesinden detay

Kompozisyonda, çoğunlukla toprak rengi tonları kullanılarak Manuçehr'in ve Feridun'un orduları çerçevenin sağ ve sol tarafında tasvir edilmiştir. Kalabalık

⁷⁸ Sheila R. Canby, a.g.e, s. 337.

olmayan bu kompozisyon, merkezde Feridun ile torunu Manuehir'in kucaklaşmasını göstermektedir. Bu iki karakterin atlarından indikleri için eyerlerin formu ve örtüler tam olarak görülebilmektedir. Bunların dışında bütün atlar kısmen gösterilmiştir. Aşağıda sağda ve solda yer alan tüm figürlerin hareket yönü, dikkatin tamamen resmin konusunu teşkil eden merkeze doğru yönlendirmektedir.

Resmin sağ tarafında bulunan numara 1 gösterilen at, Feridun'a ait olan atın eyerinin Kpk kısmının tarçın rengine olduğunu ve iki yanında birbirine bağlı kahverengi eyer kaşlarının bulunduğunu göstermektedir. Eyerin alt kısmında altın rengine bir üzengi, beyaz bir kayışla eyere bağlanmıştır. Eyerin eteği büyük olasılıkla deriden yapılmış olup, deri işçiliğiyle siyah renkte süslemeler içermektedir. Eyer rts, lacivert zemin üzerine altın rengine ince rmi motifleriyle süslenmiştir. Altın renkli kısa püsküller, örtünün kenarlarına takılmıştır.

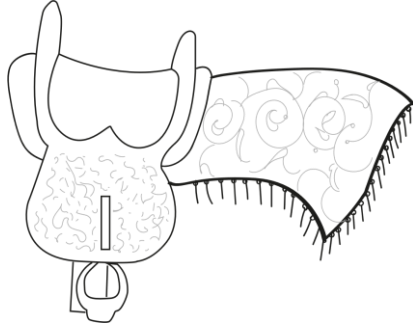
Kompozisyonun sol tarafında, Manuehir'e ait olan at numara 2 ile belirtilmiştir. Bu eyer, üstüne konulmuş katlanmış bir örtü veya halı benzeri bir materyalle kaplanmıştir. Bu halının veya örtünün kenarında, L şeklinde bordo renkli geniş bir kenar suyu bulunmaktadır ve üzeri çok ince kıvrık dal motifleriyle yaldızlanmıştır. Bu kenar suyu, bir karenin çeyreğini temsil ederek örtünün katlandığını gösterir. Bu örtünün üzeri, lacivert bir zemin üzerine altın renkli Çin bulutu ve rmi motifleriyle süslenmiştir. Lacivert bölümün ortasında, beyaz bir hayvan derisi kuyruğu ile birlikte gösterilmiştir. Kuyruğun oluşumu ve derideki benekler, derinin beyaz bir leopara ait olduğunu göstermektedir. rtnn altından, yeşil renkli eyerin ve altın renkli üzenginin bir kısmı görülmektedir.

Eyer rts ise kiremit renkli zemin kullanılarak üzeri helezonlar ve rmi motifleriyle yaldızlanmıştır. rtnn ortasında bir yarım şemse bulunmaktadır. Ayrıca sol kenarı L şeklinde altın renkli bir kenar suyu ile süslenmiştir.

Resmin sol tarafında olan 3 numaralı at, bej renkli uzun bir zırha sahiptir. Zırh, kareli desenli motiflerle süslenmiştir ve karelerin dört köşesinde siyah küçük noktalar bulunmaktadır. Ayrıca karelerin üstünde hasır dokusunu andıran bir motif bulunmaktadır. Altın renkli bir şeridin yardımıyla zırh üst ve alt kısımlara ayrılmıştır. Ancak zırhın tamamı görülemediğinden dolayı sadece zırhın ortasından ve alt

kısından geçen iki yatay Şerit seçilebilmektedir. Zırhın en alt kısmı altın renkli geniş bir Şerit ile tamamlanmış olup, püsküller bulunmamaktadır. Hayvanın göğsünden geçen altın Şeridin üstünde kırmızı kavisli bir parça bulunmaktadır. Zırhın üzerinde kömür renginde iki madalyon görölmektedir: biri atın boyun bölgesinde, diğeri ise hayvanın arkasında yer alır. Zırhın diğeri parçasını birleştiren X Şeklindeki dikişler, siyah renktedir, hayvanın boynunun tepesinde bulunmaktadır. At alınlığının metal kısmı kömür rengindedir ve altında yarım daire Şeklinde süslü kırmızı bir parça bulunmaktadır.

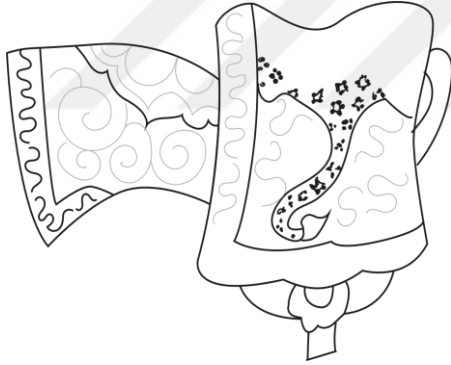
Numara 4 ile belirtilen atın sadece başı ve boynunun bir kısmı görünmektedir. Boynu kaplayan kırmızı zeminli örtü, uzun ve kapalı bir zırhın parçası olduğunu göstermektedir. Üzeri serbest dolantı bulut motifleri ile yaldızlanmıştır. Zırhın birleŐimini sağlayan dikişler, zeytin yeşili renkte kalın bir ipten oluşmakta olup, boynun üst kısmında bulunmaktadır. At alınlığı altın rengindedir ve üzeri rümi motifleriyle işlenmiştir. Altında patlıcan moru renginde mekik biçimli bir parça bulunur ve altın renkli bir bordürle ile süslenmiştir.

Çizim 13. Eyer ve eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

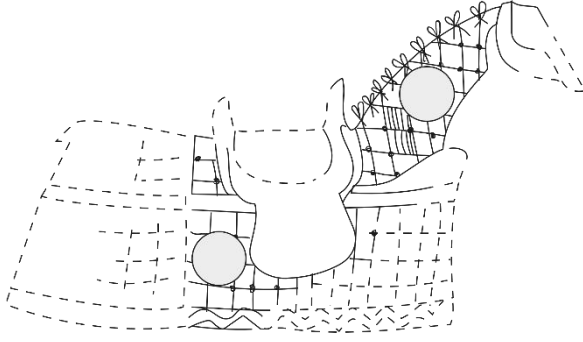
Detay 20. No 1, Tamamı görünen bir eyer ve eyer örtüsü

Çizim 14. Eyer ve eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

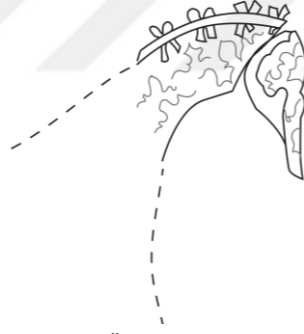
Detay 21. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü

Çizim 15. Hasırdan uzun örtü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 22. No 3. Hasır uzun örtü

Çizim 16. Uzun Örtü (çiz.Sogol Badri, 2023)

Detay 23. No 4. Uzun örtü

Örnek No: 4

Varak 62 A

Sahnenin Adı: Zal, bir kervan tarafından görülüyor.

Nakkaş: Sultan Muhammed'in yönetimindeki saray atölyesinden nakkaş Mir Musavvir'e atfedilmektedir.⁷⁹

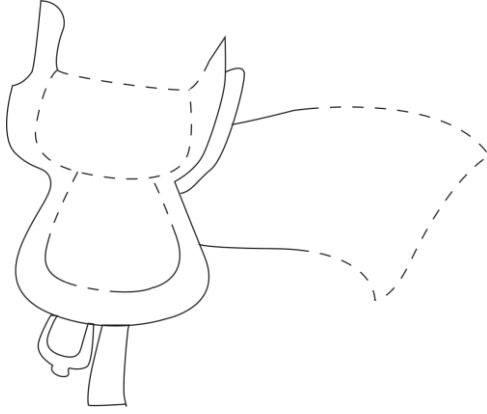

Görsel 15. Zal bir kervan tarafından görülüyor (Canby, a.g.e., s.111)

Resmin çoğu, yeşil, lacivert ve koyu mor gibi soğuk tonlardan oluşmaktadır. Bu kompozisyonda albino Zal⁸⁰ üst kısımda oturur bir vaziyette resmedilmiştir. Resmin sağ alt köşesinde, sahnenin de adında belirtildiği gibi kervanın bir kısmı bulunmaktadır. Açık yeşil zemin üzerine, çok fazla detay içermeyen bu bölümde, simsiyah bir at resmedilerek yüksek kontrastlı ve dikkat çekici bir vurgu oluşturulmuştur. Eyerin büyük bir kısmı binicinin vücuduyla örtüldüğü için sadece ön ve arka kaşlarının altın renginde olduğu görülebilmektedir. Eyerin yan eteği altın renkte ve iki bordürle süslenmiştir. Kolan kayışı kırmızı renkte olup, hayvanın göbeğinden geçirilmiştir. Altın renkte bir üzenği, eyerin alt kısmında yer almaktadır. Eyer altı örtüsü ise açık kırmızı renkte ve oldukça sade bir şekilde çizilmiştir. Atın önünde üç adet merkep bulunmaktadır; önde bulunan merkebin sırtında palan ve yük resmedilmiştir.

⁷⁹ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 337.

⁸⁰ Zal, Rüstem'in babasıdır.

Çizim 17. Eyer ve eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

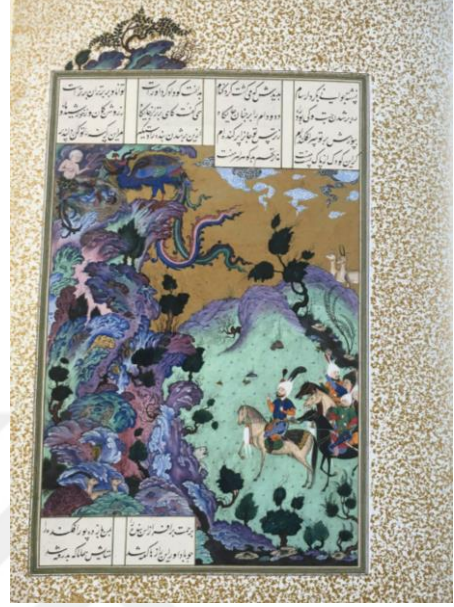
Detay 24. Eyer ve eyer örtüsü

Örnek No: 5

Varak 63 A

Sahnenin Adı: Sam⁸¹, Alborz dağlarına geliyor.

Nakkaş: Sultan Muhammed'in yönetimindeki saray atölyesinden nakkaş Abdülaziz'e atfedilmektedir⁸²

Görsel 16. Sam, Alborz dağlarına geliyor (Canby, a.g.e., s. 112)

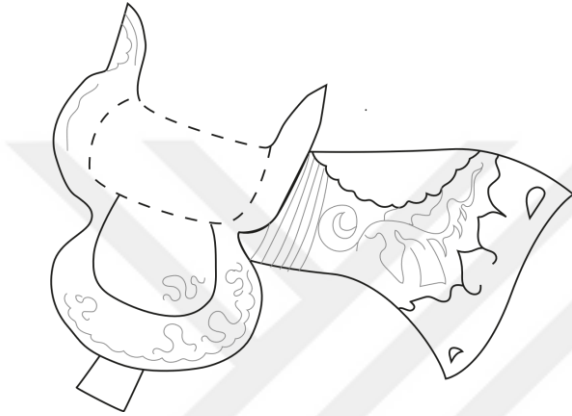
Şehname'de oldukça tanınmış kahraman ve ünlü karakterlerden biri olan Sam, oğlunu dağlarda bıraktığı yerden aramak üzere geri gelmiştir. Bu resim, renk ve kompozisyon bakımından Varak 62v'ye oldukça benzemektedir. Kompozisyonun sağ alt köşesinde, atlarının sadece yarısı görülebilen üç süvari ardışık bir şekilde yer alırken, onların önünde Sam olduğu kabul edilen kişi atı ile beraber yer almaktadır. Atın üzerindeki eyer kaşları ve yan eteği, net seçilememekte olup, yeşil zemin üzerine altın renkli motiflerle süslediği anlaşılmaktadır. Hayvanın göbek bölgesinde kahverengi bir kolan kayışı bulunmaktadır. Eyerin alt örtüsü siyah zemin üzerine kıvrık dal motifleriyle işlenmiştir.

Örtünün sağ kenarında bulunan altın renkli kenar suyu dilimli bir tasarıma sahiptir. Örtünün ortasında ise büyük bir şemse motifinin yarısı görülmektedir. Tüm bu süslemeler altın renginde yapılmıştır.

⁸¹ Sam, Zal'in babası olup neticeten Rüstem'in dedesidir, bkz. Nimet Yıldırım, "Rüstem-i Zâl", **TDVİA**, İstanbul 2008, C.35, ss. 294-295.

⁸² Sheila R. Canby, a.g.e., s. 337.

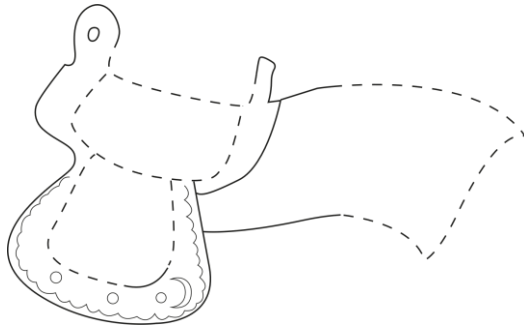
Tüm atlar sola doğru hareket ettiği için resimdeki atların sol yönünü göstermektedir. Arka planda olan süvarilerin arasında yalnızca önde olan atın eyeri ve eyer örtüsü kısmen tasvir edilmiştir. Bahsi geçen eyerin ön kaşı ve yan eteği mavi renktedir ve üzeri bitki motiflerine benzeyen yıldızlı bezemeler ile tezyin edilmiştir. Eyer altı örtüsü ise hayvanın arka bölgesinde sade olup, kahverengi tonunda resmedilmiştir.

Çizim 18. Eyer ve eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 25. No 1. Eyer ve eyer örtüsü

Çizim 19. Eyer ve eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 26. No 2. Eyer ve eyer örtüsü

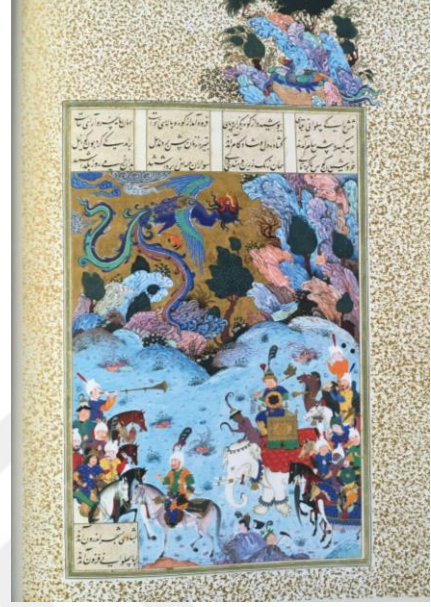
Örnek No: 6

Varak 64 A

Sahnenin Adı: Sam ile Zal geri dönüyor.

Sahne türü: Sefere gidiş

Nakkaş: Sultan Muhammed'in yönetimindeki saray atölyesinden nakkaş Kadimi'ye atfedilmektedir.⁸³

Görsel 17. Sam ile Zal geri dönüyorlar (Canby, a.g.e., s.113)

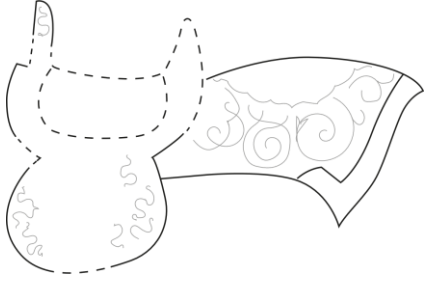
Detay 27. "Sam ile Zal geri dönüyorlar" adlı sahnenin detayı

⁸³ Sheila R. Canby, a.g.e, s. 337.

Kompozisyonun alt yarısında açık mavi zemin kullanılarak, sağ ve sol tarafta iki grup süvari tasvir edilmiştir. Böylece atların hem sol hem de sağ tarafı görülmektedir. Daha kalabalık olan sağ taraftaki grup, atların yanında fil ve deve gibi diğer hayvanları içermektedir. Numara 1 ile işaretlenen at, uzun lacivert zeminli bir örtü ile resmedilmiştir. Üzeri ince rûmi motifleri, helezoniler ve orta bağlarla altın mürekkeple süslenmiştir. Örtü, geniş altın renkli şeritlerle, muhtemelen diğer örtülerde olduğu gibi dört parçaya bölünmüştür. En alt kısmında altın şeridin yanı sıra lacivert renkli bir kenar suyu üzerine altın renkli Çin bulutu motifleriyle süslenmiştir. Bu şeride bir takım püsküller çapraz bir şekilde bağlanmıştır. Zırhın diğer parçasını birleştiren X harfi şeklindeki dikişler, atın boynunun tepesi ile gerdanın alt kısmında yer almaktadır. At alınlığı altın renkte olup, alın kısmı daha geniş ve buruna doğru daralarak devam etmektedir. Alınlığın altında yarım daire biçiminde sarı renkli sade bir parça bulunmaktadır. Binicinin altından görüldüğü kadarıyla at eyeri su yeşili rengindedir.

Kompozisyonun alt bölümünde, 2 numaralı atın, Sam adlı karaktere ait olduğu düşünülmektedir. Binicinin arkasından eyerin ön kaşı ve yan eteği koyu kırmızı zemin üzerine altın renkli serbest dolantı bulut motifleriyle süslenmiştir. Eyer altı örtüsü ise siyah zemin üzerine rûmi grubu motifler ve helezonilerle yaldızlanmıştır. Merkezde büyük bir şemse motifinin yarısı, alt kısmından ters L harfine benzeyen bir kenar suyu ile süslenmiştir.

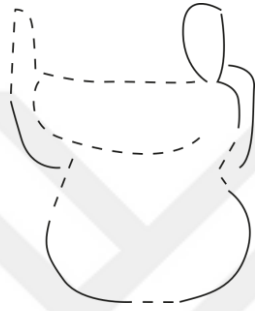
Sol taraftaki gruptan, sadece ön planda olan yani 3 numara ile gösterilen atın eyeri görülebilmektedir. Eyerin ön kaşı ve yan eteği altın renklidir ve oldukça sadedir.

Çizim 20. Eyer ve eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

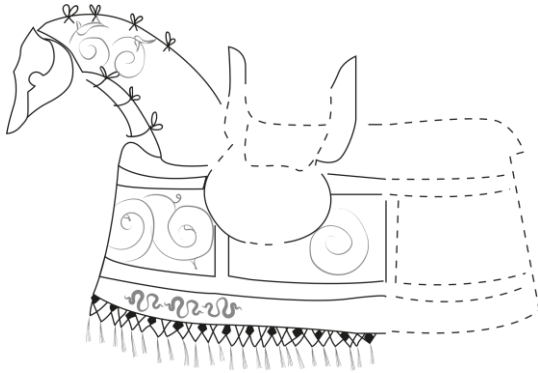
Detay 28. No 1. Eyer ve eyer örtüsü

Çizim 21. Eyer (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 29. No 2. Eyer

Çizim 22. Uzun örtü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 30. No 3. Uzun örtü

Örnek No: 7

Varak 67 A

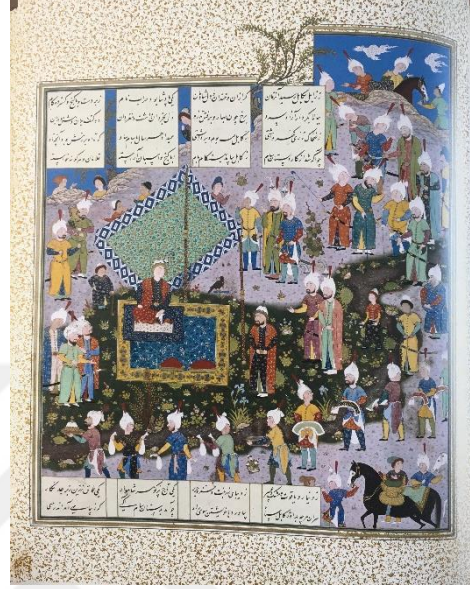
Sahnenin Adı: Zal, Kabil şehrinde

Mihrab tarafından saygıyla
ağırlanıyor.

Sahne türü: Huzura kabul

Nakkaş: Mir Müsavvir'e

atfedilmiştir.⁸⁴

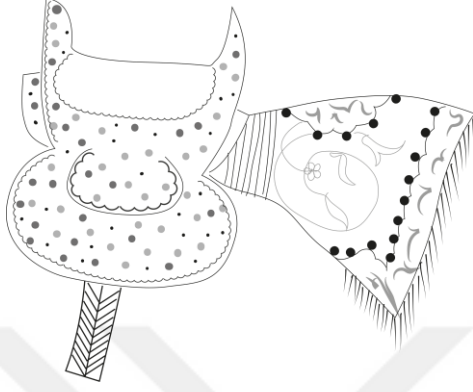
Görsel 18. Zal, Kabil şehrinde, Mihrab tarafından
ağırlanıyor (Canby, a.g.e., s. 116)

Bu resimde, helezonik bir kompozisyon anlayışı kullanılarak insan figürleri yerleştirilmiştir. Spiral yapının merkezinde, çadırın içinde Zal tasvir edilmiştir. Sahnede insan figürleri arasında sadece üç adet at bulunmaktadır. Sağ üst köşede tepenin arkasından bir atın kısmen başı ve boynu, sağ alt köşede ise Zal karakterine ait olan siyah atın vücudu neredeyse tamamen görülmektedir. Söz konusu at binicisiz gösterildiği için, eyeri ve eyer altı örtüsü eksiksiz tasvir edilmiştir. Eyer kaşları ve yan eteği altın zemin üzerine yeşil, beyaz ve bordo renkli muhtemelen değerli taşlardan oluşan benekler ile süslenmiştir. Kaltak kısmı yeşil renktedir.

Eyer takımında üzengi bulunmamaktadır, açık mavi renkli bir kolan kayışı eyerin altından hayvanın göbeğini sarmaktadır. Kayışın üzerinde V harfine benzeyen bir desen, örülmüş bir malzemedan yapıldığını belirtmektedir. Soluk yeşil zemin renkli bir eyer altı örtüsü hayvanın arka kısmında bulunmaktadır. Örtünün üzerinde altın renginde rûmi motifleri ve helezoniler göze çarpar. Ortasında altın renkli yarım bir şemse bulunup, üzerine siyah renkli rûmi motifleri nakışlanmıştır. Bu süsleme örtünün

⁸⁴ Sheila R. Canby, a.g.e, s. 337.

kenar suyunda da aynı şekilde tekrarlanmaktadır. Kenar suyu ters L harfi biçiminde tasarlanmış olup, dış kısmında altın renkli saçaklar yer almaktadır.

Çizim 23. Mücevher veya değerli taşlarla süslenen eyer ve eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 31. Mücevher veya değerli taşlarla süslenen eyer ve eyer örtüsü

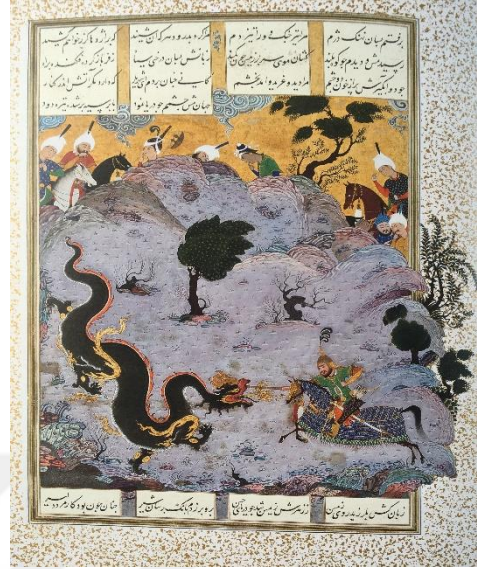
Örnek No: 8

Varak 82 A

Sahnenin Adı: Sam, bir ejderhayı öldürüyor.

Sahne türü: Mücadele

Nakkaş: Kadimi'ye atfedilmiştir.⁸⁵

Görsel 19. Sam, bir ejderhayı öldürüyor (Canby, a.g.e., s. 130)

Oransal olarak resmin üçte ikisini kaplayan gri zeminin en alt kısmında, Sam ile ejderhanın mücadelesi resmedilmiştir. Kompozisyonun üst kısmında bulunan kayaların arasından birkaç atlı ve atsız figür görünürken, mücadele eden iki figür boş bir alanda, kompozisyonun odak noktasında yer almaktadır. Sağ alt köşede görülen Sam, ata binerek sola doğru hareket ettiği için atın sol tarafı görünmektedir. Bu atın üzerinde lacivert zemin renkli bir zırh bulunmaktadır. Zırhın sağlam bir malzemeden yapıldığı izlenimi edinilebilir, aynı zamanda dış kenarlarının katmanlı bir yapıya sahip olduğu fark edilmektedir. Bu tip zırhlar, büyük olasılıkla kumaşla kaplı metal plakalardan oluşan renkli bir örtüye sahiptir. Zırhın metal kısmı görünmemekte olup, *Kejagand* adı verilen bu tip zırhlar, plakaların birleşimiyle yapılmıştır.⁸⁶

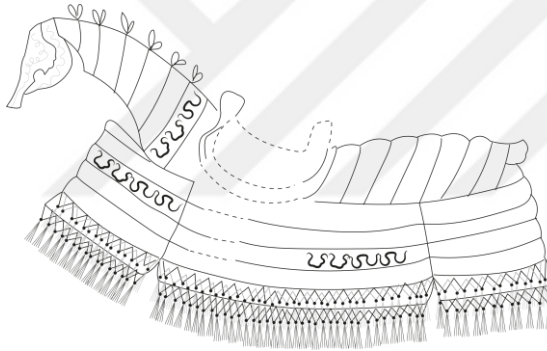
Lacivert zemin üzerine altın renkli çizgilerle sıralanmış her sıranın içinde ise tekrardan altın renkli Çin bulutu motifleri yer alır. Diğer zırhlar gibi, bu zırh da dört temel parçaya bölünmüştür. Alt bölümündeki şeritler yatay bir biçimde, üst parçasındakiler ise diyagonal paraleller şekilde tasarlanmıştır. Zırhın en alt kısmında, yeşil bir şerit üzerinde siyah-beyaz iplerden oluşan püsküller çapraz bir şekilde bağlanmış ve

⁸⁵ Sheila R. Canby, a.g.e, s. 338.

⁸⁶ David G. Alexander **Islamic Arms and Armor in the Metropolitan Museum of Art.** Metropolitan Museum of Art: 2015, s. 309.

ardından koyu kırmızı püsküller yeşil şeridin altına asılmıştır. Dolayısıyla bu örnekte iki sıra püskül üst üste gelmiştir. Hayvanın boyun tepesindeki X harfine benzeyen dikişler siyah renktedir. Ayrıca boynun alt kısmında beyaz düğümler göze çarpmaktadır.

At alınlığı altın renkte olup, üzerinde muhtemelen kıvrık dal motifleri bulunur. Alınlığın alın kısmı daha dolgun ve sivri bir tepeliğe sahip olup, buruna doğru daralırken kenarları düz bir tasarıma sahiptir. Alınlığın altında yarım daire şeklinde kahverengi bir parça yer almaktadır. Üzeri Çin bulutu motifinden oluşan motiflerle bezelidir.

Çizim 24. Uzun örtü (çiz. Sogol Badri, 2023)

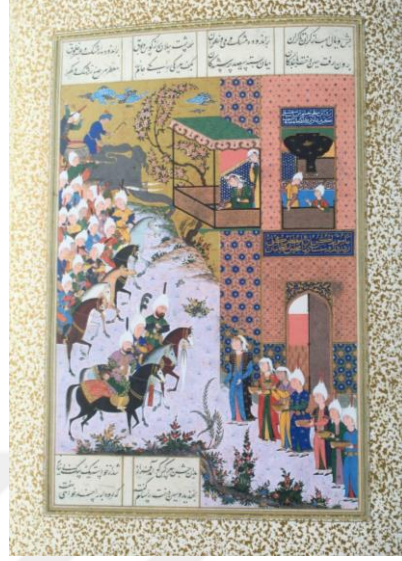
Detay 32. Uzun örtü detaları

Örnek No: 9

Varak 89 A

Sahnenin Adı: Sam ile Zal'ın, Kabil
şehrinde karşılanması.

Nakkaş: Mir Musavvir'e atfedilmiş,
Kasım ibn Ali tarafından
desteklenmiştir.⁸⁷

Görsel 20. Sam ile Zal, Kabil şehrinde karşılanması (Canby, a.g.e., s.136)

Resmin sol kenarında sıkı bir düzen içinde yerleştirilmiş kalabalık bir ordu bulunmakta; bu kısımda, Zal ve Sam ile birlikte üç atlı önde yer almakta ve ordunun hareket yönü soldan sağa doğru olması sebebiyle atların sağ yüzü görünmektedir. Karşı tarafta sağ alt köşeden diyagonal bir biçimde, misafirleri ağırlamaya gelen bir takım insan figürleri resmedilerek, odak noktası Zal ve Sam'ın atlarına doğru yönlendirilmiştir.

Detay 33. "Sam ile Zal'ın Kabil şehrinde karşılanması" adlı sahnenin detayı

En ön planda bulunan numara 1 ile belirtilen at (Sam'in atı), altın renkte bir

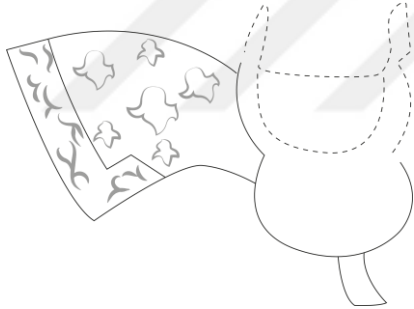
eyere sahiptir. Eyerin yan eteğinin altında altın renginde bir üzengi görülmekte ve ardından hayvanın göbeğini çevreleyen bej renkli bir kolan kayışı göze çarpmaktadır. Eyer örtüsü, açık kırmızı bir zemin üzerine altın rengiyle hatayı grubuna ait nispeten

⁸⁷ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 339.

büyük boyutlu ele alınmış motiflerle bol boşluk bırakılarak süslenmiştir. Örtünün sol tarafı L şeklinde altın renkli genişçe bir kenar suyu ile sonlanmaktadır.

Resmin ikinci sırasında bulunan 2 numaralı atın üzerinde, albino olan Zal yer almaktadır. Bu atın eyeri tamamen bir öncekine benzerdir sadece eyerin ön kaşı altın renkle çizilmiştir. Eyer örtüsü, oldukça sade ve süslemesizdir. Siyah bir zemin üzerinde altın renginde yarım bir şemse motifi bulunmaktadır. Sol tarafta ise genişçe ve altın renkli sade bir kenar suyu yer alır.

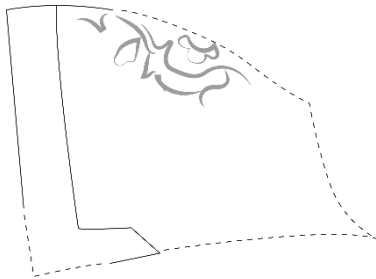
Sahnenin sol tarafında yer alan 3 numaralı atın eyeri kısmen görünmektedir. Ordunun önünde bulunan bu atın eyeri kömür rengindedir. Altın bir üzenginin ardından hayvanın göbek bölgesinde bej renkte bir kolan kayışı resmedilmiştir.

Çizim 25. Eyer ve eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 34. No 1 ve 2. Eyer ve eyer örtüsü

Çizim 26. Eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Örnek No: 10

Varak 100 Ö

Sahnenin Adı: Barman, ihtiyar

Kubad'ı öldürüyor.

Sahne türü: Savaş sahnesi

Nakkaş: Abdulaziz'e atfedilmiştir.⁸⁸

Görsel 21. Barman, ihtiyar Kubad'ı öldürüyor
(Canby, a.g.e., s. 140)

Detay 35. Barman, ihtiyar Kubad'ı öldürüyor adlı sahnenin detayı

⁸⁸ Sheila R. Canby, a.g.e, s. 339.

Bu resim bir savaş sahnesi olmasına rağmen nispeten kalabalık olmayan bir kompozisyona sahiptir. Barman ve Kubad orduları, çerçevenin sağ ve sol taraflarından sahneye girerken resmedilmiştir. Atların arka kısımları çerçeve dışında yer alırken, bazıları kayaların arkasından kısmen görülebilmektedir. Resmin alt kısmında, iki karakter at üzerinde savaşmaktadır. Bu atlar uzun örtülü zırhlara sahiplerdir.

Sağ alt köşede yer alan 1 numaralı at, Kubad adlı karaktere aittir. Zırh üzerinde lacivert renkli bir zemin kullanılmış ve kırmızı geniş şeritlerle dört parçaya ayrılmıştır. Her parçada detaylı bir şekilde ve altın renginde ele alınmış simurg kuşu figürü, aşırı dolantı kuyruğuyla birlikte işlenmiştir. Örtünün alt kısmında, altın renginde bir şeridin üzerine anahtarlı zencerek motifleri resmedilmiştir. Ardından aynı genişlikte ele alınmış mercan kırmızısı sade bir şeridin alt kısmında altın renkli süslemeler bulunmaktadır. Kahverengi ve kırmızı püsküller, sırasıyla kırmızı şeridin en alt ucuna çapraz bir biçimde bağlanmıştır. Zırhın diğer parçalarını birbirine bağlayan dikişler, atın boynunun tepesinden arkasına doğru siyah renkte işlenmiştir. At alınlığı, altın renginde iki parçadan oluşmuşta olup, kenarları dilimli desenlerle süslenmiştir. Hayvanın alnına ve burnuna doğru olan kısımlarda ise iki küçük şemse bulunmaktadır.

Resimde 2 numara ile belirtilen Kubat karakterinin karşısında bulunan Barman'ın atı, turuncu renkte kapalı ve uzun bir zırha sahiptir. Zırh, yeşil bantlarla üst ve alt olmak üzere toplam dört parçaya bölünmüştür. Alt kısımdaki üç parçanın üzerinde yatay olarak üç şerit sıralanmışken, üst parça ise dikey şekilde tasarlanmıştır. Açık turuncu zemin üzerinde kırmızı ince çizgilerle alt kısım üç sıraya ayrılmıştır. Her sırada siyah mürekkeple bulut motifleri çizilmiştir. Yan tarafındaki sıra ise lacivert çizgilerle süslenmiş hurde rûmî motifleri içermektedir. Zırhın alt kısmında, dış kenarları dilimli olan altın renkli bir şerit bulunmaktadır. Bu şerit kalın ve münhani V harfine benzeyen bir dizi motifle süslenmiştir. Siyah renkli püsküller, bahsedilen altın şeridin alt kısmına çapraz bir şekilde bağlanmıştır.

Örtünün diğer parçalarını birbirine bağlayan üç halkalı düğümler, atın boyun ve arka kısmında siyah renktedir. At alınlığı, lacivert ve altın renkli iki parçadan oluşmaktadır.

Lacivert bölüm yanak ve göz bölgelerini korurken, kenarları dandanlı altın parçasının altında bulunmaktadır. Altın kısım ise hayvanın alnından burnuna doğru olan bölgelerini kapatmaktadır. Alın ile göz arasında ve burun bölgesinde iki yarım şemse motifi yer alır.

Sol tarafta resmedilen süvarilerden, önde bulunan 3 numaralı at, lacivert renkli uzun bir zırha sahiptir, bir kayanın arkasından kısmen görünmektedir. Üst kısmında lacivert zemin üzerine altın renkli dikey çizgiler sıralanmıştır ve bu sıralar arasına altın renkli mürekkeple bulut motifleri işlenmiştir. Örtünün alt kısmında, hayvanın ön ve arka tarafında benzer desenler yatay olarak çizilmiştir. Bu tarz zırhlarda, genellikle zırh bir yatay ve iki dikey şeritle dört parçaya ayrılırken, bu zırhta sadece yatay olan şeridin bir kısmı görünmektedir. Örtünün diğer parçasına bağlanan dikişler, hayvanın boynundan sırtına doğru siyah renkte belirtilmiştir. At alınlığı altın rengindedir ve üzerinde rûmi motifler yer alır. Alınlığın altında ise altın renkte, kenarları dilimli yarım daire biçiminde bir örtü bulunmaktadır.

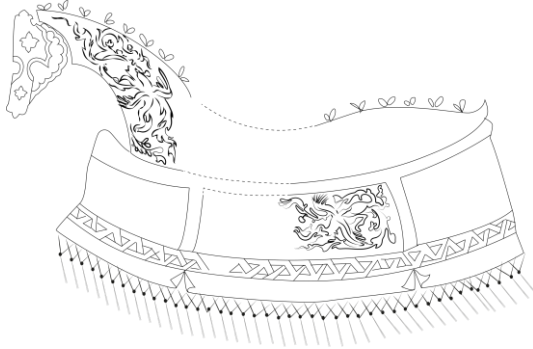
Bir sonraki kayanın arkasından görünen 4 numaralı atın sadece başı ve boynu kısmen görünmektedir. Boynunun turuncu renkli örtü ile örtülü olduğu, atın uzun ve kapalı bir zırhının olduğu anlaşılmaktadır. Örtünün diğer parçasına bağlanan siyah renkli düğümler, atın boyun tepesinde yer almaktadır. Örtünün üzerinde altın renkli top şeklinde sıralanan süsler bulunmaktadır. At alınlığı, benzer tarzdaki alınlıklar gibi iki parçadan oluşmaktadır. Üst kısmı altın rengindedir, kenarları düz metaldendir ve siyah renkli rûmi ve kıvrık dal motifleriyle süslenmiştir. Alınlığın altında, kenarları dilimli ve lacivert renkli bir örtü atın alın kısmını kaplamaktadır.

Resimde 5 numaralı atın baş ve boyun kısmının ancak bir bölümü görülebilmektedir. Altın renkli metalden oluşan alınlığın üzerinde büyük bir şemse motifi yer alır. Metal alınlığın altındaki kumaş, dilimli kenarlara sahiptir, siyah zemin üzerine altın renkli paralel çift şeritlerle süslenmiştir.

Atın boynunun örtülü olması, uzun ve kapalı bir zırh türüne işaret edebilir. Açık pembe renkteki bu zırh, görülebildiği kadarıyla koyu pembe çizgilerle süslenmiştir.

Kompozisyonun sağ tarafındaki askerler arasında ön plana çıkan 6 numaralı süvari, resmin altındaki iki temel karakterle birlikte kompozisyonda bir denge oluşturmaktadır. Bahsedilen bu figür altın renkli bir eyer üzerinde oturmaktadır. Eyerin altında lacivert zeminli bir örtü bulunmaktadır. Örtünün sağ tarafı altın renkli geniş bir kenar suyu ile süslenmiştir. Örtünün lacivert renkli zemininde oldukça büyük ve kuyruğu oldukça dolantı şeklinde altın renginde işlenmiş bir Simurg kuşu bulunmaktadır. Örtünün eyere doğru uzanan bölgesi birbirine paralel, dikey hatlı altın renkli ince çizgilerle bezenmiştir.

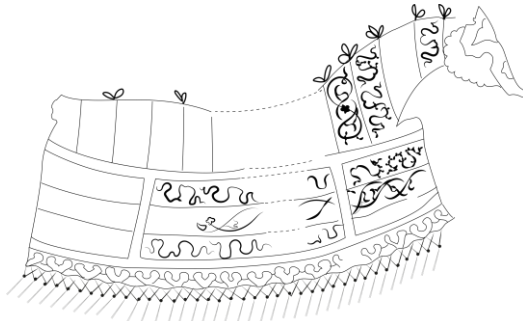
Resmin sağ tarafında yer alan 7 numaralı at, kompozisyonun çerçevesine doğru girmekte ve sadece yarısı görülmektedir. Bu at, yeşil renkte uzun ve kapalı bir zırha sahiptir. Zırh, oldukça geniş lacivert renkli bantlarla, tıpkı diğer zırhlarda olduğu gibi, bir üst ve üç alt parçaya bölünmüştür. Zırhın alt kısmının üzerinde yatay olarak üç sıra şerit bulunurken, üst kısmında ise dikey şekilde şeritler bulunur. şeritlerin üzerinde üç sıra bordür, siyah mürekkep ile çizilmiştir ve bunun ardından altın renkli küçük dairelerden oluşan sıralar yer almaktadır. Zırhın alt kısmında lacivert şeridin ardından genişçe altın renkli bir kenar suyu bulunurken, üzerinde anahtarlı zencerek motifleri işlenmiştir. Altın renkli şeridin sonrasında, zırhın en alt kısmında turuncu zeminli sade bir şerit bulunup, siyah renkli püsküller çapraz düğümlerle ona bağlanmıştır. Örtünün diğer tarafını birbirine bağlayan dikişler, atın boyun kısmında kırmızı renktedir. At alınlığı altın renkte olup ve metal altındaki kumaş lacivert renktedir. Kenarları dilimli olan lacivert parça sade bir zemine sahiptir. Altın metal parçasının üzerinde, atın alın kısmında ince siyah bir kalemle çizilmiş/işlenmiş yarım şemse motifi görülür. Ayrıca bu zırhın üzerinde altın renkli bir üzengi ve eyer, süvarinin altından görülebilmektedir.

Çizim 27. Uzun örtü (çiz. Sogol Badri, 2023)

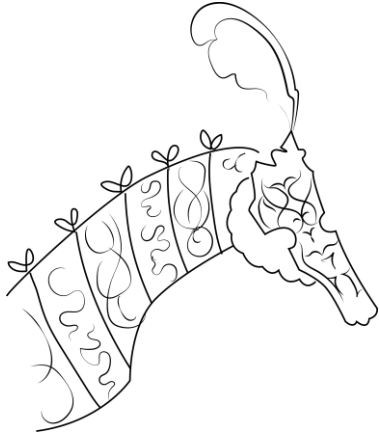
Detay 36. No 1. Uzun örtü detayı, simurg kuşu, anahtarlı zencerek kenar suyu

Çizim 28. Uzun örtü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 37. No 2. Uzun örtü, rumi motifi, dolantı bulut, kenar suyu

Çizim 29. Alinlık ve sorguç (çiz. Sogol Badri, 2023)

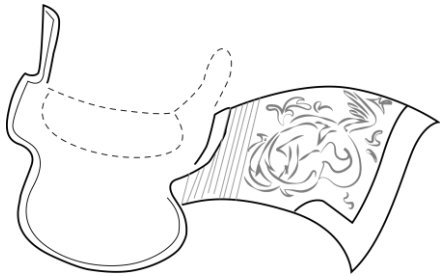
Detay 38. No 3. Alinlık ve sorguç

Çizim 30. Uzun örtü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 39. No 4. Uzun örtü, anahtarlı zencerek kenar suyu

Çizim 31. Eyer ve eyer örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 40. No 5. Eyer ve eyer örtüsü, simurg kuşu

Örnek No: 11

Varak 102 A

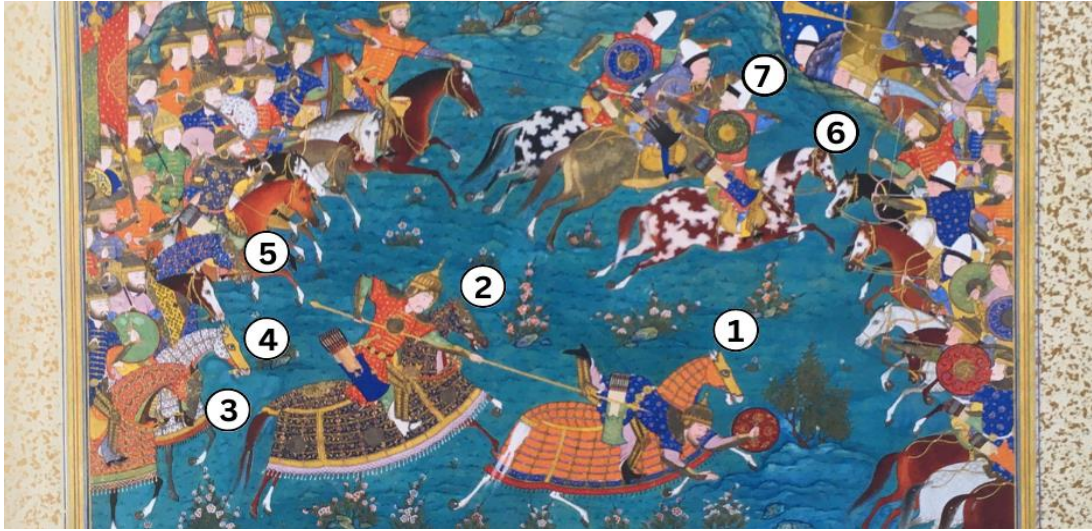
Sahnenin Adı: Karen, Barmanı öldürüyor.

Sahne türü: Savaş sahnesi

Nakkaş: Sultan Muhammed'e atfedilmiş ve Mir Seyyid Ali tarafından desteklenmiştir.⁸⁹

Görsel 22. Karen, Barmanı öldürüyor (Canby, a.g.e., s. 141)

Detay 41. Karen, Barmanı öldürüyor adlı sahnenin detayı

Bir savaş sahnesini gösteren bu minyatür, İran ve Tûrân ordularının karşılaşmasını, her ordunun yoğun bir şekilde kompozisyonun sağ ve sol tarafından merkeze doğru girmesini tasvir etmektedir. Sol üst köşede lacivert renkli gökyüzünde ay hilal şeklinde ele alınmış ve ardından yıldızlar ile birlikte bir gece sahnesi verilmeye çalışılmıştır. Resmin orta bölümünde, yani iki ordunun bulunduğu zeminde, petrol mavisi bir renk kullanılarak hikayenin iki önemli karakterine odaklanmak amacıyla net bir fon yaratılmıştır.

⁸⁹ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 339.

Minyatürde 1 numaralı ile belirtilen ve soldan sağa hareket etmekte olan at, Turan ordusu üyesi olan Barman adlı şahsa aittir. Atın zırhı kapalı ve uzun zırh çeşitlerindedir. Zırhı altın renginde dikey ve ayrıca yatay şeritler bir üst ve üç alt parçaya bölmektedir ancak burada binicisinin aşağıya düşmesinden ötürü zırhın bazı bölümleri net görülememektedir. Turuncu zemin renkli bu zırh yatay ve dikey çizgilerledikdörtgen bölümlere ayrılmıştır. Zırha daha yakından bakıldığında bahsedilen çizgilerin iki renkten yani mavi ve sarı yada altın renginden oluştuğu ve çizgilerin birbirleriyle kesişme noktalarında ince düğümler görüldüğünden dolayı bu çizgilerin iplere işaret ettiği anlaşılmaktadır. Her zamanki gibi örtünün üst kısmı, alt kısımlardan farklı bir kurgusal yönelime sahiptir. Alt kısımdaki iplerin yatay olanları sarı altın, dikey olanlar ise mavi rengindedir. Turuncu zemin açık sarı renkteki rûmi motifleriyle süslenmiştir ve bu detaylar çok hafif bir şekilde görülmektedir. Örtünün alt kısmında sırasıyla lacivert ve kırmızı renkli iki şerit ve ayrıca en sonda siyah püsküller yer alır. Lacivert şeridin üzeri altın renkli rûmi motifleriyle süslenmiştir. Kırmızı şeridinin üzeri ise siyah renkli geometrik desenlerle bezelidir. Buradaki püsküller diğer örneklere göre daha kısadır. Hayvanın arka kısmında at kuyruğu farklı bir perspektif kullanılarak zırhtan çıkmış bir şekilde çizilmiştir. Zırhta olan kuyruk deliğinin üst kısmı dilimli altın bir bantla süslenmiştir.

At alınlığı oldukça son derece sade ve altın renklidir. Dış kenarlarıyla göz deliğinin kenarları koyu bir renge sahip ince bir bant ile süslenmiştir. Metal altındaki parça turuncu ve lacivert olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Turuncu parça yarım daire formudur ve kenarları tekrar yarım daire dilimlerle bezenmiştir. Üzerinde altın renkli yarım bir şemseyle bitkisel motifler görülmektedir. Hayvanın boyun tepesindeki zırhı diğer parçasına bağlayan dikişler ve düğümlerden bir iz bulunmamaktadır. Bu nedenle bu zırhın farklı bir materyalden yapılmış olması tahmin edilebilir.

Bu sahnenin başlığına göre, resimde 2 numaralı ile belirtilen atın İran ordusundan Karen'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Atın zırhı kapalı ve uzun türdedir. Zırhın zemin rengi lacivert olup, altın şeritlerle ve altın rengi çizilmiş süslemelerle oldukça göz alıcıdır. Diğer benzer zırhlar gibi, iki adet nispeten geniş dikey şerit ve bir yatay şerit ile dört bölüme ayrılmıştır. Örtünün alt kısmı, her bölüm beş ince yatay şeritle altı sıraya bölünmüştür. Dikey şeritler (veya ipler) yatay sıraların arasından geçer ve onların kavuşma noktasında küçük düğümler görülmektedir. Her sıranın süslemeleri

ince ve dolaylı rûmi desenlerinden ve bitki motiflerinden oluşmaktadır. Örtünün üst kısmında ve atın arkasındaki yükseltilmiş bölgede altın renkte bir yarım şemse motifi dikkati çeker. Örtüde, atın kuyruğunun dışarı çıktığı bir delik bulunmaktadır. Kuyruk koruması için zırh malzemesinden bir çıkıntı görülür ve bu çıkıntının kenarı altın renkli geniş bir şeritle süslenmiştir. Örtünün etek ucunda üç daire şeklinde madalyonlar gri renktedir ve muhtemelen bunlar metal malzemedен yapılmıştır. Aynı daire şekli binicinin zırhının göğüs kısmında da görülmektedir. Bu da onun muhtemelen metal olması ve koruyucu bir amacı olması ihtimalini güçlendirir. Örtünün alt kısmında, genişçe altın renkli bir şeride asılı beyaz püsküller bulunmaktadır. Püsküllerin arkasında, açık gri renkte bir şerit görülmektedir.

At alınlığının üst parçasının metalden yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Üzerinde rûmi ve çeşitli bitkisel motifler ve altın renkli süslemeler bulunmaktadır. Bu bölümün kenarları düz değildir ve yarım daire şeklinde girinti ve çıkıntılı kesimlere sahiptir. Tamamen yandan görünüşü verildiğinden at alınlığının tam şekli tahmin edilebilmektedir. Alınlığın metal kısmının altındaki parça lacivert zemin üzerine altın renkli rumi desenleriyle süslenmiş ve böylelikle alın kısmı detayları itibariyle atın zırhının genel süslemesine uyum sağlamıştır.

Kompozisyonun hareket yönüne göre ve Karen'i peşi sıra takip eden ve resme sol yandan giren atlıların İran sipahileri olduğu anlaşılmaktadır. Resimde 3 numara ile belirtilen ve İran ordusuna ait olan at, tekrardan uzun bir örtüye sahiptir. Uzun örtünün zemin rengi parlak turuncudur, üzerinde yatay ve dikey şeritler görülmektedir. Her şerit, altın renkte zarif bulut motifleriyle süslenmiştir. Bu kompozisyonun tasarım türünden dolayı, atın yalnızca ön yarısı görülebilirken, diğer yarısı çerçeveden dışarı çıkmıştır. Örtünün her sırası ince mavi şeritlerle bölünür ve koyu renkli şeritler sıralar arasından geçer ve birleşme noktalarında X şeklinde düğümler bulunmaktadır. Örtünün etek ucunda, parlak yeşil renkte bir şerit bulunur ve üzeri çok hafif altın desenlerle süslenmiştir ancak bu desenler tam olarak ayırt edilemez. Atın boyun ve baş kısmına dikkat edildiğinde, atın boyun kısmının altında ve atın yüzünde alınlığın altında açık yeşil renkli bir kumaş görülmektedir, bu detayın muhtemelen ata örtü/zırh giydirmeden önce atın bir tür kumaşla kaplandığını göstermektedir. Uzun örtünün ucundaki yeşil renkli şeridin sonundan beyaz renkli püsküller sarkmaktadır.

At alınlığının metal kısmı gri renktedir, alınlık düz bir zemine sahiptir, göz deliklerinin etrafı ise ince altın renkli bir bordür ile çevrelenmiştir. Alınlığın kenarları ise düz olmayıp neredeyse bir şemse formuna sahiptir.

Sol alt köşede ikinci sırada yer alan 4 numara ile belirtilen at, İran ordusuna aittir. Yarısı çerçeveden dışarıya taşarken sadece ön kısmı resimde bulunmaktadır ancak ikinci sırada yer aldığı için bazı bölümleri önüne denk gelen attan dolayı görülmemektedir. Kompozisyondaki çoğu atlar gibi uzun bir örtüye sahiptir. Bu örtü, diğer örneklerden biraz farklı olup, beyaz zemin üzerine siyah benekli desenlere sahiptir ki bu tarz desen beyaz leopar postunu göstermektedir. Diğer örnekler gibi, bu tarz örtüler geniş yatay şeritlerden oluşur, bu örnekte bahsedilen şeritler kırmızı ince iplerle yan yana dizilmektedir. Aynı zamanda, dikey koyu renkli iplikler bu şeritlerden geçer ve kesişim yerlerinde küçük altın renkli düğümler oluşmaktadır. Örtünün etek ucunda, altın renkli genişçe bir bordür süsleme olarak bulunmaktadır. Bu bölgenin altında, aynı genişlikte parlak turuncu renkte bir şerit görülür ve siyah renkli püsküllerle birleşir. Bu şeritte belirsiz desenler, muhtemelen püsküllerin devamı olarak bulunmaktadır.

Atlara zırhları giydirmeye şekillerine göre, atların vücutlarını örtmek için öncelikle bir kumaş astar atların üzerine yerleştiriyordu ve ardından zırhı atların sırtlarına giydireyorlardı, bu esnada astar niteliğindeki kumaş zırhın alt kısmına, yani püsküllerin zırha bağlandığı bölgede, atın boynunun altındaki boşlukta ve atın yüzündeki alınlığın altında küçük bir parça şeklinde bulunmaktaydı. Bahsedilen tüm bölgelerin tek renk olması, bu ifadenin doğru olma olasılığını güçlendirmektedir.

Bu zırhın alt astarı parlak turuncu renktedir, püsküllerin arkasında, atın boynunun alt kısmındaki boşlukta ve atın yüzündeki alınlığın altında bu detay görülmektedir.

Atın alınlığı, altın renkte olup, sade ve düz bir zemine sahiptir. Alınlığın kenarları düzgün olup, yalnızca üst ve alt kısımlarında yarı daire şeklinde kesikler girinti ve çıkıntı yapmaktadır. Alınlığın metal kısmının altında, yarı daire şeklinde bir parça ve kenarları dandanlı kesikler görülmektedir.

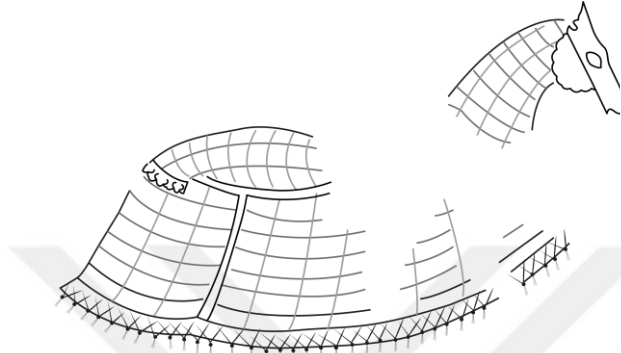
Resmin sol tarafında bulunan İran ordusuna ait olan 5 numara ile işaret edilen at, uzun ve kapalı bir zırha sahiptir ancak arka planda olduğu için kısmen görülebilmektedir. Sadece boyun ve vücudun ön kısmı gözüken bu zırhta, lacivert zemin kullanılmıştır ve bu tarz zırhların çoğunluğu gibi, paralel şeritlerden oluşmaktadır. Şeritlerin üzerine soluk pembe renkte rûmi motifli süslemeler işlenmiştir. Şeritler arasında daha ince kırmızı çizgiler bulunmaktadır. Dikey çizgiler (yada ipler), yatay şeritlerden geçerek, kesişim yerlerinde altın renkte X şeklinde düğümler görülmektedir. Atın boynunun altında, astar kumaşının alt kısmında sarı ya da altın renginde bir bölüm görülmektedir.

Atın alınlığı, önceki iki örneğe göre daha fazla detaya sahiptir. Metal kısmı, gri zeminle ve altın renkli ince bir bordürle süslenmiştir. Ayrıca alınlığın kenarları yarım daire şeklinde girinti ve çıkıntılarla tezyin edilmiştir. Gri zemin üzerinde atın alnında ve gözleri ile burnunun arasında altın renkli iki yarım şemse motifi çizilmiştir. Alınlığın altına yerleştirilen parça, zikzak kenarlı yarım daire şeklindedir ve örtünün süslemeleri ve rengi uyumludur. Kumaşın zemini lacivert renktedir ve üzerinde çok hafif altın renkte işlenmiş motifler görülmektedir. Bu motiflerin net olmaması nedeniyle türü tespit etmek mümkün değildir.

Kompozisyonun merkezinde, iki ordunun arasındaki boşlukta, iki temel karakterin yukarısında soldan sağa hareket etmekte olan üç süvari bulunmaktadır. İran ordusunun süvarileri tarafından saldırıya uğrayan bu figürler Turan ordusuna ait figürlerdir ve sahnede geri çekilme anı betimlenmiştir.

Bu üç atlıdan sadece ikisinin eyeri seçilebilmektedir. Resimde numara 6 ile işaret edilen atın üzerinde zırh ve uzun örtü yerine normal bir eyer takımı bulunmaktadır. Arka ve ön kısmından geçen eyer kaşının altın renkte olduğu görülmektedir. Eyerin altında yeşil renkte yastığa benzeyen bir parça mevcuttur. Binit takımında rikab bulunmakta ayrıca eyerin altında hayvanın göbeğini çevreleyen kolan kayışı kısmen görülmektedir. Kayışın üzerindeki süslemeler, binicinin ayağı ile kapatıldığı için çok net görünmez ancak görüldüğü kadarıyla birkaç renkli şeritten oluştuğu ve sade olmadığı anlaşılmaktadır.

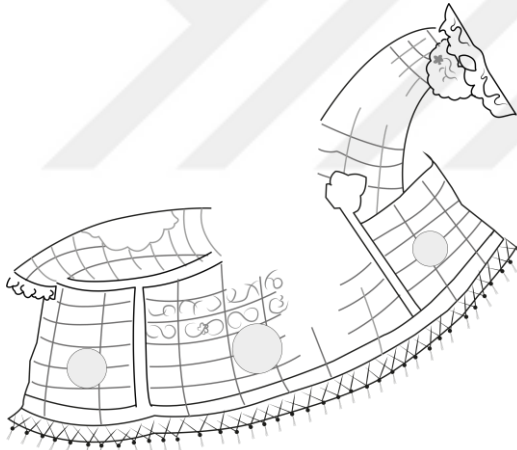
Yaklaşık aynı özelliklere ait olan resimde 7 numara ile belirtilen at, zırhsız olup altın renkli bir eyere sahiptir. Altın renkteki eyer kaşı binicinin önü ve arkasından kısmen görünmektedir. Eyer altındaki yastık bebek mavisi rengindedir. Rikab ve kayış eyerin alt kısmında bulunmaktadır. Kayışın üzeri pembe zemin kullanılarak zencerek desenli bir bordür ile süslenmiştir.

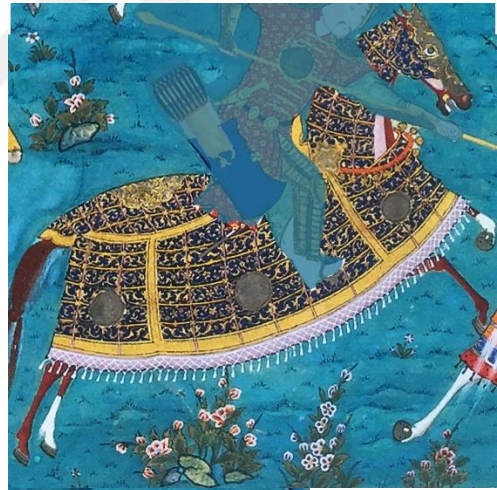
Çizim 32. Uzun örtü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 42. No 1. Uzun örtü

Çizim 33. Uzun örtü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 43. No 2. Uzun örtü, madalyon ve şemse

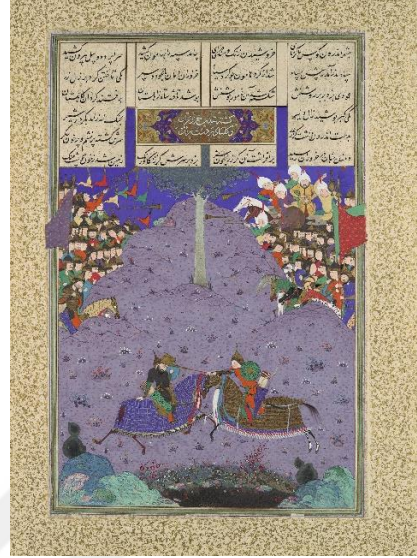
Örnek No: 12

Varak 104 Ö

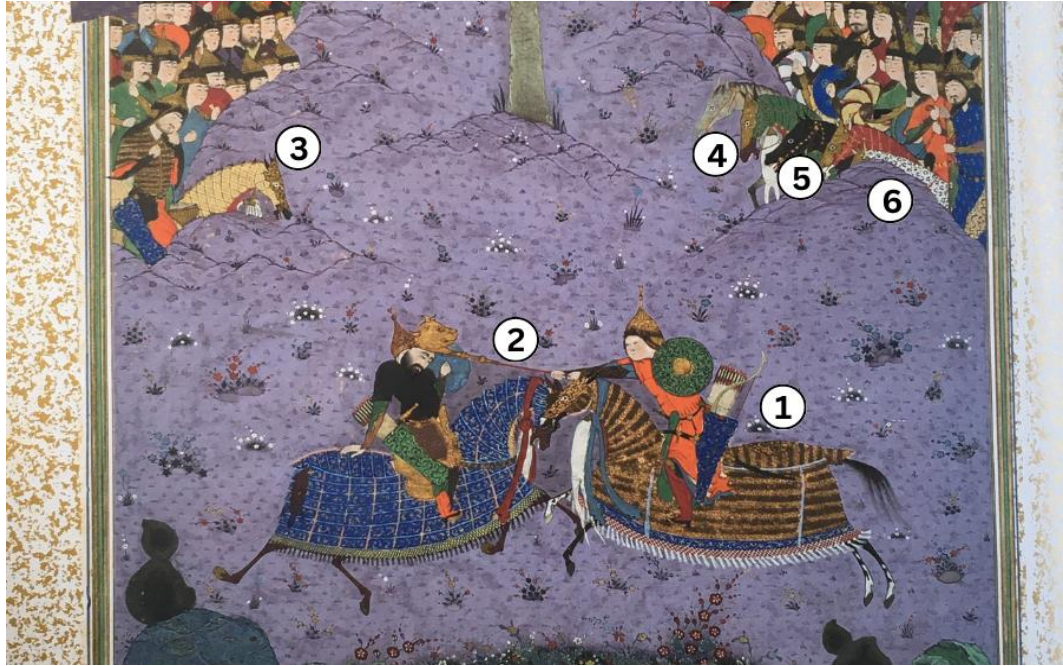
Sahnenin Adı: Zal, Hazarvan'ı öldürüyor.

Sahne türü: Savaş sahnesi

Nakkaş: Abdul Vahhab'a atfedilmiştir.⁹⁰

Görsel 23. Zal, Hazarvan'ı öldürüyor. (MMA, No: 1970.301.15, [Link](#), Erişim tarihi: 17.08.2022)

Detay 44. "Zal, Hazarvan'ı öldürüyor" adlı sahnenin detayı

İlginç bir kompozisyona sahip olan bu sahnenin orta kısmında, geniş ve sade gri bir zemin kullanılmış ve onun alt kısmında, iki ana karakteri savaş halinde görmekteyiz.

⁹⁰ Sheila R. Canby, **a.g.e.**, s. 340.

Aynı zamanda, resmin sol ve sağ üst köşesinde, kayalıkların arkasında kalabalık ve karışık bir şekilde kalabalık ve karışık bir şekilde süvari birlikleri görülmektedir.

Resimde 1 numara ile işaret edilen karakter, sahnenin adına göre Zal'ın kendisidir. Zal'ın atı, uzun bir örtüye sahiptir. Örtünün rengi ve süslemeleri bu türdeki diğer örtülerden biraz farklı görünmektedir. Daha önce üzerinde durulan zırhlar ve örtülerde olduğu gibi, paralel şeritlere sahip olmakla birlikte, altın ve bronz renkli şeritler ve koyu renkle çizilen ince süslemeler, tüm zırhın metal levhalardan yapıldığı izlenimini vermektedir. İplere ve düğümlere dair herhangi bir iz bulunmamakla birlikte, diğer zırhlardaki tarzla uyumlu bir şekilde, açık mavi renkli ince bir şeridin yardımıyla, üstte bir ve altta üç bölüme bölünmüştür. Atın sırtındaki çıkıntıda, süslemeler ve detaylarla dolu bir yarım şemse motifi görülmektedir. Zırhın alt kısmında, lacivert ve koyu kırmızı renkte iki şerit bulunmaktadır. Lacivert renkli şerit üzerinde, altın renkli ince bitki motifleri ve beş yapraklı çiçekler resmedilmiştir. Beyaz renkteki püsküller, çapraz bir örgüyle lacivert şeride bağlanmaktadır. Zırhın altında bulunan koyu kırmızı renkli şerit, zırh altına giydirilen bir astara aittir, boynun altındaki boşluğun bir kısmında da bahsedilen bu astar görünmektedir. Zırhın arkasında, hayvanın kuyruğunun çıkması amacıyla bir delik yapılmış ve kuyruğu koruması bir parça takılmıştır.

Sahnenin adına göre Harzavan olarak kabul edilen karakter numara 2 ile belirtilmiştir. Zal tarafından darp edilen Harzavan'ın atı yine uzun bir örtüye sahiptir. Zal'ın atı ile karşı karşıya gelen bu atın örtüsünde koyu lacivert zemin kullanılarak göz alıcı bir kontrast oluşturulmuştur.

Daha önce incelenen bu tarz örtülere karşı, bu örtünün alt bölümünün yekpare olup herhangi belirgin bir dikişe sahip olmadığı görülmektedir. Ancak, atın bel, sırt ve boyun bölgesine karşılık gelen alan için belirgin ayrı bir parça bulunmaktadır. Uzun örtünün etek ucunda, yatay sıraların üzerinden geçirilen altın rengi dikey ipler ve bunların kesişim noktalarında oluşan küçük dikdörtgenler ile örtü karakterize edilmiştir. Dikdörtgenlerin tek tek ve birbirinden bağımsız bir şekilde bezenmiş olduğu söylenebilir. Her dikdörtgenin üzerine yatay bulut motifi çizilmiştir. Yatay sıraların arasında bebek mavisi renginde ince çizgiler görülmektedir.

Siyah renkli püsküller, çapraz bir örgüyle örtünün alt kısmına bağlanmıştır. Uzun örtünün astarının bir parçası olarak altın ya da sarı renkte bir şerit şeklinde bu püsküllerin arkasında bulunmaktadır ve beklenildiği gibi bu astarın başka bir kısmı da atın boyun altındaki boşluktan görünmektedir. Atın boynun üst kısmında, örtünün şeritlerinin birbirinden ayrı olduğunu gösteren dişli kenarlar fark edilir. Bu atın alınlığı, Zal karakterine ait olan atın başı ile oldukça kaplamıştır, ancak görülebildiği kadarıyla bu alınlık siyah bir zemine sahiptir ve koyu renkte bronz veya kahverengi benzeri dekoratif süslemeler içerir. Alınlığın kenarları dandanlı bir şekilde görünmektedir.

Kayalıkların arkasından kısmen gözüken 3 numaralı atın üzerinde uzun bir örtü bulunmaktadır. Sadece boynu, başı ve alınlığı görülmekte olan bu atın örtüsü, sarı altın tonları kullanılarak baklava motifi şeklinde bezemelerle süslenmiştir. Oluşan bölümlerin içinde hasır dokusunu gösteren süslemeler bulunmaktadır. Bu nedenle bu örtünün hasırdan bir zırh olması kuvvetle muhtemeldir. Örtüyü öteki parçasına bağlayan siyah renkteki düğümler ve dikişler, boynun tepesinde görülmektedir. Örtünün altına giydirilen astar, mercan kırmızısı renginde olup boynun aşağısında görülmektedir.

At alınlığı ise altın tonlarında olup siyah renk kullanılarak rûmi motifleri ile süslenmiştir. Alınlığın kenarları düz olmayıp, şemseye benzer şekilde dalgalı kenarlara sahiptir.

Kompozisyonun sağ tarafında bulunan 4 numara ile belirtilen at, uzun örtüye sahip olup, kayalıkların arkasında bulunduğundan dolayı sadece boynu ve başı görülmektedir. Bu zırhın üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Sade yeşil zemin kullanılarak üzeri koyu kırmızı yatay ve dikey iplerle küçük dikdörtgenlere bölünmüştür. Bahsedilen iplerin birbiriyle kesiştiği noktalarda, küçük altın renkli noktalar veya düğümler görülmektedir.

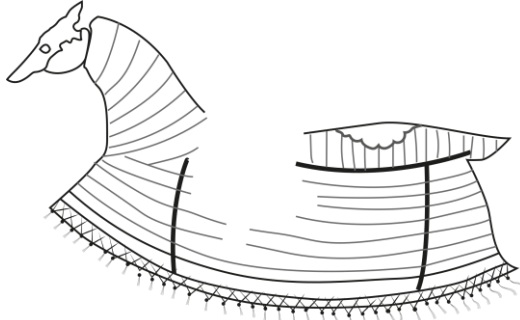
Atın boyun sırtında dikişler bulunmamaktadır. At alınlığı ise, zırh gibi oldukça sadedir ve altın renkli bir zeminden ibarettir. Üzerinde süslemeler bulunmayan bu alınlık, kenarları düz olmayıp, dekoratif amaçlı hareketli kenarlara sahiptir.

Resimde numara 5 ile işaret edilen at, 4 numaralı atın süsleme programını örnek almıştır. Ancak bu örtünün zemin rengi koyu kırmızıdır. Ordunun kalabalığından ve

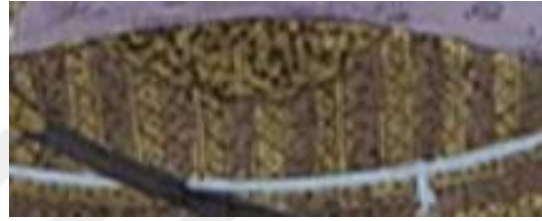
kayalıkların arkasından görünen bu at görüldüğü kadarıyla uzun bir zırha sahiptir. Sadece boynu ve başı gösterilen bu atın zırhının üzeri altın renkli yatay ve dikey ipler ile küçük dikdörtgenlere bölünmüştür. İplerin kesiştiği noktalarda küçük daire şeklinde süsler veya düğümler görülmektedir.

Alınlığı 4 numaralı at ile bire bir aynı olduğu gibi, sade altın bir zemine sahiptir ve kenarları dendanlıdır. Kompozisyonda uzun örtülü başka bir at daha bulunmaktadır. Ancak sadece boynun küçük bir kısmı ve alınlığının üst parçası kayalığın arkasından görülmektedir. Bahsedilen bu at, resimde numara 6 ile belirtilmiştir. Örtünün tasarımı, önceki örneklerde ifade edildiği gibi, bir hayvan postu desenini yansıtmaktadır. Beyaz zemin üzerine yerleştirilen siyah benekler, beyaz leopara benzemektedir.

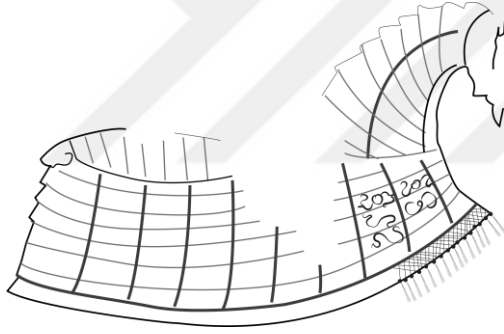
Bu örnekte at alınlığı hakkında görselde yetersiz bilgi bulunduğundan dolayı ayrıntılı açıklamalara girilmemiştir. Bununla birlikte, alınlığın sadece altın rengine sahip olduğu tespit edilmektedir.

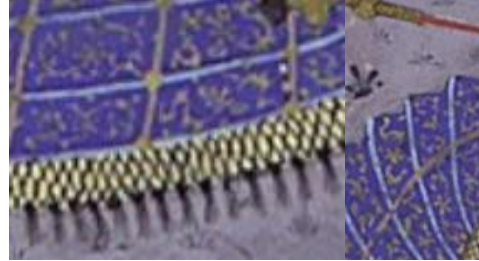
Çizim 34. Metal olduğu düşünülen uzun zırh (çiz. Sogol Badri, 2023)

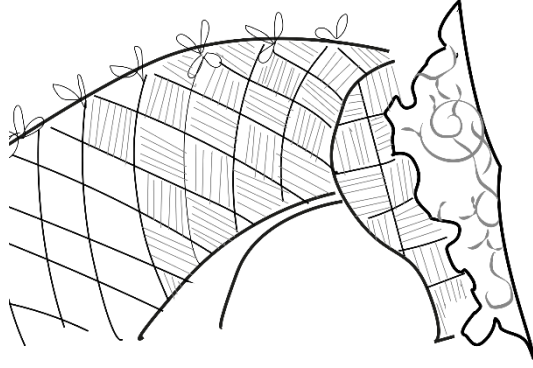
Detay 45. No 1. Metal olduğu düşünülen uzun zırh, sırt kısmında şemse motifi

Çizim 35. Uzun örtü (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 46. No 2. Uzun örtü, farklı bir püskül uygulaması, boyun kısmında çıkıntılar

Çizim 36. Hasır örtü/zırh (çiz. Sogol Badri, 2023)

Detay 47. No 3. Hasır örtü/zırh

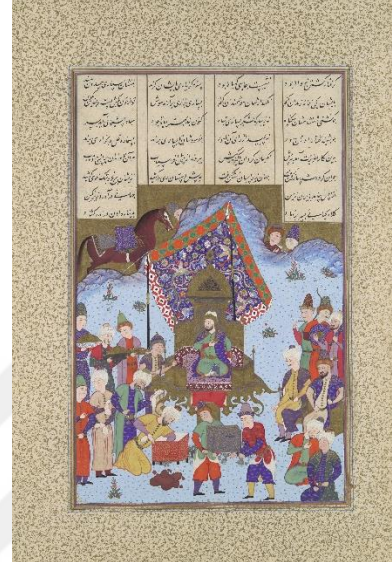
Örnek No: 13

Varak 105 Ö

Sahnenin Adı: Afrasiyab, İran'da tahta
çıkıyor.

Sahne türü: Saray hayatı

Nakkaş: Baştan Kara'ya atfedilmektedir.⁹¹

Görsel 24. Afrasiyab, İran'da tahta çıkıyor. (MMA. No: 1970.301.16 [Link](#), Erişim tarihi: 17.08.2022)

Bu kompozisyonda insan figürleri öne çıksa da, arka planda kayalığın arkasında eyerli ve ayrıca at binit takımına sahip ancak binicisi bulunmayan bir at görülmektedir.

Atın eyerinin üzerinde oldukça süslemeli bir örtü (veya minder) bulunmaktadır. Başka bir deyişle, eyer örtü ile kaplanmıştır. Yastıkta lacivert zemin üzerine ince altın renkli çizgilerle işlenmiş sarılma rûmi motifleri çizilmiştir. Örtünün merkezinde ise bir şemse motifi bulunmaktadır.

Örtünün altında koyu bir renkten oluşan eyer kısmen görülmektedir. Eyerin üzerinde altın ve gri renklerinde karışık bir süsleme gözükmektedir. Binit takımında üzenği bulunmamakla birlikte, beyaz bir kolan kayışı eyerin altından geçirilerek hayvanın göbek kısmı etrafında dolanmıştır. Kayışın üst yüzeyi, anahtarlı zencerek bordür motifi ile süslenmiştir. Eyer altındaki örtüde ise aynı renk uyumu yakalanmış olup, bu örtü hayvanın arka kısmında yer almaktadır. Bu örtü, lacivert zemin üzerinde rûmi motifleri ve kıvrık dalları ile bezenmiştir. Merkezde yarıya kadar görünen altın bir

⁹¹ Sheila R. Canby, **a.g.e.**, s. 340.

şemse bulunmaktadır. Örtünün kenar suyu, iki farklı bordür motifi içermektedir. İlk motif, örtünün sol tarafında yer almakta ve L harfi şeklinde tasarlanmıştır. Siyah zemin üzerinde belirsiz desenler altın renkle işlenmiştir. Ardından anahtarlı zencerek bordürü izlenmektedir. Kenar süslemesinin dış kısmına ise kısa beyaz ipler eklenmiştir.

Detay 48. Eyer örtüsü

Örnek No: 14

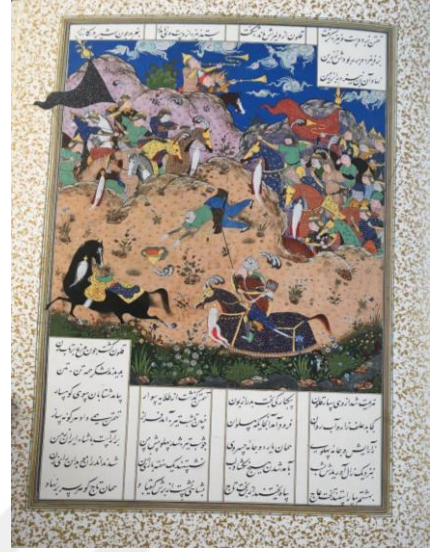
Varak 111 A

Sahnenin Adı: Kalun, kendi mızrağıyla Rüstem tarafından vuruluyor.

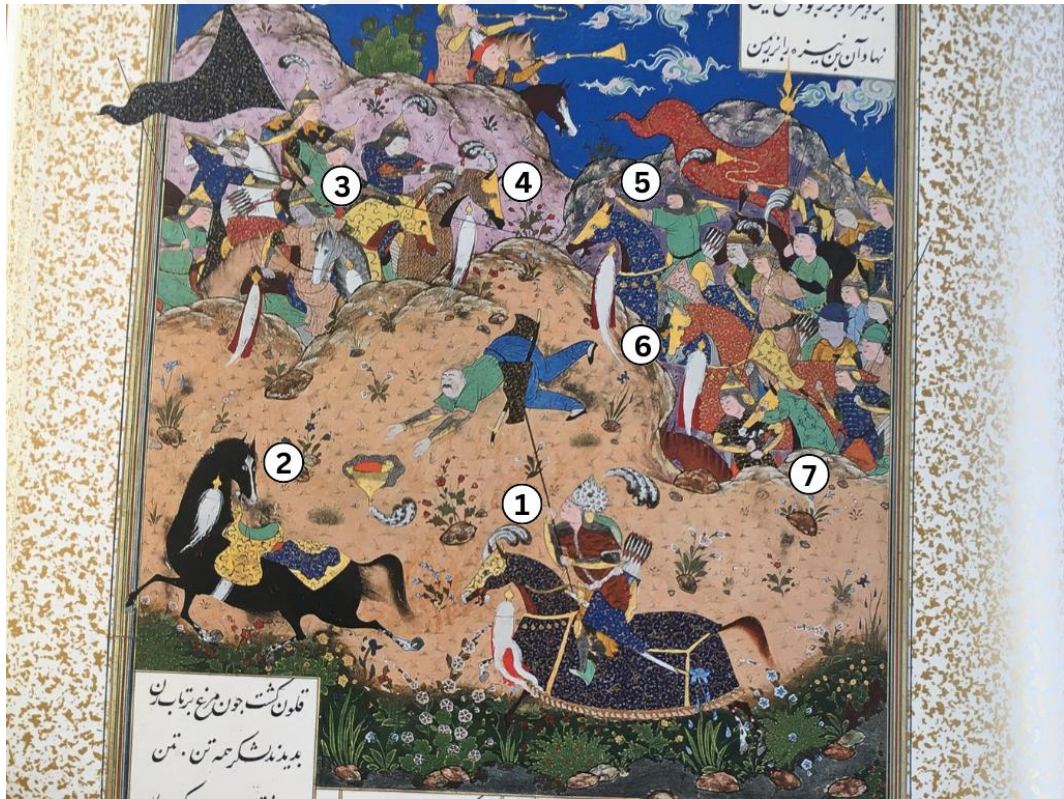
Sahne türü: Savaş sahnesi

Nakkaş: Abdülvehhab'a

atfedilmiştir.⁹²

Görsel 25. Kalun, kendi mızrağıyla Rüstem tarafından vuruluyor (Canby, a.g.e., s. 146)

Detay 49. “Kalun, kendi mızrağıyla Rüstem tarafından vuruluyor” adlı sahnenin detayı

Sahne Rüstem’in mücadelelerinden biri anlatılmaktadır. Kompozisyonda yaralanan Kalun, diğer figürlerin ve karakterlerin hareket yönüne göre merkezde yer alarak,

⁹² Sheila R. Canby, a.g.e., s. 340.

etrafında daire şeklinde bir kompozisyon oluşturulmuştur. Resimde 1 numara ile işaret edilen at, sahnenin baş karakterine, yani Rüstem'e aittir. Uzun ve kapalı olan bu zırhın diğer örneklerden biraz farklı olduğunu söyleyebiliriz. Bu örnekte zırhın üzerinde yatay şeritler bulunmamaktadır ve örtü tek parça olarak kabul edilebilir. Ancak zırhı bir üst ve üç alt parçaya bölen altın renkli şeritler burada da bulunmaktadır. Bu örtüde koyu lacivert zemin üzerine sarılma rûmi motifler, altın ve beyaz renkli zarif ve ince çizgilerle süslenmiştir. Zırhın alt kısmına asılan altın renkli püsküller görülmektedir. Ancak diğer örneklere göre, buradaki püsküller daha kalındır. Ayrıca püsküllerin arkasında açık pembe renkli bir şerit bulunmaktadır. Atın boynunun tepesinde dikişler ve düğümler bulunmamaktadır. Hayvanın sırtındaki altın renkli eyer, eyer kaşları ile birlikte, binicinin altından kısmen görülmektedir. At alınlığı altın renkli olup, üzerine ince siyah çizgiyle rûmi motifleri işlenmiştir. Kenarları düz olmayıp bir şemseye benzemek üzere dilimli kesimlere sahiptir.

Sahne 2 numara ile işaret edilen at, sahnenin adına göre, Kalun denilen şahsa aittir. At binicinin savaş sırasında atından düşmesi nedeniyle binit takımının tamamı net bir şekilde görülmektedir. Bu siyah renkli atın üzerinde, altın renkli bir eyer ve ardından eyer altı örtüsü yerleştirilerek bir kontrast oluşturulmuştur. Altın eyerin üzerine ince siyah çizgilerle bulut motifi süslenmiştir. Eyerin oturak kısmı yeşil renktedir. Rikab bulunmamakta birlikte atın karnını çevreleyen beyaz renkli bir kayış görülmektedir. Eyer altı örtüsünde lacivert zemin kullanılarak üzerine rûmiler ve bir kuş motifi işlenmiştir. Örtünün ortasında yarısı görülen bir şemse motifi yer alır ve bu motifin üzeri de rûmi motifleriyle zenginleştirilmiştir. Örtünün sağ tarafında ters L harfine benzer bir bordür bulunmaktadır. Bordürün iç kısmı dilimlidir.

Resmin sol üst tarafında, kayalığın arkasında yer alan 3 numaralı at, altın renkli uzun ve kapalı bir zırha aittir. Sadece boyun ve baş kısımları görünen bu atın zırhıyla ilgili ayrıntılı bilgi sunulmamaktadır. Altın bir zemin üzerine, ince siyah çizgilerle oluşturulmuş, bol boşluklu bulut motifleri çizilmiştir. At alınlığı da altın renkli olup kenarları ise oldukça dilimlidir. Göz deliğinin yanı sıra tamamen açıktır ve altına doğru uzanan kısımda deniz kabuğunu andıran dilimler bulunmaktadır.

Kompozisyonda numara 4 ile belirtilen atın zırhı, şimdiye kadar incelenen örneklerden oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Bu atın zırhı, daha çok oymacılık sanatının

süslemelerine benzemektedir. Kahverengi zeminin üzeri geometrik desenlerle süslenmiştir. Hayvanın göğüs kısmında zencerek motifi yer alır.

At alınlığı, altın renginde olup, kenarları oldukça hareketli bir görünüme sahiptir. Göz deliğinin hemen yanı tamamen açıktır ve altına doğru uzanan kısımda deniz kabuğunu andıran dilimler şeklinde süslemeler yer almaktadır.

Resimde numara 5 ile işaret edilen at, yine de kayalığın ve kalabalığın arkasında bulunduğu için bütün bir şekilde görülmemektedir. Lacivert bir zemin üzerinde altın renkli sarılma rûmi motifleri ve çiçekler ile süslenmiştir. Tek parçadan oluşan bu zırhta sadece boyun ve göğüs arasındaki kısımda altın renkli bir şeritle ile bölünme söz konusudur. Binicinin altından altın renge sahip eyer ve eyer kaşı geçmektedir. At alınlığı da resimde bulunan diğer örneklerle hemen hemen aynı biçime sahiptir, yani altın zemine ve dilimli kenarlara sahiptir.

Sağ tarafta yer alan bir sonraki at, 6 numara ile işaretlenmiştir. Baş, boyun ve vücudunun bir kısmı görünen bu atın zırhı da uzun ve kapalı bir yapıya sahiptir. Kırmızı zemin üzerine altın rengi kullanılarak oldukça detaylı ve ince dolantı bulut motifleri işlenmiştir. Buradaki süsleme oldukça karmaşık ve iç içe gözükmektedir. Bu zırh tek bir parçadan oluşmaktadır. Boyun ile göğüs arasındaki bölgeyi sadece altın bir şerit böler. Eyer kaşı, binicinin altından kısmen görünmektedir ve açık kahverengi renktedir. At alınlığı altın rengindedir ve dilimli kenarlara sahiptir. Alna doğru uzanan kısmında deniz kabuğuna benzeyen dilim şeklinde süslemeler yer almaktadır.

Kompozisyonda numara 7 ile belirtilen atın zırhı, arkasındaki aşırı detaylı at zırhı ile karşılaştırıldığında, bol boşluklu ve desenleri nispeten büyük bir boyutta çizilmiş olması ile bir kontrast oluşturmaktadır. Deniz yeşili zemin üzerinde kavisli ve helezonik çizgilerle rûmi motifleri yapılmıştır. At alınlığının altında ise aynı desen yapılarından oluşan, ancak ayrı bir daire şeklinde kesilmiş ve kenarları dalgalı hatlara sahip bir parça görülmektedir. Binicinin altından geçen gri renkte eyer kaşları net bir şekilde görülmektedir. At alınlığı bu sahnedeki diğer örneklerle aynı yapıya sahiptir.

Bu sahnedeki at zırhlarının hepsinin yekpare olduğu anlaşılmaktadır.

Detay 50. No 1. Zirh işlevli örtü

Detay 51. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 52. No 3. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 53. No 4. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 54. No 5. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 55. No 6. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 56. No 7. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

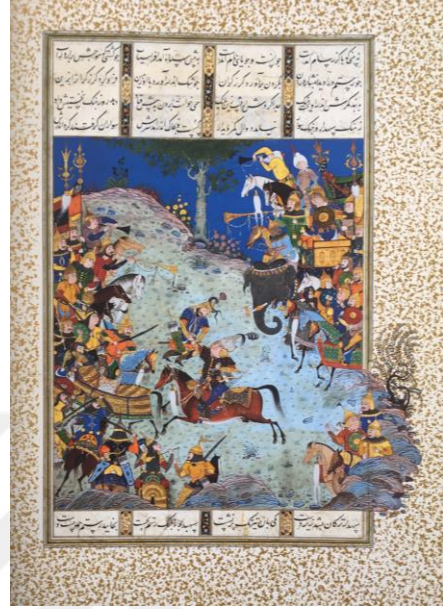
Örnek No: 15

Varak 112 A

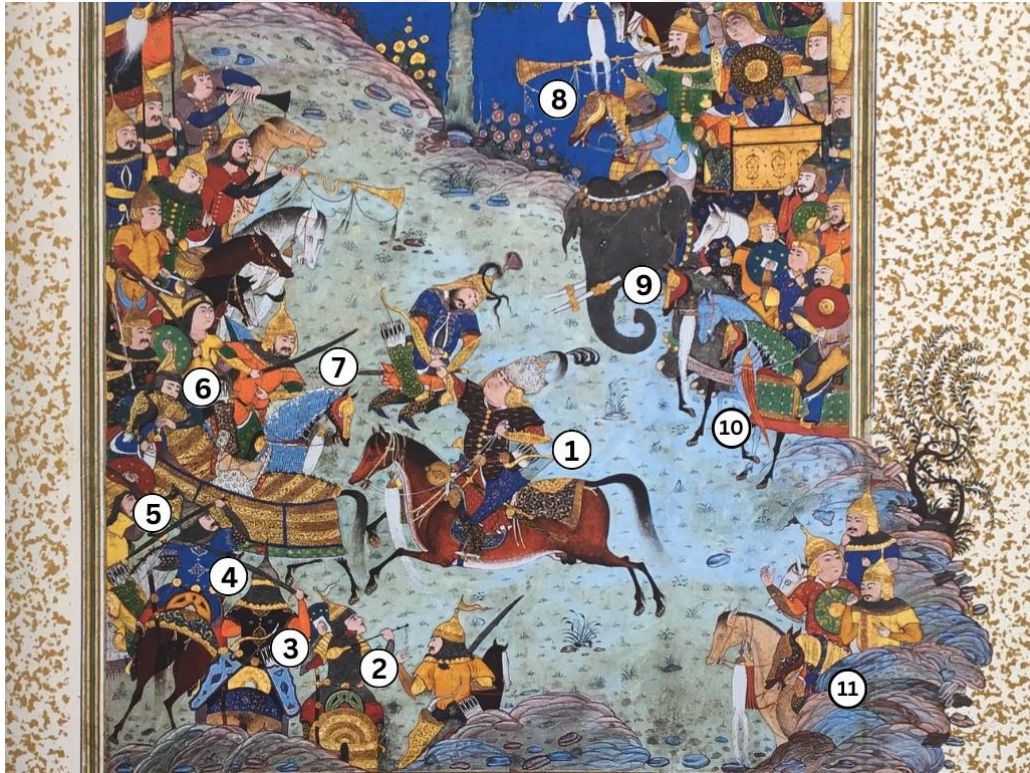
Sahnenin Adı: Rüstem ile
Afrasyab'ın ilk karşılaşması

Sahne türü: Savaş sahnesi

Nakkaş: Kadimi'ye atfedilmiştir.⁹³

Görsel 26. Rüstem ile Afrasyab'ın ilk karşılaşması (Canby, a.g.e., s. 147)

Detay 57. "Rüstem ile Afrasyab'ın ilk karşılaşması" adlı sahnenin detayı

⁹³ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 340.

Sahne sol alt köşede yer alan ve değişik bir perspektifle resmedildikleri için çok dikkat çeken üç at, at zırhları ve eyerleri hakkında daha farklı bilgiler sunmaktadır. Bu kompozisyon bir savaş sahnesi olduğu için, ordular iki tarafta ve baş karakterleri ise merkezde görmekteyiz.

Resimde kompozisyonun merkezinde belirtilen 1 numaralı at, Rüstem'e aittir. At eyeri ve eyer kaşları binicinin vücuduyla örtüldüğü için görünmez ancak eyerin alt kısmı lacivert bir zemin üzerine altın renkli bir bordürle süslenmiştir. Takımın bir parçası olarak, atın göğsünü saran lacivert bir kayış rikabın altından geçmektedir. Eyer altı örtüsü, oldukça koyu lacivert üzerine altın renkli rûmi motifleriyle süslenmiştir. Örtünün sağ kenarında ters L harfine benzeyen yine altın renkli geniş bir bordür yer almaktadır. Örtünün ortasında ise yarısı görülebilen altın renkli bir şemse motifi bulunmaktadır. Bu örtü bir ipin yardımıyla atın kuyruğuna bağlanmıştır.

Resimde numara 2 ile işaret edilen at ve onun yanındakiler, şimdiye kadar kompozisyonlarda değerlendirilen atlardan tamamen farklı bir açıdan betimlenmişlerdir. At arkadan betimlenirken arka kısmı yarım bir daire olarak tasvir edilmiştir. Bu dairenin merkezinde atın kuyruğu bulunmaktadır. Bu alan, eşmerkezli dairelerle işaretlenmiştir ve bu daireler, atın zırhının arka kısmında bulunan şeritlerin nasıl yerleştirildiğini göstermektedir. Bahsi geçen eşmerkezli daireler, bir yarım daire olarak tasvir edilmiş ve ardından zırhın alt parçasıyla birleştirilmiştir. Şeritlerin herbiri altın ve bronz renkte olup, üzerinde daha koyu bir tonda süslemeler bulunmaktadır. Zırhın üst kısmında, eyer kaşı arkadan yeşil renkte yarım bir daire şeklinde görünmektedir.

Numara 3 ile belirtilen atın üzerinde zırh olmayıp, sadece eyer ve eyer altı örtüsü bulunmaktadır. Eyerin arka kaşı altın renkli büyük bir yarım daire olarak çizilmiştir. Eyer altı örtüsünün lacivert zemini üzerinde ise altın renkli süslemeler görülmektedir.

Resimde bulunan 4 numaralı atın üzerinde, bir önceki örnek gibi sadece eyer ve eyer altı örtüsü bulunmaktadır. Eyerin arka kaşı, 2 numaralı atınkiyle neredeyse aynı şekilde yarım daire şeklinde tasvir edilmiştir. Süslemeler ise 2 numaralı atın eyerine benzerdir ve oyma detaylara sahiptir. Eyer altı örtüsü yine koyu lacivert zemin üzerine altın renginde işlenmiş bulut motiflerinden meydana gelmektedir.

Şemse motifinin uç kısmı görülmektedir. Örtünün kenarında içe doğru dilimli ve dış kısmı ise düz altın renkli bir bordür görülür. Bordürün üzerine koyu bir renk tonu kullanılarak bezemeler yapılmıştır. Bu örtü beyaz bir iple hayvanın kuyruğuna bağlanmıştır.

Numara 5 ile işaretlenen atın yarısı kompozisyonun çerçevesinin dışında kalmış, sadece başı ve ön bölümü bir önceki at tarafından örtülmüştür. Bu nedenle yalnızca atın boynu ve bir kısmı görünür durumdadır. At, uzun bir zırha sahiptir, beyaz veya soluk gri bir zemin üzerinde hasır benzeri bir deseni göstermektedir. Boynun tepesinde, zırhın bir parçasını diğerine siyah bir ip ile bağlayan düğümler bulunmaktadır. Ayrıca zırhın alt kısmında gri renkte geniş bir süs bordürü üzerinde geometrik desenler görülmektedir. Bu şeride çapraz tarzda bağlanmış püsküller eklenmiştir.

Resimde numara 6 ile belirtilen at, kapalı ve uzun zırhla tasvir edilmiştir. Bu zırh, altın renkteki geniş şeritlerle oluşturulmuş olup, koyu lacivert daha ince bir bantla bir üst ve üç alt parçaya ayrılmıştır. Zırhın alt kısmında yer alan altın şeritler yatay bir yönde yerleştirilmiştir, üst kısmında ise eğik bir şekilde yerleştirilmiştir. Her bir şerit, altın ve bronz renklerinde olup, üzerlerinde koyu renkle işlenmiş rûmi ve bulut motifleri görülür.

Zırhın en alt bölümünde, ilk lacivert bantın yanı sıra geniş yeşil bir şerit bulunmaktadır. Bu yeşil şeridin sağ köşesinde ve ortasında bulunan hafif kırışıklıklara göre, ince bir kumaştan yapıldığı düşünülmektedir. Yeşil şeridin üzeri, tam olarak tanımlanmayan altın motiflerle süslenmiştir. En alt kısmında, yeşil şeride asılmış tüy benzeri beyaz ipler bulunmaktadır.

Zırhın en üst tepesinde, boyun ve sırt bölgelerinde X harfine benzeyen siyah renkli iple atılmış düğümler görünmektedir.

Savaş esnasında bu atın binicisi yere düştüğünden dolayı zırhın üstünde yer alan eyer açık bir şekilde görülmektedir. Eyer ve eyer kaşları, büyük olasılıkla hayvan derisi ile kaplıdır. Beyaz zemin üzerine siyah benek desenlerine sahip olan bu örtü, beyaz leopara ait bir deriye işaret etmektedir. Eyerin oturak kısmı açık bej renkte olup

ortasında yarım şemseye benzeyen bir motif bulunmaktadır. Oturak kısmının malzeme ve tasarımına göre ham deriden oluştuğu varsayılabilir.

At alınlığı, zırhla uyum içinde bulunmakta olup, altın rengindeki yüzeyi rûmi motifleriyle süslenmiştir. Alınlığın kenarları düz kesilmiş ve alın kısmı burun bölgesine göre daha geniştir. Alınlığın altında bulunan parça ise oldukça sadedir ve siyah renktedir.

Numara 7 ile işaretlenen atın, yanındaki başka bir atın önünden geçerken betimlendiği için sadece ön kısmı görünmektedir. Atın zırhı mavi bir zemin üzerinde hasır desenli bir yapıya sahiptir. Zırh, küçük karelerden oluşan bir örgü biçimi oluşturur ve bu karelerin dört köşesinde altın renkli noktalar bulunmaktadır. Atın alınlığı ise altın renkte olup üzerinde daha koyu tonlarda hafif süslemeler barındırmaktadır. Kenarları düz ve kavisli bir kesime sahiptir. Alınlığın altındaki kumaş ise kiremit renginde olup yaprak biçiminde kesilmiştir. Kenarları oldukça dilimli ve zarif beyaz püsküllerle süslenmiştir. Bu bezin üzerinde ise koyu bir renk tonunda bir çizgi ile işlenmiş süslemeler bulunmaktadır.

Resimde gösterilen 8 numaralı atın, ordunun kalabalığı içerisinde yalnızca başı, boynu ve göğsü kısmen görünmektedir. Bu atın zırhı, önceki örnekte incelendiği gibi kareli hasır deseni taşımaktadır. Zırhın ana rengi altındır ve boynun üst kısmında kiremit renginde sıkı dikişler ve boyun altında beyaz iplerle yapılmış X şeklinde düğümler bulunmaktadır.

At alınlığı bakır veya bronz renkte olup, üzeri altın işlemlerle süslenmiştir. Kenarları düz ve kavisli olarak kesilmektedir. Alınlığın alt kısmı altın rengindedir ve kenarı bir bordürle süslenmiştir ve oldukça sadedir.

9 numaralı atın üzerinde, uzun gri bir zırh bulunmaktadır. Zırhın üzerindeki süslemeler hakkında net bir şekilde görünmediği için çok fazla bilgiye sahip değiliz. Zırhın dikkat çeken özelliği altındaki bağlayıcı şerittir. Zırhın alt bölgesinde ise oldukça geniş pembe-gri bir şerit bulunur ve bu şerit, anahtarlı zencerek motifleri ile süslenmiştir. Bu örnekte zırha asılı püsküllere rastlanmazken, boynun üst kısmında, zırhın diğer bölümüne bağlanmak amacıyla siyah iplerle oluşturulmuş X şeklinde dikişler dikkat çekmektedir.

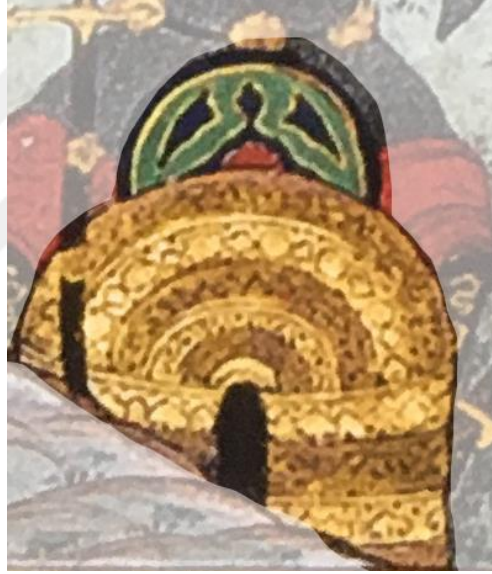
Zırh nötr bir karakteri temsil etmesine karşın, at alınlığında oldukça canlı renkler kullanılmıştır. Alınlıkta altın ve kiremit renkleri bir araya geldiğinde parlak bir kontrast oluşturulmuştur. Altın renkli at alınlığı hafif çizgilerle süslenmiştir. Kenarları düz ve kavisli kesilmiş olup, altında ters damla şeklinde olan kiremit renginde bir bölüm bulunmaktadır.

Resimde numara 10 ile işaretlenen atın üzerinde uzun ve yeşil bir zırh bulunmaktadır. Bu at sağ tarafından resmin çizildiği çerçeve ile bölündüğü için hayvanın arka kısmı gözükmemektedir. Küçük karelerle birlikte hasır örgü desenini oluşturmaktadır. Karelerin dört köşesinde altın renkli noktalar görünmektedir. Bu zırh geniş bronz renkli bir yatay ve bir dikey şeritle üst ve alt bölümlere ayrılmaktadır. Bahsi geçen şeridin üzeri net tanımlanamayan desenlerle süslenmiştir. Alt bölümünde bulunan karelerin yönü düzdür, üst bölümündekilerin ise yönü eğik çizilmiştir. Zırhın alt kısmında, bronz şeridin yanı sıra, şeridin iki katı genişliğinde kırmızı-kiremit renkli bir kumaş bulunmaktadır. Atın boynunun tepesinde zırhı öbür parçasına bağlayan X şekline benzeyen siyah renkli düğümler bulunmaktadır. Ayrıca boynun alt kısmında beyaz iplerle gösterilmiş olan dikişler görülmektedir.

At alınlığı bir önceki örnekte olduğu gibi aynı üsluptadır. Kompozisyonun sağ alt köşesinde kalabalıktan uzak kalan üç süvari arasında yer alan 11 numaralı at, kayalığın arkasından kısmen görülmektedir. Sadece başı ve boynunun bir parçası gösterilen bu at, uzun ve altın renkli bir zırha sahiptir. Boynunda altın zeminli zırhın üzerinde dikey ve birbirleriyle paralel olarak sıralanmış küçük daireler göze çarpar. At alınlığında koyu bir renk kullanılarak zırhla bir kontrast oluşturulmuştur. Alınlık bronz rengindedir ve yüzeyinde olasılıkla oyularak eklenmiş hafif süslemeler bulunur. Kenarları düzgün ve kavislidir. Alınlığın metal kısmının altında yer alan astar, siyah bir zemine sahiptir ve üzerinde hafif altın renkli süslemeler bulunmaktadır.

Detay 58. No 1. Eyer altı örtüsü

Detay 59. No 2. At zirhi ve eyer kaşı

Detay 60. No 3. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü

Detay 61. No 4. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü

Detay 62. No 5. Zırh işlevli örtü

Detay 63. No 6. At zırhı – at alın zırhı

Detay 64. No 7. Zirh işlevli örtü – at alın zirhı

Detay 65. No 8. Zirh işlevli örtü – at alın zirhı

Detay 66. No 9. At zırhı – at alın zırhı

Detay 67. No 10. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 68. No 11. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Örnek No: 16

Varak 118 Ö

Sahnenin Adı: Rüstem'in birinci

durağı⁹⁴: Raḥş⁹⁵ bir aslanı

öldürüyor.

Sahne türü: Mücadele

Nakkaş: Kadimi'ye atfedilmiştir.⁹⁶

Görsel 27. Rüstem'in birinci durağı, (Canby, a.g.e., s. 148)

Diğer sahnelerin aksine, bu sahnenin ana teması at, özellikle de ünlü Rüstem'in atı olan Raḥş'tır. Bu nedenle bu atın tasvir edilmesinde nakkaş daha fazla özen göstermiştir. Adı geçen at, kompozisyonun alt merkezine yerleştirilmiş ve soğuk renklere sahip bir zemin üzerinde canlı renkler kullanılarak tasvir edilmiştir. Üzerinde eyer ve eyer altı örtüsü bulunmaktadır. Bu eyerde canlı lacivert zemin üzerinde, simetriye dayalı bir üslupla çizilen süslemeler bronz renkle detaylandırılmıştır. Eyerin oturak kısmı sade bronz renklidir, kenarları dilimli desenlerle süslenmiştir. Eyerin ortasında bir şemse motifi, ardında bir yarım daire ve tekrardan eyerin altında başka bir şemse motifi bulunmaktadır, bu şemse motifinin iki tarafında yaprak motifine benzeyen iki simetrik bezeme yer alır. Eyerin ön kaşında bir yarım şemse motifi, alt kaşında ise çok net görünmeyen süslemeler mevcuttur. Eyerin dış kenarlarına bronz renkle ince bir bordür çizilmiştir. Binit takımında rikab bulunmamaktadır ancak açık mavi bir kayış atın göbeğini sarmaktadır. Bu kayışın üzerinde V harfine benzeyen bir

⁹⁴ Türk edebiyatında "heft hân" (yedi sofraya) terimi, Fars edebiyatından gelir. Bu ifade, Firdevsi'nin Şâhnâme'sinde Rüstem'in yedi konağı ele alması ve İsfendiyar'ın yedi farklı durağı savaşıyla işleme ve her seferinde yedi farklı zafer sonrası düzenlediği kutlamalara atıfta bulunur. bkz: İsmail Ünver, "Heft Hân", **TDVİA**, İstanbul 1998, c. 17, s. 159.

⁹⁵ Rüstem'in atının adı, bkz. Nimet Yıldırım, **a.g.m.**, s. 294.

⁹⁶ Sheila R. Canby, **a.g.e.**, s. 340.

desen bulunmaktadır. Eyer altı örtüsü, derin bir lacivert zemin üzerine tasvir edilmiştir. Sağ alt köşede simurg kuşu motifi, merkezde ayrıntılı ve büyük bir şemse, şemse içinde ise hatayi ve rûmi motifleri ile bezenmiştir; bu süslemeler bronz rengindedir. Örtünün sağ kenarında, beyaz renkle işlenmiş, ters L harfine benzeyen bir kenar suyu bulunmaktadır.

Detay 69. Eyer ve eyer örtüsü

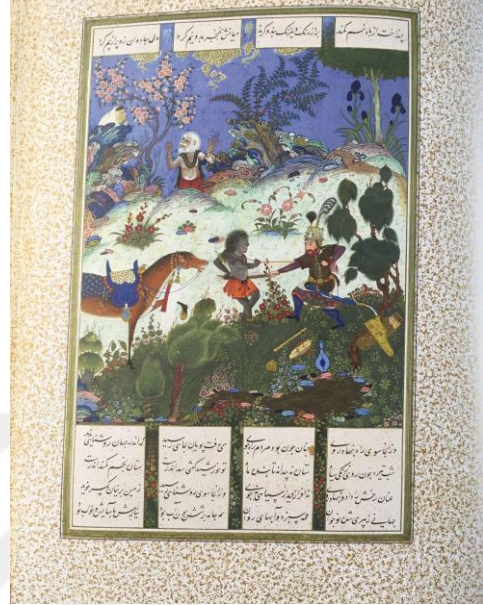
Örnek No: 17

Varak 120 A

Sahnenin Adı: Rüstem'in dördüncü durağı:
Rüstem bir cadıyı kılıcıyla
ikiye ayırır.

Sahne türü: Mücadele

Nakkaş: Kadimi'ye atfedilmiştir.⁹⁷

Görsel 28. Rüstem'in dördüncü durağı
(Canby, a.g.e., s.150)

Bu kompozisyonda yine tek at bulunmakla birlikte Rüstem'in atı resmin sol çerçevesinden sahneye girerek resmedilmiştir. Hayvanın arka kısmı sahnenin dışında kalmaktadır.

Binicisi olmayan bu atın eyeri ve eyer altı örtüsü detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Eyer lacivert zemine sahiptir ve sade olarak çizilmiştir, ancak sallanan dış kenarlarında altın renkli dalgalı bir bordür süs olarak bulunmaktadır. Oturak kısmı ise benekli bir posta (leopard derisi) sahip hayvan derisi ile kaplanmıştır. Eyer altı örtüsü yine aynı şekilde lacivert renginde olup, üzeri kare şeklinde altın renkli motiflerle düzenli bir sırayla süslenmiştir. Diğer eyer altı örtülerine göre, bu örtü farklı bir desene sahiptir. Eyerin altında, hayvanın sırtına yerleştirildiği bölgede, koyu kırmızı renkte nispeten geniş bir şerit bulunmaktadır. Altın renkli bir rikab beyaz bir ipe bağlanmıştır. Atın göbeğini açık mavi bir kayış sarmaktadır. Bu kayışın üzeri zencerek motifi ile süslenmiştir.

⁹⁷ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 340.

Detay 70. Leopar postlu eyer ve eyer altı örtüsü

Örnek No: 18

Varak 124 Ö

Sahnenin Adı: Rüstem'in yedinci

durağı: Rüstem Beyaz devi öldürüyor.

Sahne türü: Mücadele

Nakkaş: Abdülvehhab'a atfedilmiştir.⁹⁸

Görsel 29. Rüstem'in yedinci durağı
(Canby, a.g.e., s. 105)

Bu sahnede Rüstem'in atı sağ alt köşede kısmen sahnenin sağında taşar vaziyette çizilmiştir. Yine binicisi olmadığı için ve önemli bir karaktere ait olduğu için bu atın binicilik takımı çok ayrıntılı resmedilmiştir. Lacivert renkli eyerin üzerinde altın renkli bulut motifleri yer alır. Oturak kısmı da altın renktedir. Eyer kaşları da bulut motifleri ile aynı üslupta süslenmiştir. Eyerin büyük ve küçük kanatlarının dış kenarlarında altın renkli dalgalı bir bordür bulunmaktadır. Büyük kanada altın renkli bir üzengi bağlanmaktadır. Soluk mavi renginde, üzeri siyah çizgilerle süslü bir kayış hayvanın karnının altından geçirilmektedir.

Eyer altı örtüsünde siyah zemin kullanılarak üzerinde altın renkli ince süslemeler yapılmıştır. Örtünün sağ tarafında ayrıntılı bir simurg kuşu yer alır. Örtünün sağ kenarında ters L harfine benzeyen yeşil renkte bir kenar suyu bulunup bunun da üzerine lacivert renkle bulut motifleri işlenmiştir. Yeşil bordür ile siyah zemin arasında altın renkli rûmi motifli bir başka bordür daha görülmektedir.

⁹⁸ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 341.

Detay 71. Eyer ve eyer altı örtüsü

Örnek No: 19

Varak 135 A

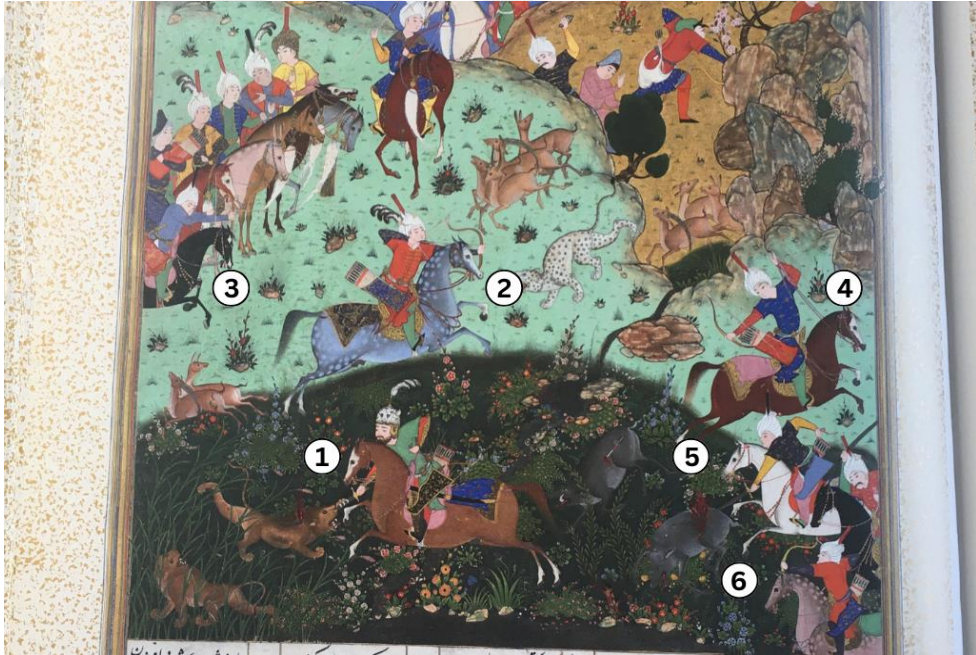
Sahnenin Adı: Rüstem ile İran'ın
yedi kahramanı Turan'da
avlanırken.

Sahne türü: Av sahnesi

Nakkaş: Mir Seyyid Ali'ye
atfedilmiştir.⁹⁹

Görsel 30. Rüstem ile İran'ın yedi kahramanı
Turan'da avlanırken.

Detay 72. "Rüstem ile İran'ın yedi kahramanı Turan'da avlanırken" adlı sahnenin detayı

⁹⁹ Sheila R. Canby, *a.g.e.*, s. 341.

Bu kompozisyonda farklı renkte zeminler kullanılarak sahne üç alana bölünmüştür. Savaş sahnesi ayrıca huzura kabul gibi resmi bir durum olmadığından dolayı, atların üzerinde zırh/ zırh örtüsü bulunmamaktadır.

Resimde numara 1 ile işaretlenen at, Rüstem'e ait olup diğer atlarla arasına mesafe konularak ön planda gösterilmiştir. Atın eyeri ve eyer kaşları pembe renkli olup ve kısmen binicisinin (Rüstem) arkasından görülmektedir. Eyer sade olup, sadece dış kenarlarında daha koyu bir renge sahip ince bir bordür bulunmaktadır. Altın bir üzeninin ardından beyaz bir kolan hayvanın karnının altından geçirilmiştir. Bu kayışın üzeri zencerek motifi ile süslenmiştir.

Eyer altı örtüsü parlak lacivert renktedir, üzerinde ördek motifleri yer almaktadır. Siyah ve kahve tonlarında bir kenar suyu göze çarpar. Altın renkli kısa püsküller bordürden sarkmaktadır.

Resimde numara 2 ile belirtilen atın eyeri ve binicilik takımı süsleme açısından daha ihtişamlı görünmektedir. Eyer altın rengindedir, üzerinde helozonik kıvrımlar yer alır. Kıvrımların arasında yeşil noktalar bulunmakta olup, muhtemelen aralarda değerli taşlar kullanılmış gibidir. Eyer kaşlarından sadece ön kaşı görülmekte olup, aynı üslupta süslenmiştir. Eyerin altında bronz renkli üzeninin arkasından beyaz renkli, zencerek motifi ile süslenen bir kayış atın karnının etrafından geçirilmiştir. Eyer altı örtüsünde siyah zemin kullanılarak üzerine altın renginde nispeten büyük bir simurg figürü işlenmiştir. Örtünün sol tarafında bir kenar suyu mevcuttur. Bordürün üzerinde de eyerde bulunduğu gibi kıymetli taşlara işaret eden yeşil renkli noktalar bulunmaktadır. Bu kenar suyuna kısa saçaklar bağlanmaktadır.

Kompozisyonda 3 numaralı atın üzerinde pembe renkli düz bir zemine sahip eyer bulunmaktadır. Altın renkli bir üzeninin ardından kırmızı bir kolan atın karnının etrafından geçirilmiştir. Hayvanın arka kısmı resmin çerçevesinin dışında yer aldığı için, eyer altı örtüsü görülmemektedir.

Resimde numara 4 işaretlenen at, kompozisyonun sağ tarafında bulunup ancak hareket yönü soldan sağa doğrudur. Eyer altın renktedir, üzerinde helozonik kıvrımlar yer alır. Kıvrımların arasında yeşil noktalar bulunmakta olup, muhtemelen aralarda

değerli taşlar kullanılmış gibidir. 2 numaralı eyerle aynı üslupta süslenmiştir. Eyer altı örtüsü pembe renklidir. Sol kenarında altın renkli bir kenar suyu, üzerinde ise yeşil noktalar bulunmaktadır. Bordürün ucunda kısa altın renkli saçaklar göze çarpar. Eyer kaşları arasında sadece ön kaşı görülmektedir.

Numara 5 ile belirtilen at, kompozisyonun alt sağ köşesinde bulunmaktadır. Beyaz renkli olan bu atın eyeri kırmızı renklidir. Altın renkli bir üzengi eyere bağlanmaktadır. Eyer altı örtüsünün yer aldığı bölge bir sonraki atın binicisine denk gelmektedir. Ancak aradaki boşluklardan lacivert renkli bir örtü olduğu seçilebilmektedir.

Resimde 6 numaralı at, tam sağ alt köşede yer almaktadır. Atın üzerinde altın/bronz renkli bir eyer, kaşları ile beraber görülmektedir. Eyerin üzerine sarılma rûmiler çizilmiştir. Altın renkli bir üzenginin ardından hayvanın karnını çeviren beyaz bir kayış bulunmaktadır. Eyer altı örtüsü sade düz zemine sahiptir ve yeşil renklidir.

Detay 73. No 1. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 74. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü

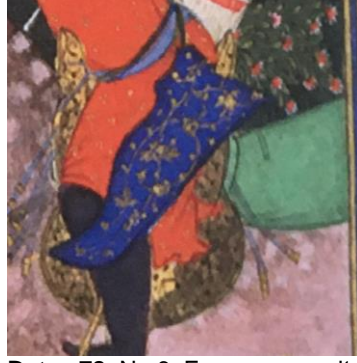
Detay 75. No 3. Eyer

Detay 76. No 4. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 77. No 5. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 78. No 6. Eyer ve eyer altı örtüsü

Örnek No: 20

Varak 138 Ö

Sahnenin Adı: Pilssem yedi kahramanlardan dördüyle savaşıyor.

Sahne türü: Savaş sahnesi

Nakkaş: Abdülaziz'e

atfedilmiştir.¹⁰⁰

Görsel 31. Yedi kahramanların dördü, Pilssem ile savaşıyor (Canby, a.g.e., s. 159)

Detay 79. “Yedi kahramanların dördü, Pilssem ile savaşıyor” adlı sahnenin detayı

¹⁰⁰ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 341.

Bu kompozisyonda, savaş sahnesi gösterildiği için çok sayıda süvari, sağ ve sol taraflardan merkeze doğru hareket ederek yer almaktadır. Turkuaz zemin, resmin ortasında daha boş bir şekilde tasvir edilmiştir ve ordunun kalabalığı etrafında bırakılarak kompozisyonun merkezinde hikayenin önemli karakterleri resmedilmiştir.

Resimde numara 1 ile işaretlenen atın üzerinde kapalı ve uzun bir zırh bulunmaktadır. Bu zırh diğer örnekler göre değişik bir tarza sahip olup süsleme açısından farklı bir üslubu göstermektedir. Lacivert zemin üzeri kareler şeklinde tasarlanmıştır. Zırh tıpkı diğer örnekler gibi pembe bir şeritle bir üst ve üç alt parçaya bölünmüştür ancak alt kısmındaki her bölüm rengi farklı olan kırmızı bir şeridin yardımıyla tekrardan ikiye bölünmektedir, dolayısıyla zırhın alt kısmında altı tane kare bulunmaktadır. Her kare içinde altın renkle aslan, kurt ve ceylan gibi bir hayvan figürü çizilmiştir. Hayvanların etrafında ise bitkisel motifler göze çarpar. Zırhın üst bölümünde simurg kuşu yan yana tekrar edilerek tasvir edilmiştir. Simurg kuşunun kuyruğu ve yapraklı dal motifleri dolantı bir şekilde aynı üslupta çizilmiştir. Atın boynunun tepesinde, zırhı öbür parçasına bağlamak amacıyla atılan dikişler beyaz ipe düğüm şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca bu dikişler hayvanın arkasına kadar devam etmektedir. Daha önce bahsedilen kırmızı şerit, boyun kısmının ortasından ve altından geçirilmiştir. Zırhın alt kısmında altın renkli geniş bir şerit üzerinde anahtarlı zencerek motifi yer alır. Ardından siyah ince püsküller zırha bağlanmaktadır. At alınlığı ise oldukça sadedir, göz deliklerinin etrafı dahil olmak üzere, kenarları altın bir bordürle süslenmiştir. Alınlığın kenarları düzdür, üst kısmı ise dilimli bir kemere benzer şekilde biçimlendirilmiştir. Alınlığın altındaki mendil altın renklidir ve yarım daire bir form sergiler.

Resimde 2 numaralı atın üzerinde kırmızı uzun bir zırh bulunmaktadır. Bu atın vücudu bir önceki atın arkasında yer aldığı için kısmen kapanmıştır. Zırhın üzeri koyu renkli şeritlerle küçük dikdörtgenlere bölünmüştür. Her dörtgenin içinde altın renkli bir nokta merkezde yer alarak etrafında yapraklı dolantı dallar oluşturulmuştur. Ayrıca dörtgenleri oluşturan temel şeritlerin kesiştiği noktalarda altın renkli bir daire, muhtemelen değerli bir taş bulunmaktadır. Atın boynunun tepesinden kuyruğuna kadar uzanan siyah ipli düğümler zırhın iki parçasını birbirlerine bağlamaktadır. Ayrıca boyun altında altın renkli ince ipler bulunmaktadır. Zırhın alt kısmında lacivert zeminli geniş bir şerit bulunup, üzeri altın renkli rûmi motifleriyle süslenmiştir. Ardından çapraz

şekilde birbirlerine geçirilerek püsküller bu şeridin altından sallanmaktadır. Hayvanın sırtındaki altın renkli eyerin ön ve arka kaşı betimlenmiştir.

At alınlığı altın renkli olup üzerinde hatayı veya şemseye benzeyen motifler muhtemelen oyularak işlenmiştir. Kenarları düz olup, alın ve burun kısımları dilimli bir şekilde kesilmiştir.

Kompozisyonda numara 3 ile işaretlenen atın üzerinde kapalı ve hayvan derisinden oluşan uzun bir zırh bulunmaktadır. Beyaz zemin üzerinde üç nokta şeklinde siyah renkli benekler yer alır ki, bunlar beyaz leopar derisini andırmaktadır. Zırhın ortasında yatay siyah bir şerit ve dış kenarlarında kırmızı bir şerit bulunmaktadır. Zırhın alt kısmı, kırmızı şeridin hemen altında geniş bir lacivert şerit içerir ve bu şerit üzerine altın renkli üçgenler zigzag şeklinde yerleştirilmiştir. Bu şeridin alt kısmında, kırmızı şerit ile aynı genişlikte yeşil bir şerit bulunur ve bu şeride çapraz bağlanan ince püsküller eklenmiştir. Hayvanın boyun tepesinden başlayarak sırtına doğru, zırhın diğer parçasına bağlanan düğümler bulunmaktadır. Altın renkli eyerin ön kaşı kısmen görülmektedir.

At alınlığı oldukça sade bir tasarıma sahiptir. Kömür rengi zemin üzerinde sadece dış kenarlarında bronz renkli geniş bir bordür yer alırken, alın ve burun kısımları ince dilimler halinde kesilmiştir. Alınlığın altındaki parça, yarım daire şeklindedir ve zırhın bir uzantısıdır. Dış kenarı kırmızı bir şeritle çerçevelenmiştir.

Numara 4 ile işaretlenen atın eyeri farklı bir açıdan tasvir edilmiştir ve bronz renktedir. Eyer oldukça sade bir tasarıma sahiptir, bronz renkli zeminin sadece dış kenarlarında ince bir bordür bulunmaktadır. Eyerin arka kaşı yarım daire şeklinde çizilmiştir ve eyer altı örtüsü siyah ve bronz renklidir. Bu örtü, ayrı ayrı motiflerle karışık bir şekilde süslenmiştir; bazı kısımları çizgili, diğerleri ise içi dolu şemse motifine benzeyen desenlerle tasarlanmıştır. Diğer örneklerde bulunan L harfine benzeyen süs kenarı, bu örnekte tam bir şekilde görülebilir. Geniş bir kenar suyu, yarım bir dörtgen şeklinde ve ona bağlanan altın kısa saçaklar örtünün sol tarafında yer almaktadır.

Resimde numara 5 ile belirtilen atın üzerinde altın renginde bir eyer bulunmaktadır. Aynı renkten oluşan simetrik motiflerle abartısız bir şekilde süslenmiştir. Eyerin ön

kaşı binicinin arkasından görülmektedir. Eyerin altında altın renkli bir üzengi bulunmakta olup ardından hayvanın göbeğini çeviren bir kayış yer almaktadır. Kayışın üzerinde ise sıkı çapraz çizgilerle bezenmiş bir desen bulunmaktadır. Atın arka kısmı resmin çerçevesinin dışında yer aldığından, eyer altındaki örtü hakkında elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Numara 6 ile işaretlenen atın üzerinde, uzun bir zırh bulunmaktadır. Ancak, bu at bir önceki at tarafından örtüldüğü için sadece boyun ve zırhın alt kısmı kısmen görünmektedir.

Zırhın yüzeyinde kahverengi bir arkaplan tercih edilmiş olup, düzenli bir kare deseni oluşturmak için paralel kırmızı ve gri çizgiler kullanılmıştır. Karelerin boyutu ve yönlendirmesi zırhın farklı bölümlerinde birbirinden ayrılır; boyun kısmında kareler birbirlerine daha yakın ve ince dikdörtgen şeklinde ve dikeydir. Zırhın alt kısmında ise daha büyük, kare şeklinde ve yatay yönünde görünmektedir. Her bir kare, içerisinde altın rengi simetrik bir motif taşır; fakat boyun bölgesindeki desenler, daha incedir ve bulut motiflerine benzemektedir.

At alınlığı yine çok sade bir tasarıma sahiptir. Kömür rengi bir zemin kullanılmıştır ve kenarları düzdür, ayrıca geniş bir bronz bordürle çevrelenmiştir. Alın ve burun kısımları sivri bir şekilde tasarlanmış ve dilimli kesimlere sahiptir. Alınlığın altındaki parça, yarım daire şeklindedir ve dıştan merkeze doğru iki sıra halinde dizilmiş altın renkli noktalarla süslenmiştir.

Kompozisyonda 7 numaralı at, Rüstem'e aittir ve kahverengi bir eyer taşır. Eyerin biçimine paralel olarak iki sırada altın renkli bulut motifleri yer almaktadır. Eyerin ön kaşı aynı renk ve süsleme tarzı ile, binicinin önünde görülmektedir. Eyerin alt kısmında altın renkli bir üzengi ve ardından hayvanın göbeğini çeviren beyaz zemin üzerinde iki sıra paralel çizgili desenli bir kayış bulunmaktadır.

Numara 8 ile işaretlenen at, kapalı ve uzun bir zırha sahiptir. Siyah zemin üzerinde, zırha kareli bir desen kazandıran çok sayıda yatay ve dikey altın renkli çizgi bulunmaktadır. Boyun bölgesinin ortasında, hayvanın başından aşağı doğru kırmızı

bir ince Şerit uzanırken, zırhın alt kısmında aynı kırmızı Şerit yatay olarak zırhı üç bölüme ayırır.

Belirtildiği gibi, zırhın üzerindeki altın ve kırmızı çizgilerin kesişiminden küçük dikdörtgenler ortaya çıkmıştır. Bu dikdörtgenler boyun kısmında dikey ve eğik olarak, vücut bölgesinde ise yatay olarak düzenlenmiştir. Her dikdörtgenin içi altın renkte rûmi motifleri ile süslenmiştir.

Zırhın alt bölümünde geniş ve düz kırmızı bir Şerit yer almaktadır. Bununla birlikte, zırhla bu kırmızı Şerit arasında ince pembe bir Şerit de görölmektedir. Kırmızı Şeridin altında çapraz bir düzenleme ile siyah püsküller asılmıştır. At alınlığı altın renkli olup biçim olarak sade ve düz bir tasarıma sahiptir ancak üzerinde bir kaç Şemse ve yarım Şemse motifi ile süslenmiştir. Alınlığın altındaki unsur bir yarım daire şeklinde, lacivert renkte ve üzerinde altın rengiyle çizilmiş yarım Şemse benzeri bir motif taşır. Bu parçanın dış kenarına eşit aralıklarla küçük altın daireler eklenmiştir.

Resimde numara 9 ile belirtilen atın üzerinde kapalı bir zırh bulunmaktadır. At, ordunun yoğunluğu içinde bulunduğu için sadece boyun kısmı görünmektedir. Zırhın ilk bakışta kömür renginde olduğu görölr, üzerinde paralel sıralar halinde yerleştirilmiş altın renkli noktalar bulunur. Ancak daha dikkatli bir inceleme, zırhın pullu bir aplikasyon deseni taşıdığını gösterir. Bu durumda, muhtemelen bu pullar metal levhalardan yapılmış olabilir. Pullar, düz ve sade olmak yerine kenarlarında dilimli bir tasarıma sahiptir. Hayvanın boyun tepesinde, zırhın diğer bölümüne bağlanan dikişler siyah ipler ile bulunmaktadır. Binicinin önünde yeşil bir eyer kaşı görölr. Alınlığın altındaki parça yarım daire ve yeşil renktedir. Dairenin dış kenarı altın renkli noktalarla süslenmiştir.

Kompozisyonun sağ tarafında yer alan 10 numaralı atın üzerine uzun bir zırh vardır. Mavi ve altın rengindeki yatay ve dikey çizgilerle dikdörtgenler Şeritler oluşturulmuştur. Dikdörtgen Şeritlerin aralarında ise altın renginde küçük noktalar, Şeritleri birbirine bağlamaktadır. Dikdörtgen Şeritlerin yüzeyinde rumili (yapraklı) küçük dallar yer alır.

Zırhı öbür parçasına bağlayan düğümler siyah iplerle hayvanın boynunun tepesinde ve arkasında bulunmaktadır. Zırhın alt kısmında yeşil desenli ince bir Őeritin ardından

lacivert zemin üzerine altın rengiyle oldukça ayrıntılı süslemeler yapılmıştır. Bu süslemeler arasında bulut motifleri yer alır, her bir motif altın renkli kalın bir çizgi ile birbirinden ayrılmaktadır. Çapraz bir düzenleme ile bağlanan püsküller burada da karşımıza çıkar. Zırh ve örtü detaylarına dikkatle bakıldığında, bu atın takımının nedense çok ayrıntılı bir şekilde süslendiği görülebilir. Tüm şeritler, zırh ve at takıları dikkatli bir özenle süslenmiştir. Ek olarak, bu asılan püsküller bile diğer örneklerden farklıdır; iplerin kesiştiği yerlerde ayrıntılı bir bağlama elemanı bulunmaktadır.

Lacivert zemin üzerine ayrıntılı bir şekilde altın renkle çizilen süslemeler, eyer ve eyer kaşları binicinin arkasından görülmektedir. Bakır rengindeki at alınlığı, alın kısmına çizilen bir şemse motifi ve kenarlarındaki bir bordürle süslenmiştir. Kenarları düzdür, alın ve burun kısımları dilimli kesilmiştir. Alınlığın altındaki siyah parça, altın rengi zarif rûmi motifleriyle süslenmiş olup, yarım daire şeklindedir ve dış kenarında mavi bir şerit ile altın renkli noktalar bulunmaktadır.

Kompozisyonun sağ tarafındaki ordunun önüne çıkan 11 numaralı at zırh taşımamakta olup, sadece eyer ve eyer altı örtüsü resmedilmiştir. Ancak atlama sürecinde olduğu için atın vücut ve boyun hareketleri abartılmıştır. Sonuç olarak incelemeye açık olan tek kısım, sadece eyerin büyük kanadı (alt kısım) ve eyer altı örtüsüdür. Siyaha yakın koyu lacivert renkli eyerin üzeri çift sıra dalgalı ve düz bordürlerle dekore edilmiştir. Bu bordürler, kanatların dış kenarına yerleştirilmiştir ve aralarındaki geniş boşluklarda yaprak şeklindeki motifler bulunur. Üzenginin arkasında hayvanın göbeğini çeviren kayış kısmen gözükmemektedir. Eyer altı örtüsünde parlak lacivert bir zemin kullanılmış, üzerindeki toplam beş sıranın her sırasında farklı desenler tercih edilmiştir. Örtünün sağ tarafı, atın hareketi nedeniyle hafifçe katlanmış durumdadır, bu da kumaşın arkasının görünmesine imkan sağlamıştır. Arkadaki yüz, kumaşın ana rengi olan laciverttir ve bu yüzeyde kumaşın dokusunu vurgulayan bir desen bulunmaktadır. Bu detaylar, kumaşın dokuma teknikleri hakkında bilgi vermektedir.

Resimde numara 12 ile işaretlenen at, tıpkı numara 10 gibi, süsleme açısından oldukça ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Yeşil zemin kullanılarak, çok sayıda lacivert ve gri renkli yatay ve dikey çizgilerin yardımıyla kareli bir tasarıma sahiptir. Kareler zırhın üst bölgesinde dikey, alt kısmında ise yatay dikdörtgenler şeklinde

yerleştirilmiştir. Her dörtgenin içi altın renkli bulut motifi ile süslenmiştir. Gri ve lacivert şeritlerin kesiştiği yerde altın renkli noktalar bulunmaktadır.

Hayvanın boynunun tepesinde, zırhı diğer parçasına bağlayan siyah ipli düğümler resmedilmiştir. Zırhın en alt kısmı, iki lacivert şerit arasında geniş ve sade bir kırmızı şerit içermektedir. Bu bölgeye çapraz bir yöntemle siyah iplerden oluşan püsküller bağlanmıştır. Püsküllerin detayları, 10 numaralı örnekle aynı üsluba sahiptir. Binicinin önünde ise beyaz bir eyer kaşı görülmektedir.

At alınlığı altın rengindedir, üzerinde birkaç şemse ve yarım şemse motifi göze çarpar. Kenarları düz, alın ve burun kısımları dilimli ve sivri bir şekilde kesilmiştir. Alınlığın altındaki parça, yarım daire formu ve kırmızı renktedir. Üzerine daha koyu renkle ince çizgilerle çizilen süslemeler bulunmaktadır.

Kompozisyonun sağ alt köşesine yer alan 13 numaralı at, kayalıkların arkasından görülmektedir ayrıca vücudunun devamı çerçevenin dışında yer aldığı için sadece ön kısmı incelenmektedir.

Bu atın üzerinde kapalı bir zırh bulunmaktadır. Bu resimdeki diğer zırhların çoğu gibi yatay ve dikey şeritler kesişerek kareli bir tasarım ortaya koymuştur. Ancak dörtgenler daha geniş ve büyüktür. Lacivert zemin kullanılarak, kiremit ve siyah, yatay ve dikey şeritler vesilesi ile dikdörtgenler oluşturulmuştur. Siyah şerit, çift ve altın renkli ince çizgiler ile çevrelenmiştir. Her dörtgenin içinde altın bir kare üzerinde siyah haç motifine benzeyen bir eleman mevcuttur. Atın boyun kısmında dikişler yoktur.

At alınlığı koyu bronz renkte olup, üzerinde kömür renkli bir süsleme bulunmaktadır. Kenarları düz olup, alın ve burun bölgeleri sivri ve dilimli bir şekilde kesilmiştir.

Detay 80. No 1. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 81. No 2. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 82. No 3. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 83. No 4. Eyer ve eyer altı örtüsü

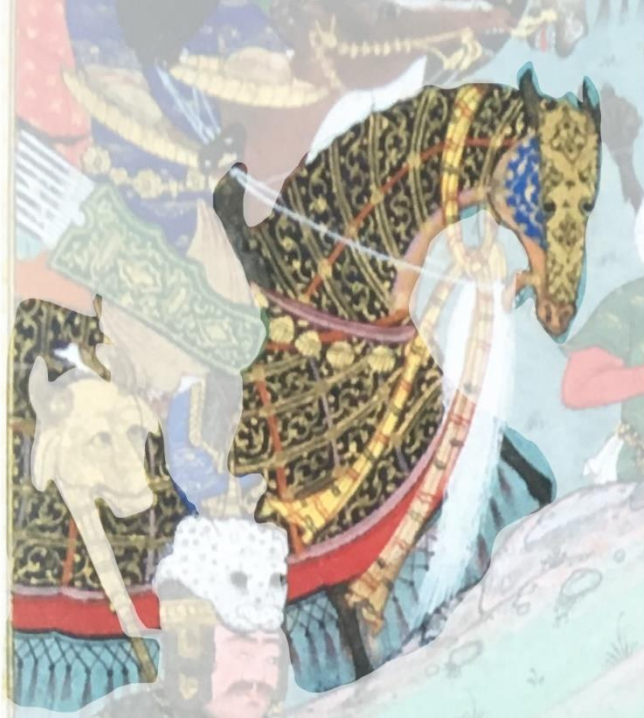
Detay 84. No 5. Eyer

Detay 85. No 6. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 86. No 7. Eyer ve eyer örtüsü

Detay 87. No 8. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 88. No 9. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 89. No 10. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 90. No 11. Eyer ve eyer örtüsü

Detay 91. No12. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 92. No 13. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Örnek No: 21

Varak 141 Ö

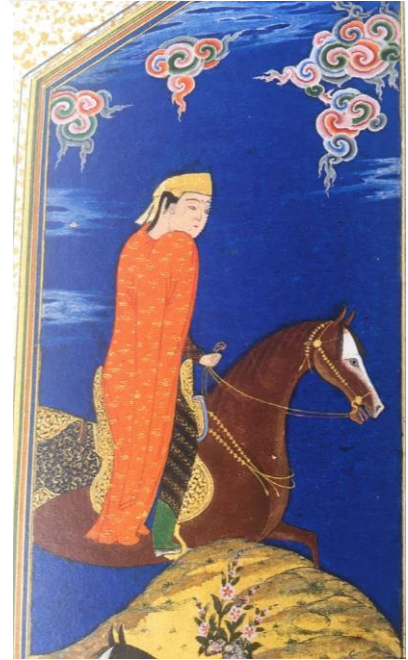
Sahnenin Adı: Sührab atını
bağlıyor.

Nakkaş: Baştan Kara'ya
atfedilmiştir.¹⁰¹

Görsel 32. Sührab atını bağlıyor (Canby, a.g.e., s. 160)

Bu sahne çeşitli sebeplerden dolayı dikkat çekicidir. Sahnenin sağ tarafından sola hareket eden bir sürü yabancı at göze çarpar. Resmin sol üst köşesinde ise yalnızca tek terbiyeli at, eyeri ile beraber tasvir edilmiş, bir kadın biniciyle görünmektedir. Bu at, anlatıldığı hikayeye göre Şehname'deki tanınmış figürlerden biri olan Tehmine'ye¹⁰² aittir. Altın bir eyer, dikkatlice işlenmiş rûmi motiflerle doludur. Bu motifler oldukça dolantılı, ayrıntılı ve altın renklidir. Eyerin kenarlarından görünen eyer kaşı da aynı altın renk ve motiflerle süslüdür. Eyer altı örtüsü de lacivert bir zemine sahiptir ve incelikli bulut motifleri ile ayrıntılı şekilde süslenmiştir. Örtünün merkezinde büyük ve altın renkli bir şemse bulunmaktadır. Şemse, ince siyah çizgilerle ve zarif rûmi motifleriyle süslenmiştir. Eyerin altında, altın rengi bir üzenği dikkat çekmektedir.

Detay 93. Sührab atını bağlıyor adlı sahnenin detayı

¹⁰¹ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 341.

¹⁰² Tehmine, Rüstem'in karısı ve Sührab'ın annesidir.

Detay 94. Eyer ve eyer altı örtüsü

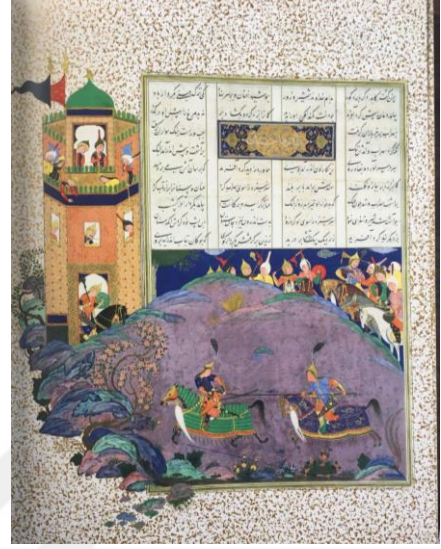
Örnek No: 22

Varak 143 Ö

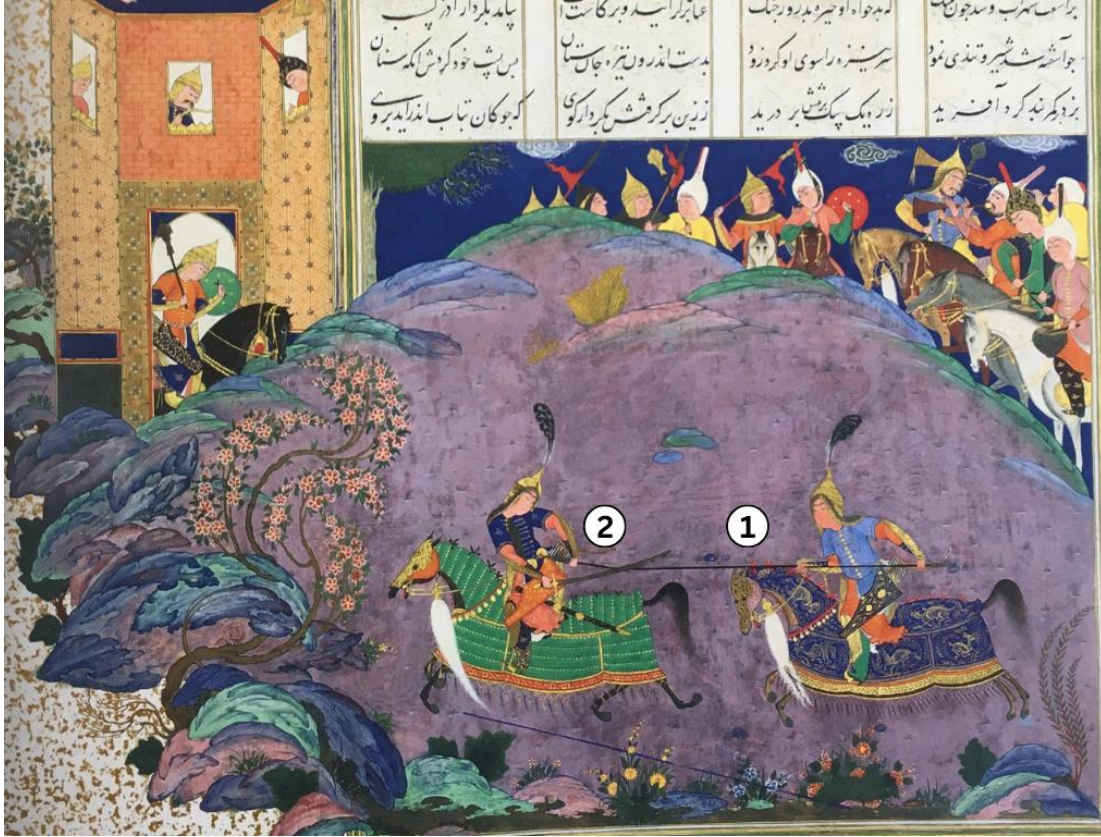
Sahnenin Adı: Sührab ile Gürdaferit
karşılaşıyor.

Sahne türü: Savaş sahnesi

Nakkaş: Abdülaziz'a atfedilmiştir.¹⁰³

Görsel 33. Sührab ile Gürdaferit karşılaşıyor
(Canby, a.g.e., s. 161)

Detay 95. "Sührab ile Gürdaferit karşılaşıyor" adlı sahnenin detayı

¹⁰³ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 341.

Bu sahne diğer savaş sahnelerinden farklı olup, iki kahramanın bir meydanda karşılaşmasını göstermektedir, bu nedenle iki kahraman, ordulara mesafe koyarak, kompozisyonun alt kısmındaki boşluk alanda tasvir edilmiştir. Resmin sağ tarafında, kayalığın arkasından görülen ordular, sahneyi izlemeye gelmiş gibi resmedilmiştir. Savaşan iki kahramanın atlarının üzerinde zırh bulunmaktadır.

Resimde numara 1 ile işaretlenen atın zırhı lacivert zemine sahiptir. Yazıldığı hikayeye göre bu at Sührab'a aittir. Görece geniş, açık mavi bir şerit tarafından üst ve alt olmak üzere dört parçaya ayrılmıştır. Her parça, farklı bir hayvan figürünü içeren ayrı bir çerçeve olarak tasarlanmıştır. Beş adet figür, altın renkle çizilmiş ve aralarında aslan, ceylan ve kurt gibi hayvanları içermektedir. Hayvanların vücut durumu abartılı hareketleri yansıtmaktadır. Ayrıca, her hayvanın etrafı zarif dallarla çevrilmiştir. Atın boyun tepesinde ise, baştan arkaya doğru, zırhın iki parçasını birbirine bağlayan düğümler kırmızı ip kullanılarak yapılmıştır.

Zırhın altında çeşitli renklerde şeritler bulunmaktadır. Kırmızı bir şeridin ardından geniş bir altın şerit, daha sonra siyah ve en altta ince bir altın şerit daha yer alır. Geniş altın şerit, anahtarlı zencerek motifleri ile süslenmiştir. Siyah ve bordo iplerden oluşan çapraz bağlanan püsküller zırhın altından sarkmaktadır.

At alınlığı bronz renkte olup, üzerinde siyah renkte rümi motifleri bulunmaktadır. Baş ve alın kısmı geniş, göz deliğinden buruna doğru ise dar bir tasarıma sahiptir. Taç kısmı dilimli ve sivri bir şekilde kesilmiştir. Alınlığın altındaki parça yarım daire şeklinde, pembe renkli ve üzerinde ince çizgilerle dolantı bulut motifleri ile süslüdür.

Numara 2 ile belirtilen at, Gürdaferit'e¹⁰⁴ aittir. Atın üzerinde göz alıcı yeşil renkli uzun bir zırh bulunmaktadır. Altın şeritlerle bir üst ve üç alt parçaya bölünmüştür. Zırhın yüzeyinde paralel sıralar dizilmiş şekilde iki sıra düz, bir sıra dalgalı ince çizgi, koyu bir renkte ardından altın renkte aralıklı nokta çizgisi bulunmaktadır. Dizilmiş sıralar zırhın üst parçasında dikey, alt bölümünde ise yatay olarak yerleştirilmiştir. Atın boyun tepesinden hayvanın arkasına doğru giden zırhın diğer parçasını bağlayan siyah ipten oluşan dikişler bu kısımda net şekilde görülmektedir. Zırhın alt kısmında, iki altın şeridin arasında, geniş turuncu bir şerit bulunmaktadır; bu şeridin üzerinde altın renkte

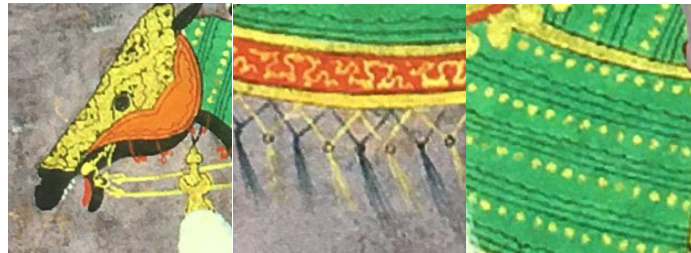
---

¹⁰⁴ Şehname'deki kahramanlardan bir kadın kahramanıdır.

bulut motifleri görülür. Son olarak, gözüken altın şeride, siyah ve altın renkte çapraz bağlanan püsküller asılmaktadır. Zırhın üstünde altın renkli bir eyerin kaşları binicinin arkasında görülmektedir. Ön eyer kaşının üzeri küçük şemse motifleri süslenmiştir. At alınlığı, bu zırhın diğer altın parçaları gibi, parlak altın renktedir, üzeri ince siyah çizgiler, bir kaç şemse ve rûmi motifi ile süslenmiştir. Kenarları düz değildir, alın kısmı daha geniştir ve dilimli kesilmiştir. Taç ve burun kısımları sivri biçimde tasarlanmıştır. Alınlığın altındaki parça turuncu renktedir ve üzerinde ince bordürler bulunmaktadır. Atın başının alt kısmında, boynun altındaki boşlukta, ince kırmızı bağ ipleri ve bu iplerdeki düğümler de görülmektedir.

Detay 96. No1. Zırh işlevli örtü ve alınlığın detayları

Detay 97. No 2. Zırh işlevli örtü ve alınlığın detayları

Örnek No: 23

Varak 151 A

Sahnenin Adı: Rüstem ile

Sührab'ın Savaşı: birinci gün

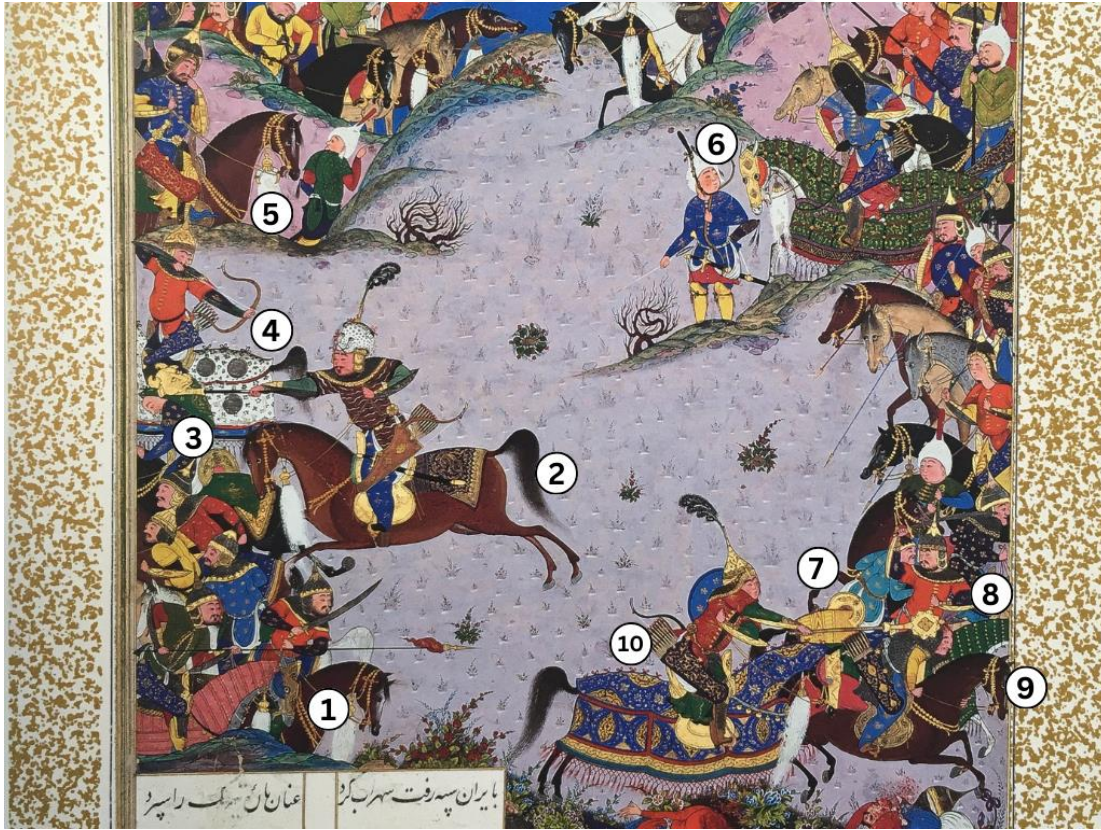
Sahne türü: Savaş sahnesi

Nakkaş: Abdülaziz'a

atfedilmiştir.¹⁰⁵

Görsel 34. Rüstem ile Sührab'ın savaşı (Canby, a.g.e., s. 163)

Detay 98. "Rüstem ile Sührab'ın savaşı" adlı sahnenin detayı

¹⁰⁵ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 342.

Bu örnekte, bir savaş sahnesine tanık oluyoruz. Kompozisyonun ortasında, nötr renkli bir zemin boş bir alan olarak belirlemektedir. Resmin alt yarısında, ordunun kalabalığı içinde iki süvari daha belirgin bir şekilde çizilmiştir. Çerçevenin sol tarafında, Rüstem ve atı, askerlerini resmin dışına doğru kaçırmaya çalışırken tasvir edilmiştir. Diğer tarafta ise, resmin sağ alt köşesinde, zırlı ve altın süslemeli atı ile Suhrab, askerleri diğer tarafa doğru sıkıştırma gayretinde gösterilmektedir.

Resmin en alt sol köşesindeki 1 numaralı at, terracotta renkli bir zırhla donatılmıştır. Paralel ince çizgilerle süslenmiş ve sade bir tasarıma sahiptir. Altın ön kaşlı koyu renkli bir eyer, zırhın üstünde görülmektedir. At alınlığı bronz renkte olup, üzerinde alın ve burun arasında çizilen iki yarı şemse bulunmaktadır. Alın ve burun kenarları girintili ve çıkıntılıdır, göz ile burun arası düz kesilmiştir. Ayrıca, alınlığın biçimine paralel ince bir bordür de süs olarak yer almaktadır. Alınlığın altındaki parça yarım daire ve lacivert renktedir. Üzerindeki süslemeler koyu bir renkte olduğu için tanınmamaktadır.

Resimde numara 2 ile işaretlenen Rüstem'e ait olan atın üzerinde parlak altın renkli bir eyer bulunmaktadır. Atın ön kaşında yalnızca bir yarım şemse ve eyerin büyük kanadında birkaç bordür haricinde başka bir süsleme bulunmamaktadır. Altın renkli bir üzenği, atın göbeğini çeviren kahve renkli bir kayışla eyerin altında görülmektedir. Eyer altı örtüsünde siyah zemin kullanılarak altın renkte süslemeler çizilmiştir. Ters L harfine benzeyen geniş bir kenar suyu oldukça detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Kenar suyunun iç tarafında, dilimli sinek motifine benzeyen süslemeler ve ardından altın renkli zigzag bir çizgi bulunmaktadır. Örtünün temel süsü, kanatları açık olan ve kuyruğu abartılı bir şekilde kıvrımlı çizilmiş bir simurg kuşudur. Bu bölgeden sonra ise örtünün eyere doğru giden kısmında sıkı çizgili bir bölüm bulunmaktadır.

Rüstem'in atının önünde bulunan 3 numaralı atın üzerinde arkadan gösterilmiş bir eyer kaşı ve eyer altı örtüsü bulunmaktadır. Eyerin arka kaşı, farklı bir açıdan resmedildiği için yarım daire biçiminde altın renkte gösterilmektedir. İçinde pembe bir delik bulunan eyer kaşı, üç şemse motifi ve ince bordürlerle süslenmiştir. Ayrıca eyerin ön kaşı da altın renkte gözükmektedir. Eyer altı örtüsü ise oldukça sade bir tasarıma sahiptir. Koyu yeşil bir zemin kullanılarak ortasında altın renkle zarif bir ördek figürü

ile süslenmiştir. Ayrıca, ters L harfine benzeyen kenar suyu da maça yaprağı motifi ile süslenmiştir.

Numara 4 ile belirtilen atın üzerinde hayvan derisinden oluşan bir zırh bulunmaktadır. Atın baş ve boyun dahil olmak üzere ön kısmı resmin dışında yer alırken sadece arkası görülmektedir.

Beyaz zemin üzerinde üçlü ve dörtlü siyah benekler, beyaz leopar derisine özgü bir deseni göstermektedir. Zırhı üst ve alt parçaya bölen şeridin rengi kırmızıdır ve düz olmayıp, dilimli bir tasarıma sahiptir. Zırhın üst bölgesinde iki, alt kısımda ise bir büyük gri renkli madalyon bulunmaktadır. Zırhın alt kısmında, deri parçasından sonra, kırmızı, mavi, siyah ve beyaz şeritler sırayla yerleştirilmiştir. Mavi şeridin genişliği, kırmızı ve siyah şeridin iki katıdır. En son bulunan beyaz şerit oldukça incedir. Siyah iplerle çapraz bağlanan püsküller, beyaz şeride asılmaktadır. Hayvanın sırtında, zırhın iki parçasını birbirine bağlayan siyah iplerden oluşan dikişler bulunmaktadır. Binicinin arkasından altın bir eyer, ön kaşı ile birlikte görülmektedir. Birkaç bordür dışında, eyerin üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Kayalıkların arkasından gözüken 5 numaralı atın üzerinde altın-bronz karışımı renkli bir eyer ön kaşı ile birlikte görülmektedir. Eyerin çoğu kısmı binici ve kayanın tarafından kapandığı için süslemeleri hakkında fazla bilgi edinilememektedir. Eyerin ön kaşında şemseye benzeyen bir motifin yarısı görülmektedir. Eyerin büyük kanadında ise dalgalı ince bir bordür bulunmaktadır. Oldukça sade bir tasarıma sahip olan koyu yeşil renkli eyer altı örtüsü atın üzerinde yer almaktadır.

Kompozisyonun sağ tarafında bulunan, ordunun içerisinde yer alan 6 numaralı atın üzerinde kapalı ve uzun bir zırh bulunmaktadır. Zırhı şatafatlı ve ayrıntılı detaylarla tasvir edilmiş ayrıca binicisi başka bir süvari tarafından bir şemsiye ile korunmaktadır tüm bunlardan bu figürün özel bir karakter olduğu anlaşılmaktadır. İlk bakışta zırhın temel renk tonu yeşil ve altın olarak görünmektedir. Koyu yeşil zemin üzerinde kırmızı ve siyah çizgiler birbirleriyle kesişerek bir dizi küçük dörtgen oluşturmuştur. Kırmızı ve siyah çizgilerin kesiştiği yerlerde küçük altın renkli noktalar bulunmaktadır. Her dörtgenin içi altın renktedir, bulut ve rûmi motifleri ile süslenmiştir. Dörtgenler üst kısmında dikey, alt bölümünde ise yatay bir yönde yer almaktadır. Mor bir şeridin

vesilesiyle, zırh bir üst ve muhtemelen üç alt parçaya bölünmüştür. Normalde bu tarz zırhların tasarımında, bir uzun ve yatay şerit zırhın ortasından geçer, zırhı üst ve alt parçalara ve alt kısmında iki dikey şerit zırhı üç parçaya böler, ancak bu örnekte önde yer alan dikey şerit, muhtemelen binicinin bacağı tarafından saklanmıştır. Bu mor şerit, zırhın yeşil bölgesinin sonunda da yatay olarak devam etmektedir. Mor şeridin üzerinde, örme dokusunu gösteren bir desen görülmektedir. Bu şeridin aynı genişliğine sahip olan kırmızı bir şerit, zırhın en alt kısmında bulunmaktadır; ayrıca bu iki şeridin arasında daha geniş olan kahve renginde başka bir şerit mevcuttur. Bunun üzerinde zigzag yönünde yer alan altın renkli üçgenler çizilmiştir. Üçgenlerin içinde daha küçük bir üçgen bulunmaktadır. Bundan sonraki kırmızı şeridin üzerinde, tıpkı mor şerit gibi, örme dokusunu gösteren bir desen çizilmiştir. Siyah iplerden oluşan çapraz bağlanan püsküller şeride asılmaktadır. Zırhın iki parçasını birbirine bağlayan siyah ipli dikişler, hayvanın boynunun tepe noktasından arkasına doğru devam etmektedir. At alınlığı parlak altın renklidir; alın ile burun arası boşluğunda iki şemse motifi yer alır. Kenarları düz olup taç ve burun bölgeleri dilimli ve sivri olarak kesilmiştir.

Bronz renkli eyerin ön kaşı hayvanın sırtında kısmen görülmektedir ayrıca eyerin hemen altında altın renkli bir üzengi bulunmaktadır.

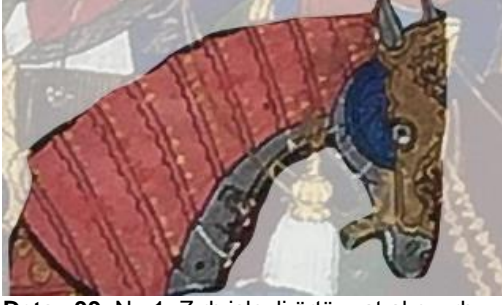
Resimde numara 7 ile belirtilen atın üzerinde sadece eyerin arka kaşı ve eyer altı örtüsü görülmektedir. Hayvanın vücudunun ön kısmı başka bir süvari tarafından kapatıldığı için sadece arka kısım incelenebilmektedir. Yan görünüşten çizilen bu eyer kaşı, yarım daire bir form sergilemektedir. Merkezinde içi boş küçük bir yarım daire de bulunmaktadır. Eyer altı örtüsü altın renkte olup, üzerine çizgili desenler yapılmıştır.

Kompozisyonun sağ tarafında yer alan, dışa doğru kaçar vaziyette gösterilen ordunun arasında yer alan 8 numaralı at, soldan sağa ve çerçevenin dışına doğru hareket etmektedir. Bu atın üzerinde koyu yeşil renkli uzun bir zırh bulunmaktadır. Geniş ve paralel şeritlerden oluşmuştur ve her şeridin kenarında bir bordür ve bir sıra altın renkli noktalar çizilmiştir. Görüldüğü kadarıyla aşağıya doğru aynı tasarıma sahiptir. Ancak zırhın en alt kısmında bir dizi yatay, noktalı şerit yer almaktadır ki siyah iplerden oluşan çapraz bağlanan püsküller buna asılmıştır.

Aynı konumda olan numara 9 ile işaretlenen atın üzerinde altın renkli bir eyer bulunmaktadır. Eyerin büyük ve küçük kanadının dışa bakan kenarına dalgalı bordürler çizilmiştir. Ayrıca yüzeyine simetrik bir üslupta çeşitli rûmi motifleri işlenmiştir. Eyerin altında, altın renkli bir üzengi görülmektedir. Eyer altı örtüsü kırmızı renktedir ve oldukça sade bir tasarıma sahiptir.

Son olarak, resmin sağ alt tarafında yer alan 10 numaralı atın zırhı oldukça detaylı ve süslüdür. Zırh, lacivert zemin üzerine altın renkli motiflerle bezenmiştir, farklı üsluplarda çizilmiş mekik biçimli büyük motifler içerisinde siyah mürekkeple yapılmış rûmi motifleri özellikle dikkat çekicidir. Bu mekik motifleri, hem tam hem de yarım biçimde resmedilmiştir. Ayrıca, bu motifler arasındaki boşluklar, altın renkli hatayı motifleri ile zarif bir şekilde doldurulmuştur. Zırh, kırmızı geniş bir şerit kullanılarak bir üst ve üç alt parçaya ayrılmıştır. Lacivert bölümün sonunda kırmızı şerit devam etmektedir, ardından geniş altın renkli bir şerit ve onu takip eden petrol mavisi renkli başka bir şerit bulunmaktadır. Altın şeridin üzeri anahtarlı zencerek motifi ile süslenmiştir ve genişliği yanındaki şeritlerin iki katıdır. Kırmızı ve mavi şeridin üzerinde örme dokusunu yansıtan bir desen bulunmaktadır. Son olarak, kırmızı iplerden oluşan çapraz bağlanan püsküller, zırhın altına asılmıştır. Hayvanın boynunda ve sırtında ise, zırhın iki parçasını birbirine bağlayan kırmızı ip dikişleri görülmektedir. Ayrıca parlak altın renkli bir eyer, zırhın üstünde yer almaktadır. Eyerin yüzeyi sadece bordürle, eyerin ön kaşı ise içi rûmi motifleriyle dolgulu yarım bir şemse motifi ile süslenmiştir.

Altın renkteki at alınlığı, içi boş büyük şemse motifleri ile süslüdür. Kenarları düzdür, ancak alın ve burun bölgeleri dilimli ve dışa doğru sivri bir şekilde kesilmiştir. Alınlığın altındaki parça yarım daire şeklinde olup, düz kenarlara sahiptir. İç kısmı çift bordürle ve bir dizi çizilmiş dairelerle süslenmiştir.

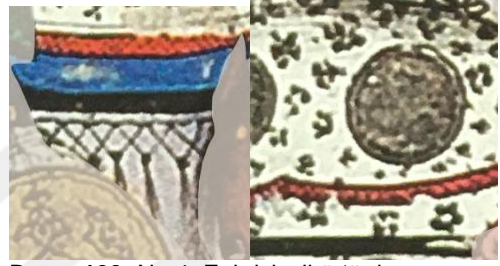
Detay 99. No 1. Zirh işlevli örtü – at aln zirhi

Detay 100. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 101. No 3. Eyer kaşığı ve eyer altı örtüsü

Detay 102. No 4. Zirh işlevli örtü, kenar suyu ve püskülleri, madalyon

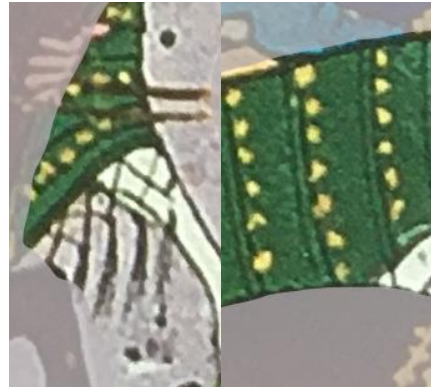
Detay 103. No 5. Eyer

Detay 104. No 6. Zirh işlevli örtü, at aln zirhi alınlık, kenar suyu, püsküller

Detay 105. No 7. Eyer kaşığı ve eyer altı örtüsü

Detay 106. No 8. Zirh işlevli örtü, püsküller

Detay 107. No 9. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 108. No 10. Zirh işlevli örtü, at alın zirhi ve püsküller

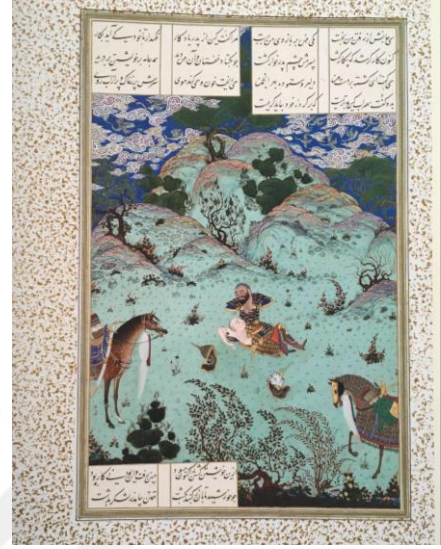
Örnek No: 24

Varak 155 Ö

Sahnenin Adı: Rüstem ölmek üzere olan oğlunun başında ağlıyor: üçüncü gün

Sahne türü: Cenaze

Nakkaş: Kadimi ve Abdülvehhab'a atfedilmiştir.¹⁰⁶

Görsel 35. Rüstem, ölmek üzere olan oğlunun başında ağlıyor (Canby, a.g.e., s. 165)

Bu sahne, Şehname'deki en etkileyici olaylardan birini anlatmaktadır. Kompozisyonun yaklaşık üçte ikisi açık yeşil bir zemin kullanılarak oluşturulmuştur. Olayın temel iki karakteri, Rüstem ile Sührab, kompozisyonun merkezinde en dikkat çekici noktada resmedilmiştir. Adları geçen karakterlere ait atlar ise resmin sağ ve sol tarafında, vücutlarının yarısı çerçevenin dışında kalacak şekilde tasvir edilmiştir.

Resmin sol tarafında bulunan, Rüstem'e ait olan atın üzerinde lacivert renkli bir eyer bulunmaktadır. Lacivert zemin üzerine altın renkli süslemeler eklenmiştir. Eyerin dış kenarında, ön kaşı dahil olmak üzere, ayrıca küçük kanadın kenarında, altın renkli kalın bir bordür ardından ona paralel bir şekilde daha ince bir çizgi çizilmiştir. Hayvan figürleri ve bitkisel motifler altın renginde detaylı bir şekilde süslenmiştir. Oturak kısmı sade altın rengindedir. Eyerin altında, altın renkli bir üzenği asılıdır. Mavi renkli bir kayış, hayvanın göbeğini çevirmektedir.

Kompozisyonun sağ tarafında bulunan Sührab'a ait olan atın üzerinde uzun bir zırh bulunmaktadır. Siyah zemin üzerine çok sayıda mavi ve altın renkli çizgi eklenmiş ve bunlar birbirleriyle kesişerek ince ve dar dörtgenler oluşturmuştur. Dörtgenler, boyun

¹⁰⁶ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 342.

ve hayvanın üst bölgesinde yatay bir şekilde, zırhın alt kısmında ise dikey bir şekilde yer almaktadır. Bu dörtgenlerin içi, siyah zemin üzerine altın renkte bulut ve rümi motifleri ile süslenmiştir. Dörtgenlerden oluşan sıraların en alttaki zemin rengi farklıdır ve lacivert renktedir. Ardından bir kırmızı şerit bulunmaktadır. Farklı bir üslupta gösterilen siyah renkli püsküller, bu kırmızı şeride asılmaktadır. Püsküller daha kalın ve kısadır. Atın boyun altındaki boşluğu kırmızı renkli bir kumaşla kaplanmıştır. Zırhın altında bulunan aynı püsküller, boyun altındaki bölgeye, kırmızı kumaşa bağlanmaktadır. Hayvanın sırtında dikişler bulunmamaktadır.

At alınlığı altın renkli ve sade bir tasarıma sahiptir. Dış kenarına paralel olan bir bordür dışında üzerinde başka bir süsleme bulunmamaktadır. Kenarları düz olup, taç ve burun kısmı dilimli ve sivri bir şekilde kesilmiştir. Alınlığın altındaki parça sade ve siyah renklidir, yarım daire biçimindedir ancak kenarı dilimli bir şekilde kesilmiştir. Hayvanın sırtındaki zırhın üzerinde yer alan altın renkli eyerin büyük bir kısmı, önünde yer alan okluk ve okçuluk malzemeleri nedeniyle görünmez. Eyerin ön kaşı dahil olmak üzere kenarında dalgalı bir bordür bulunmaktadır; ayrıca birkaç içi boş şemse motifi ile süslenmiştir.

Detay 109. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

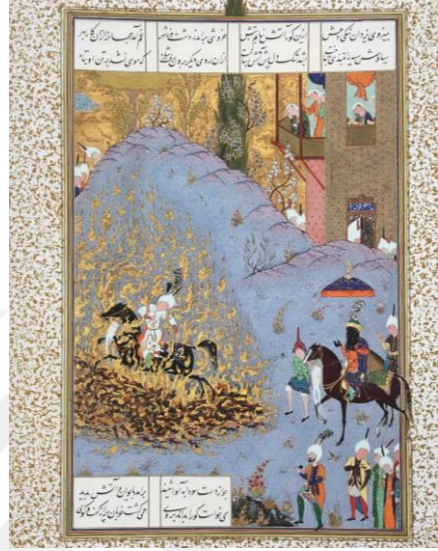
Örnek No: 25

Varak 166 Ö

Sahnenin Adı: Siyavuş ateşten geçiyor.

Nakkaş: Abdülvehhab'a
atfedilmiştir.¹⁰⁷

Tehran Museum of Contemporary
Art

Görsel 36. Siyavuş ateşten geçiyor
(Canby, a.g.e., s. 169)

Bu sahnede, o dönemin geleneklerine uygun olarak Siyâvuş, babası ve saraylıların huzurunda, at üzerinde güçlü bir ateşin içinden geçerek iffetini ve masumiyetini ispatlamaya çalışmaktadır.¹⁰⁸

Padişah olan babası, resmin sağ tarafında at üzerinde oturmaktadır. At, altın ve sade bir eyere sahiptir, ancak padişahın kaftanı, eyerinin üzerini kapladığından dolayı, görsel fazla bilgi vermemektedir. Altın renkli bir üzengi de eyerin altında bulunmaktadır. Yeşil zemin üzerinde altın mürekkeple süslenen eyer altı örtüsü atın sırtında görülmektedir. Süslemeler, dolantı bulut motifi şeklinde zarif ve ince bir çizgiyle çizilmiştir. Ayrıca, padişahın kaftanındaki motif ile aynıdır, ancak kaftanın zemin rengi lacivert olarak tasvir edilmiştir. Ters L harfine benzeyen altın renkli kenar suyu, örtünün içe bakan kenarlarını dilimli ve sinek motifine benzeyen bir üslupla süsler. Kısa beyaz saçaklar, bu kenar suyunun içine bağlanmıştır.

¹⁰⁷ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 342.

¹⁰⁸ Derya Örs, "Siyâvuş", **TDVİA**, İstanbul 2009, C. 37, s. 308

Kompozisyonun sol tarafında, alevlerin içinde bulunan Siyavuş'un atının üzerinde turuncu renkte, sade bir eyer ve iki kaşı ile birlikte görülmektedir. Aynı zamanda eyerin altında altın renkli bir üzengi de bulunmaktadır. Atın sırtında ise koyu lacivert zeminli bir eyer altı örtüsü bulunmaktadır. Bu örtü, büyük bulut motifleri ile süslenmiştir.

Detay 110. Eyer ve eyer altı örtüsü

Örnek No: 26

Varak 168 A

Sahnenin Adı: Siyavuş ile Rüstem

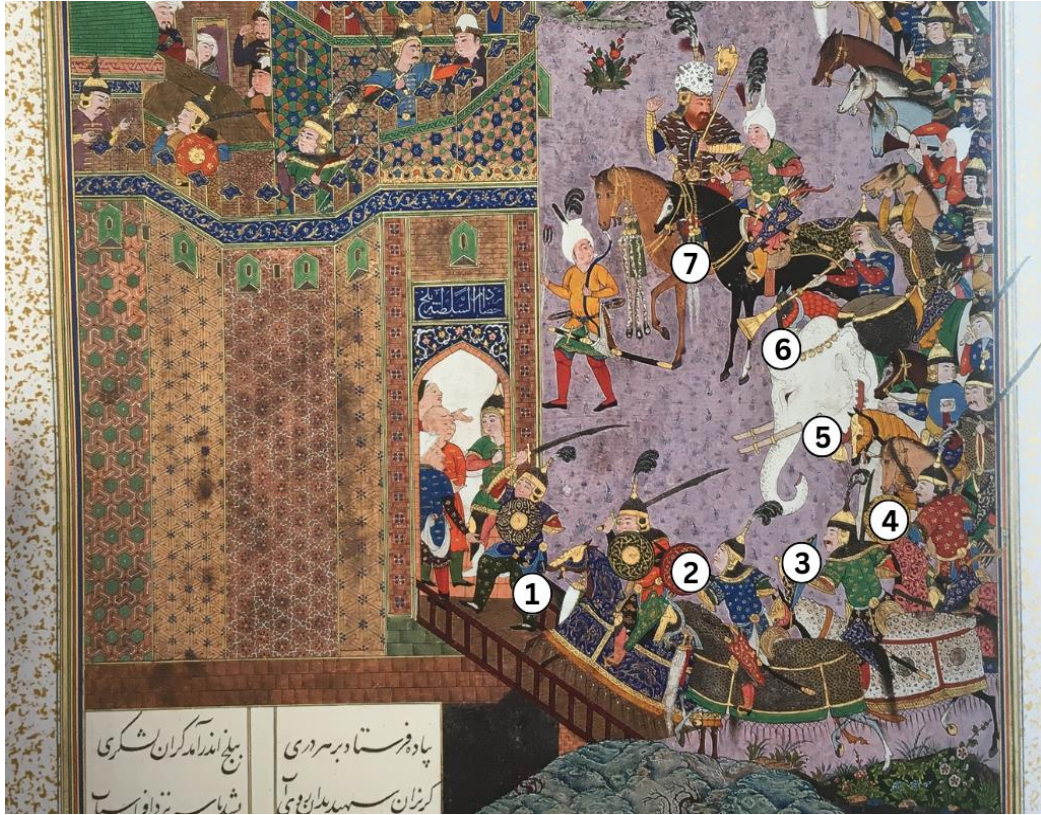
Belh şehrini ele geçiriyorlar.

Sahne türü: Kuşatma

Nakkaş: Kadimi'ye atfedilmiştir.¹⁰⁹

Görsel 37. Siyavuş ile Rüstem Belh şehrini ele geçiriyorlar (Canby, a.g.e., s. 170)

Detay 111. "Siyavuş ile Rüstem Belh şehrini ele geçiriyorlar" adlı sahnenin detayı

¹⁰⁹ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 342.

Sahnedeki sol tarafta Belh şehrinin kale ve surları, sağ tarafta ise ordu şehrin kapısından içeri girerken tasvir edilmiştir. Kompozisyonun alt kısmında, zırhlarıyla donanmış bir dizi süvari, kaleye doğru ilerlemektedir.

Numara 1 ile belirtilen atın üzerinde, lacivert zeminli bir zırh bulunmaktadır. Zırh, anahtarlı zencerek motifleri ile süslenmiş altın renkli geniş bir şerit tarafından bir üst ve üç alt parçaya bölünmüştür. Bu şerit, alttaki her parçayı ayrı bir çerçeve gibi çevrelemiştir. Bölündüğü her bölümün içinde, geyik, ceylan gibi çeşitli hayvan figürleri altın mürekkeple işlenmiştir. Hayvanların çevresindeki boşluklar ince yapraklı dallar ve diğer bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Zırhın alt kısmında, altın renkli zencerekli şeridin hemen ardında aynı genişlikte bir turuncu şerit yer almaktadır. Bu şeridin ucuna, beyaz ve siyah iplerden oluşan ince ve uzun püsküller çapraz bir şekilde bağlanarak asılmıştır.

At alınlığı parlak altın renkte olup üzerinde alın ve alın ile burun arası bölümünde içi boş iki yarım şemse motifleri ile süslenmiştir. Taç kısmı sivri bir şekilde başlar ve gözlere doğru giderek kavisli bir form alır; daha geniş bir başlangıçla başlar, gözlerden buruna doğru daha dar bir hale gelir. Bu bölümün kesimi düzdür. Burun kısmında ise dışa doğru sivri bir çıkıntı bulunmaktadır.

Alınlığın altındaki parça lacivert renkte ve yarım daire şeklinde tasarlanmıştır, ancak kenarları deniz kabuğu gibi dilimli bir biçimde kesilmiştir. Ayrıca, altın rengindeki bir bordür kenarı çevreler ve bu dilimlere doğru çekilmiştir.

İkinci sırada yer alan 2 numaralı atın üzerinde kömür renginde, balık pulları desenli bir zırh bulunmaktadır. Pulların sadece dış çizgisi altın-bronz renklerde tasarlanmıştır. Zırhın ortasında ve alt kısmında parlak altın bir şerit yatay olarak geçmektedir. Ayrıca, zırhın alt bölgesini üç parçaya bölmek üzere aynı şeridin iki tanesi dikey bir şekilde yer almaktadır. Zırhın en alt kısmında geniş yeşil bir şerit bulunmaktadır. Zırhın alt kısımlarının kesik bölgelerinde çizilen kırışıklıklar, bu yeşil şeridin hafif ve ince bir kumaştan yapıldığını göstermektedir. Yeşil şeride asılmış olan püsküller, bordo ve siyah iplerle çapraz bir şekilde bağlanmıştır.

At alınlığı altın renklidir, baş kısmı daha geniş, üç dilimli ve sivri bir tasarıma sahiptir, göz deliğinden itibaren buruna doğru daha dar ve kenarları düz kesilmektedir. Burun kısmının ucu ise dışa doğru sivri bir biçimde tasarlanmıştır. Alınlığın formuna paralel bir bordür çizilmiştir. Alın kısmında ve burnuna kadar mevcut olan boş alanında toplam üç adet çeşitli şemse motifleri ile süslenmiştir. Yandan betimlendiği için yarım şemse şeklinde gösterilmiştir. Alınlığın altındaki parça yarım daire şeklinde olup, zırh ile beraber aynı renk ve tasarıma sahiptir.

Eyer kaşı atın farklı cephelerden çizilmesinden dolayı çeşitlilik göstermektedir. Hayvanın sırtında altın renkli geniş bir hilal şeklinde olan eyerin arka kaşı görülmektedir. Eyer kaşının üzerinde dalgalı bir bordür de bulunmaktadır.

Köprüye çıkan atların sırasında 3 numaralı atın üzerinde hayvan derisinden oluşan uzun bir zırh bulunmaktadır. Beyaz zemin üzerinde beşli gruplarda çizilen siyah renkli benekler, beyaz leopara ait olduğunu göstermektedir. Kırmızı ve geniş iki şerit yatay ve paralel bir şekilde, zırhın ortasından ve altından geçmektedir. Bu şeridin üzerinde örme dokusuna sahip olduğu anlaşılan bir desen görülmektedir. Zırhın alt yarısındaki bölgeden ise bu kırmızı şerit dikey bir şekilde geçerek, bu alanı üç parçaya bölmektedir. Hayvanın sırtının arkasında, ayrıca alttaki bölümlerin ortasında kömür renkli toplam üç adet madalyon bulunmaktadır. Ancak üstündeki madalyonun yarısı zırhın diğer tarafında yer aldığı için, yarım daire şeklinde tasvir edilmiştir. Zırhın tepesinde dikişler bulunmamaktadır. Zırhın en alt pervazında, kırmızı şeridin sonrasında daha geniş altın renkli başka bir şerit yer almaktadır. Bu şeridin üzeri de anahtarlı zencerek motifi ile süslenmiştir. Siyah ve ince iplerden oluşan çapraz bağlanan püsküller, bu altın şeride asılmaktadır.

At alınlığı öndeki süvari ile kaplandığı için sadece baş kısmı görülebilmektedir. Altın renkte olan bu at alınlığın taç kısmı, daha geniş, dandanlı ve en üst kısmı sivri bir şekilde kesilmiştir. Alın kısmında ayrıntılı rûmiler ile süslenen bir şemse motifi bulunmaktadır. Ayrıca üst kenarına bir bordür de çizilmiştir. Alınlığın altındaki kısım, kiremit renginde ve yan yana gelerek kompozisyon oluşturan münhani kıvrımları ile süslenmiştir.

Altın renkli geniş bir at nalı biçimindeki eyerin arka kaşı, hayvanın sırtında, zırhın üstünde yer almaktadır. Biçimine paralel bordürler ile simetrik olarak tasarlanmış üç şemse süslenmiştir. Yüzeyin tam ortasına bir adet şemse ve onun sağ ve sol tarafına üçgen formunda iki şemse çizilmiştir. Ayrıca eyerin ön kaşı altın renkli ve dilimli bir bordürle süslenerek binicinin önünden kısmen görülmektedir.

Numara 4 ile işaretlenen at, ordunun kalabalığında kısmen görülmektedir. Üzerinde şeftali renginde uzun bir zırh bulunmaktadır. Kareli bir tasarıma sahiptir, karelerin her biri ayrı bir çerçeve gibi ele alınmıştır, siyah mürekkep ile çiçek motifi ve etrafında kavisli dallarla bezenmiştir. Siyah renkli çiçekler içinde ve karelerin dört köşesinde altın renkli daireler yer alır. Atın boynunun tepesinde zırhın iki parçasını birbirine bağlayan dikişler bulunmaktadır.

Eyerin arka kaşı altın renginde geniş bir at nalını andırır biçimde tasarlanmıştır. Ancak çoğu kısmı süvarinin sadağı tarafından örtülmüştür. 2 ve 3 numaralı örneklerdeki gibi bir bordür ve kavisli üçgen motifleriyle bezenmiştir.

Numara 5 ile belirtilen atın üzerinde turuncu renkte bir zırh bulunmaktadır. Ancak bu at, ordunun kalabalığı arasında yer aldığı için boyun ve baş alanları kısmen görülebilmektedir. Zırhın boynunun tepesindeki çıkıntılardan dolayı, zırhın ayrı ayrı şeritlerden (veya ince ince levhalardan) oluştuğu tahmin edilmektedir. Her şeridin bir kenarına paralel dalgalı bir bordür eklenmiştir. Zırhın boyun kısmında bulunan şeritler dikey olarak yerleştirilmişken, gövde alanında yatay bir düzende yer almaktadır.

At alınlığı altın renginde olup, haç motifine benzeyen bir biçime sahiptir. Alın kısmı daha uzun olup, at gözlerine doğru dilimli bir kavisle genişler ve daha sonra tekrar daralarak buruna doğru devam eder. Ayrıca en geniş alanda bulunan alın kısmı, yarım hatayi motifine benzeyen bir desenle süslenmiştir.

Alınlığın altındaki parça yarım daire formundadır ve zırhla aynı renktedir. Dış kenarında bir bordür yer almakta ve ardından merkeze doğru çizilen dilimler bulunmaktadır. Bu dilimler çiçek yaprağı veya deniz kabuğundaki dilimlere benzemektedir.

Resimdeki 6 numaralı at, tekrar ordunun arasında yer aldığı için kısmen görülmektedir. Bu atın üzerinde kırmızı bir zırh bulunmaktadır. Boyun kısmını ayrı ayrı şeritler ve levhaların birbirlerini örtmesi ile tasarlanmış olan bir zırh örtmektedir. Şeritler tamamen paralel çizilmemiş, aşağı doğru daralırken üzerindeki motif değişmemiştir, bu durum onların daha sert bir yapıya sahip olduğunu gösterebilir. Her şeridin üzerinde ince siyah mürekkep ile çizilmiş çiçek yaprağı veya deniz kabuğu şeklindeki dilimler bulunmaktadır. At alınlığı kömür rengindedir ve alın ile baş kısmı oldukça geniş dairevi bir tasarıma sahiptir. Taç kısmı sivri ve göze doğru dilimli bir şekilde kesilmiştir. Gözden aşağıya doğru daha dar olup kenarları düz bir şekildedir. Ayrıca, alınlığın altındaki parça yarım daire şeklindedir ve zırhla aynı renkte ve tasarımdadır.

Kompozisyonda sağ tarafta bulunan orduların önünde yerleşilen 7 numaralı at, Rüstem'in yanında bulunduğu için, sahnenin adına göre Siyavuş denilen kişiye ait olmaktadır. Bu siyah renkli atın üzerinde altın renkli bir eyer, iki kaşları ile beraber bulunmaktadır. Eyerin üzerinde dalgalı bir bordür dışında, her hangi bir süsleme bulunmamaktadır. Altın renkli bir üzengi eyerin altında, ardından açık kırmızı renginde bir kayış, atın göbeğinden geçirilmiştir. Bu kayışın üzerinde V harfine benzeyen motifler çizilmiş olup, sağ, sol ve ortasından ince bir bordür geçmektedir.

Eyer altı örtüsü, siyah zemin kullanılarak üzerine dolantı bulut motifleri ayrıca saz üslupta çizilen ince dallar, çiçekler ve yapraklar, altın mürekkep ile ayrıntılı bir şekilde süslenmiştir. Bu örtünün ortasında koyu lacivert zeminli bir (yarım) şemse yer almaktadır. Şemse, altın renkli kalın bir bordürle zeminden ayrılmıştır. Şemsenin merkezinde altın renginde bir (yarım) hatayi motifi bulunmaktadır ve etrafı tekrar altın mürekkeple ince yaprak benzeri bitkisel desenlerle doldurulmuştur. Örtünün etrafında ise altın renkli enli bir bordür yer almaktadır.

Detay 112. No 1. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 113. No 2. At zirhi – at alın zirhi

Detay 114. No 3. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 115. No 4. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 116. No 5. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 117. No 6. Zirh işlevli örtü – at alın zirhi

Detay 118. No 7. Eyer ve eyer altı örtüsü

Örnek No: 27

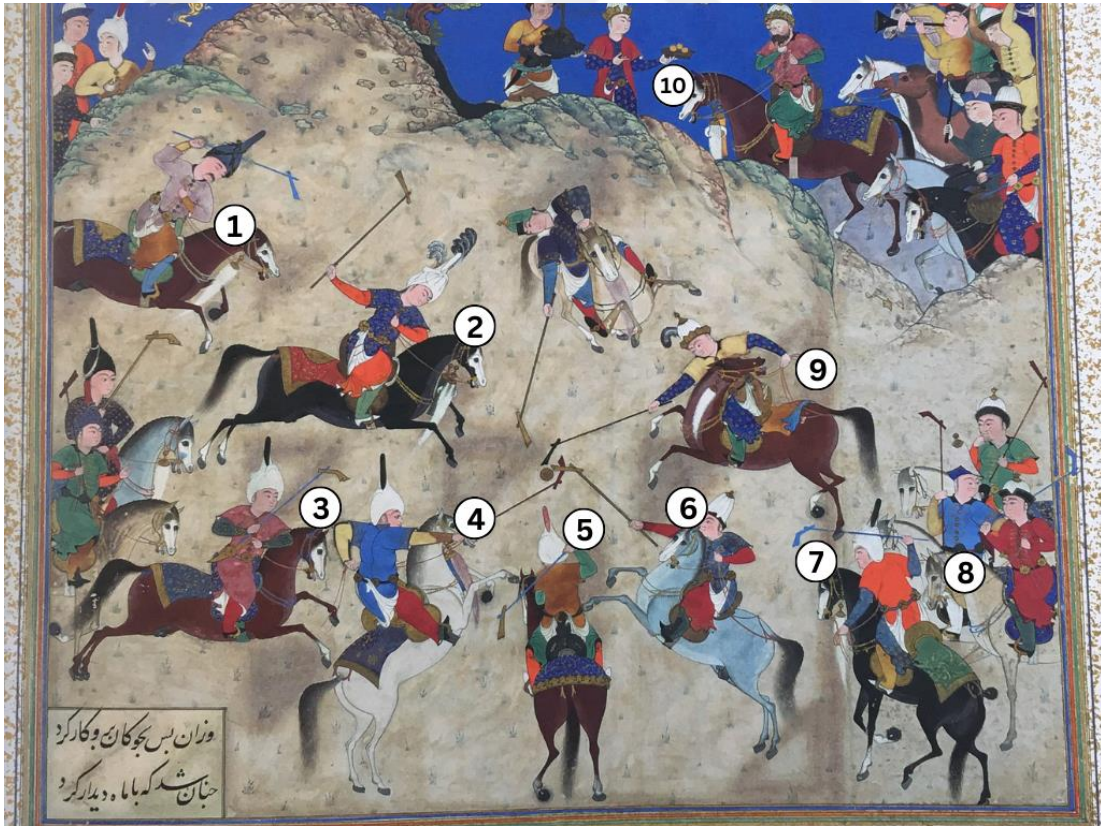
Varak 180 A

Sahnenin Adı: Siyavuş,
Afrasiyab'ın önünde çevgân
oynuyor.

Nakkaş: Mir Müsavvir'in
yönetimindeki saray
atölyesinden nakkaş Kasım
ibn Ali'ye atfedilmiştir.¹¹⁰

Görsel 38. Siyavuş, Afrasiyab'ın önünde çevgan oynuyor (Canby, a.g.e., s. 177)

Detay 119. “Siyavuş, Afrasiyab'ın önünde çevgan oynuyor” adlı sahnenin detayı

¹¹⁰ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 343.

Bu sahnenin özelliği, atların sayısının fazla olmasına rağmen hiçbirinin üzerinde zırh olmamasıdır. Çevgân oynayan biniciler, atların rengârenk örtüleri ve farklı açılardan hareket ediyormuş gibi tasvir edilerek, sahneye hareketlilik kazandırılmıştır. Atların farklı yönlerde ve açılarda tasvir edilmesi, dairevi bir kompozisyon oluştururken oyuncular, sopalarıyla kompozisyonun merkezindeki topu hedef almaktadır.

Resmin sol tarafında yer alan ve soldan sağa doğru hareket eden 1 numaralı atın üzerinde yeşil renkte bir eyer bulunmaktadır. Eyerin yüzeyi altın renkli mürekkep ile yaldızlanarak süslenmiştir. Bu süsleme, eyerin kaşları dahil olmak üzere her yerinde aynı şekilde uygulanmıştır. Eyerin altında altın renkli bir üzengi ve daha sonra geniş koyu bej renkli bir kayış atın göbeğini çevirmektedir. Atın sırtında lacivert zeminli bir eyer altı örtüsü bulunmaktadır. Örtünün ortasında sade ve desensiz, bronz renginde bir (yarım) şemse motifi yer almaktadır. Şemsenin kenarında bir bordür bulunmaktadır. Lacivert zemin üzerine bronz mürekkeple kıvrımlı dallar, çiçekler ve yapraklardan oluşan bitkisel motifler, saz üslubunda resmedilerek süslenmiştir. Ayrıca, sol kenarda nispeten geniş ve tek renk bronz renginde bir kenarsuyu bulunmaktadır.

Numara 2 ile belirtilen siyah at, Siyavuş'a ait olup üzerinde koyu bronz renkli bir eyer iki kaşı ile beraber betimlenmiştir. Eyerin üzerinde, altta büyük kanadında bulunan bir bordür hariç, başka bir süsleme bulunmamaktadır.

Bronz-altın renkli bir üzengi ardından beyaz renkte bir kayış, atın göbeğini çevreler. Kırmızı zeminin kullanıldığı eyer altı örtüsünün ortasında bronz renkli büyük bir (yarım) şemse mevcuttur. Şemsenin içi sade ve tek renk ile boyanmıştır. Şemsenin etrafında ise altın renkli zarif kıvrımlı bitkisel motifler göze çarpar. Örtünün sol tarafında L harfine benzeyen geniş bronz renginde bir kenarsuyu yer alır, sade detaylara sahip kenarsuyunun alt ve üst kısmında iki bordür bulunmaktadır. Tam eyerin altında yer alan bölge ince paralel çizgilerle altın renginde süslenmiştir.

Aynı hareket yönünde bulunan 3 numaralı atın üzerinde, lacivert renkli bir eyer ön ve arka kaşı ile beraber görülmektedir. Eyerin bütününde lacivert zemin kullanılarak üzerine bronz rengiyle dolantı rûmi motifleri yapılmıştır. Eyerin altında altın renkli bir üzengi, ardından yeşil renkte bir kayış atın göbeğini çevrelemektedir. Lacivert renkli

eyer altı örtüsü atın sırtını kaplamaktadır. Eyerin lacivert rengi, örtünün rengine göre daha canlıdır. Örtünün üzeri bronz renginde, kıvrımlı rûmi motifleri ile süslenmiştir. Sağ tarafında ise bronz renkli bir kenarsuyu bulunmaktadır.

Kompozisyonun sol alt köşesinde yer alan 4 numaralı at, hareketsiz durur bir vaziyette tasvir edilmiştir. Üzerinde bronz renkli sade bir eyer bulunmaktadır. Atın çizildiği bakış açısından dolayı eyerin bazı parçaları yandan, arka kaşı ise ön cepheden resmedilmiştir. Geniş bir at nalına benzeyen arka kaşının üzerinde, iç deliğin yanında dalgalı bir bordür bulunmaktadır. Bu bordür eyerin diğer bölgelerinde dış kenarlarında da çizilmiştir ve onun dışında başka bir süsleme bulunmamaktadır. Bronz renkli bir üzengi sonrasında atın göbeğini çeviren kayış gri renktedir. Kayışın üzerinde örgü dokusuna benzer V harfi gibi bir desen bulunmaktadır. Lacivert zeminli bir eyer altı örtüsü atın sırtını örtmektedir. Bu örtünün üzerinde kumaşın parlaklığını gösteren gölgeler yer alır. Örtünün merkezinde altın renkli mürekkep ile rûmi motifleri ve kıvrımlı dallar yer almaktadır. Etrafında daha boş bir alan bırakılarak, bronz renkte sadece bir kaç hatayı motifi, çiçek ve küçük noktalar çizilmiştir. Örtünün arka kısmında bronz renkli geniş bir kenarsuyu bulunmaktadır. Ayrıca eyerin altındaki alan bronz renkli sık paralel çizgiler ile süslenmiştir.

Kompozisyonun altında yer alan numara 5 ile belirtilen at, bakış yönü açısından ön görünüm ile gösterildiği için eyerin arka kaşı ve eyer altı örtüsü tamamen arkasından resmedilmiştir. Siyah renkli geniş bir at nalı biçiminde olan arka kaşı atın sırtında yer alır. İç deliğin pervazına dendanli bronz renkli ince bir bordür çizilmiştir. Kaşın yüzeyinin merkezinde, onun sağ ve sol tarafında simetrik bir şekilde üç adet net görülmeyen bronz renkli motifler yer alır. Eyer altı örtüsü lacivert zemin üzerine soluk renkli altın mürekkeple çizilmiş sarılma rûmiler ile süslenmiştir. Hayvanın kuyruğuna bakan örtünün kenarında bronz renkli geniş bir kenar suyu bulunmaktadır. Bronz renginde iki üzengi atın sağ ve sol tarafından kısmen görülmektedir.

Resmin kompozisyon kurgusu incelendiğinde, simetri anlayışı resme hakimdir. Sağ ve sol taraftaki atlar yaklaşık olarak simetrik bir düzende yer almakta olup, ayrıca dairenin içine konumlandırılan atlar, karşısındaki at ile aynı bakış yönünde ancak önden çizilmiştir.

Resmin alt kısmında, arka bacakları betimlenmiş 6 numaralı at, sade kahverengi bir eyerle tasvir edilmiştir. Eyerin yüzeyinde, iki kaşın yanı sıra herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Ayrıca, diğer atların aksine, bu atın üzerinde eyer altı örtüsü bulunmamaktadır. Eyerin altında, siyaha yakın kömür renginde bir üzengi ve ardından gri renkte bir kayış atın göbeğini çevrelemektedir.

Resmin sağ alt köşesinde yer alan 7 numaralı atın üzerinde bronz renkli bir eyer bulunmaktadır. Bu eyer sade bir tasarıma sahiptir, dış kenarında bulunan ince bir bordürün dışında başka bir süslemesi yoktur. Bu örnek, perspektif açısından değişik bir bakış açısıyla tasvir edilmiştir. Dolayısıyla eyerin arka kaşı ön bakıştan, eyerin kendisi ve eyer altı örtüsü ise yandan gösterilmiştir. Yeşil zemin kullanılarak üzerine soluk altın renkli mürekkeple yıldız kullanılarak süslenmiştir. Süslemelerin motifi çok net görülmeyip ancak iri formlardan oluştuğu söylenebilir. Örtünün arka kısmında, yani hayvanın kuyruğuna bakan cephesinde, ters L harfine benzeyen bronz renkli sade bir kenar suyu bulunmaktadır.

Numara 8 ile belirtilen atın üzerinde lacivert renkli bir eyer görülmektedir. Dış kenarlarına altın renkli ince bir bordür çizilmiştir, ayrıca eyerin ön kaşına altın renkli mürekkeple yarım bir şemse motifi yapılmıştır. Eyerin büyük kanadında, binicisinin bacağının sağ ve sol tarafında gözükken, iki kuş kanadı yada yaprak biçimine benzeyen bir motif simetrik bir düzende resmedilmiştir. Bronz renkli bir üzengi eyerin altından, ardından beyaz renkli bir kayış atın göbeğinden geçmektedir. Bu kayışın üzerine örme dokusunu anımsatan, ters V harfine benzeyen bir desen çizilmiştir. Bu atın arka kısmı, çerçeve dışında bulunduğundan dolayı, eyer altı örtüsü hakkında bilgi edinilememektedir.

Resimdeki 9 numaralı atın sırtında, altın renginde sade ve süslemesiz bir eyer bulunmaktadır. Eyerin dış kenarları dalgalı bir bordürle süslenmiştir. Bronz renkli bir üzengiye sahiptir. Eyer altı örtüsü hardal rengindedir ve oldukça sadedir. Örtünün sağ tarafında, yani atın kuyruğuna bakan bölgede kumaş katlanmış bunun vesilesiyle kumaşın arka tarafının mavi renkli olduğu anlaşılmıştır.

Kompozisyonun oyun dışında olan, sağ üst bölgesinde, kayalıkların arkasında bulunan Afrasiyab denilen kişi, 10 numaralı atın üstündedir. Kahverengi bir eyer ve

kaşları ile beraber görülmektedir. Bu eyer oldukça sade ve süssüz bir tasarıma sahiptir. Sadece dış kenarları dalgalı bir bordür şeklindedir. Eyerin altında altın renkli bir üzengi, sonrasında beyaz renkli bir kayış atın göbeğinden geçirilmiştir. Lacivert zemin renkli eyer altı örtüsü, hayvanın sırtındadır. Örtünün ortası içi dolu bir şemse kenarları ise bir bordürle süslenmiştir. Şemsenin etrafına altın renkli mürekkeple sarılma rûmiler ve helezonlar çizilmiştir. Örtünün sağ tarafında ters L harfine benzeyen koyu altın renkli düz ve sade bir kenar suyu bulunmaktadır.

Detay 120. No 1. Eyer ve eyer altı örtüsü

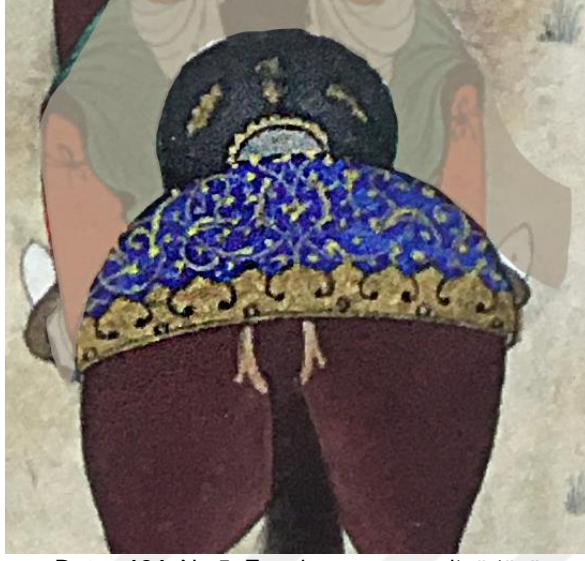
Detay 121. No 2. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 122. No 3. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 123. No 4. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 124. No 5. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü

Detay 125. No 6. Eyer

Detay 126. No 7. Eyer, eyer kaşı ve eyer altı örtüsü

Detay 127. No 8. Eyer

Detay 128. No 9. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 129. No 10. Eyer ve eyer altı örtüsü

Örnek No: 28

Varak 182 A

Sahnenin Adı: Siyavuş ve

Afrasiyab avlanırken

Sahne türü: Av sahnesi

Nakkaş: Mir Müsavvir'in

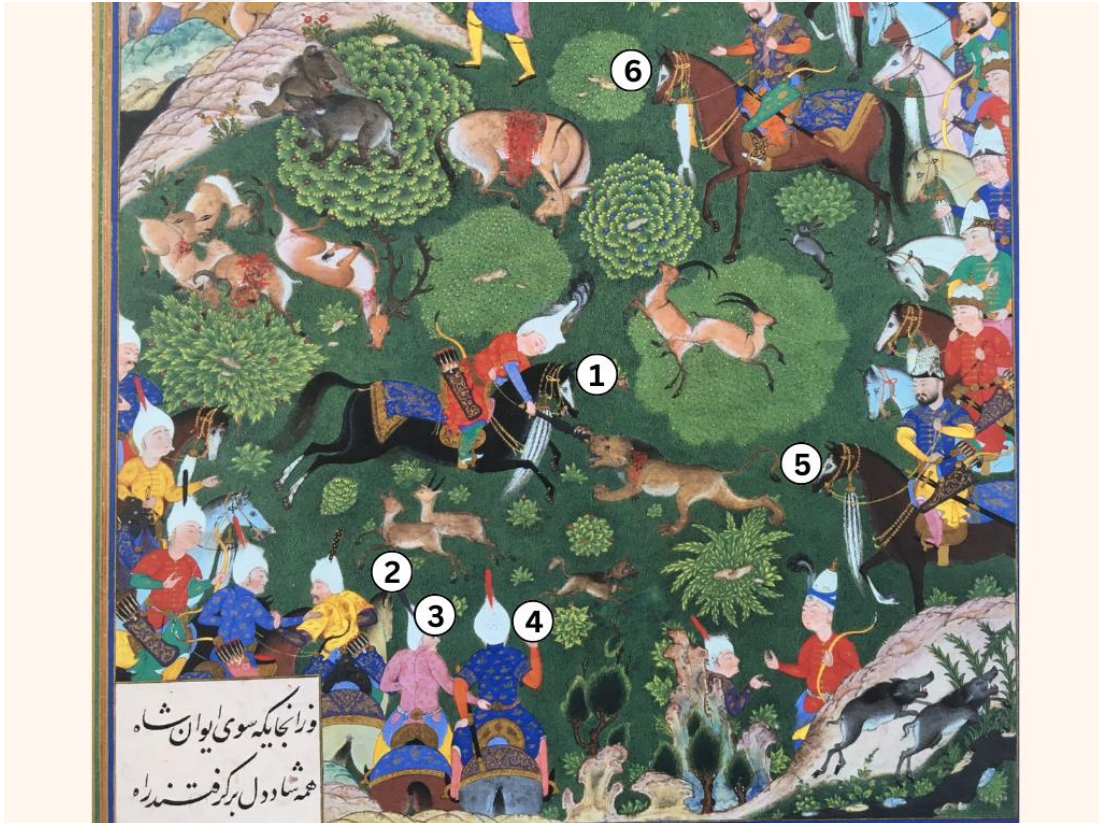
yönetimindeki saray

atölyesinden nakkaş Kasım ibn

Ali'ye atfedilmiştir.¹¹¹

Görsel 39. Siyavuş ve Afrasiyab avlanırken (Canby, a.g.e., s. 179)

Detay 130. "Siyavuş ve Afrasiyab avlanırken" adlı sahnenin detayı

¹¹¹ Sheila R. Canby, a.g.e., s. 343.

Kompozisyonun fonunda büyük ölçüde yeşil tonlar tercih edilerek av sahası gösterilmiştir. Süvariler atları ile beraber çerçevenin sağ ve sol alt köşesinde yoğun bir şekilde dizilmiştir. Kompozisyonun merkezinde çalılar ve avlar arasında Siyavuş'un 1 numaralı siyah atıyla beraber bir aslanla mücadele ettiği bir sahne gösterilmektedir. Bu atın üzerinde koyu altın renkli bir eyer iki kaşları ile beraber betimlenmiştir. Eyerin büyük kanadına altın zemin üzerine siyah mürekkeple rûmi motifleri işlenmiştir. Ayrıca eyerin kaşlarında bazı koyu renkli süslemeler görülmektedir ancak motifler net bir şekilde belirtilmemiştir. Eyerin altında koyu altın renkli bir üzengi ve atın göbeğini çeviren altın bir kayış bulunmaktadır.

Parlak lacivert renkli eyer altı örtüsü, atın sırtında eyer ve binicisinin (Siyavuş) kıyafetinin rengiyle kontrast oluşturur. Lacivert zemin üzerine koyu altın rengiyle işlenmiş büyük bir simurg kuşu bulunmaktadır. Kuşun kuyruğu helezon şeklinde sarılarak etrafı yapraklar, çiçekler ve benzer bitkisel motiflerle süslenmiştir. Örtünün sol kenarında L harfine benzeyen geniş bir kenar suyu bulunmaktadır. Ayrıca dış kenarlarında altın renkli kısa saçaklar yer alır.

Kompozisyonun sol alt köşesinde, üç at yan yana farklı bir bakış açısıyla çizilmiştir. Bu sırada olan 2 numaralı atın üzerinde siyah renkli bir eyerin arka kaşı geniş bir at nalı biçimindedir. Eyer kaşının yüzeyi sade ve bezemesizdir. Altında soluk lacivert zeminli bir eyer altı örtüsü atın sırtını kaplamaktadır. Örtünün merkezinde şemse motifi bulunmakta olup, içi rûmi motifleriyle süslenmiştir. Örtünün süslemesi simetri bir tasarıma sahiptir. Örtünün koyu altın renginde geniş bir kenar suyu mevcuttur.

Resimdeki 3 numaralı atın üzerindeki eyerin kahverengi arka kaşı geniş bir at nalı formundadır. Eyer kaşında bulunan iç deliği sivri bir kemere benzemektedir. Sivri bölgenin tam yukarısında bir adet mekik biçimli şemse ve onun sağ ve sol tarafında simetrik bir düzende iki adet kavisli üçgen motifi, bir kuşun açılmış kanatlarını andıran bir şekilde çizilmiştir. Eyer kaşının iç pervazında bir bordür bulunmaktadır. Buradaki süslemeler, eyerin yüzeyi ile aynı renkte olduğu için, sanatçının bunların oyma ve baskı gibi uygulandığını göstermek istediği anlaşılabilir.

Parlak mavi zeminli bir eyer altı örtüsü, atın sırtını örter. Örtünün tam ortasında soluk altın renkli bir mürekkep kullanılarak küçük bir şemse çizilmiştir. Simetrik bir tasarıma sahip olup şemsenin her iki tarafında birer ördek ve onların etrafında küçük bulutlar

ve benekler yer alır. Örtünün arka kenarında yani at kuyruğuna bakan yerde altın renkli bir kenar suyu bulunmaktadır. Bunun üzerinde hafiften belirtilmiş dilimler ve dış pervazında ince bir bordür görülmektedir. Atın sol tarafında altın renkli bir üzengi de resmedilmiştir.

Numara 4 ile işaretlenen atın üzerinde, koyu altın renkli eyerin arka kaşının yüzeyi geniş bir at nalı şeklinde gösterilmiştir. Eyerin kenarlarına bir bordür çizilmiştir. Bir önceki örneğin süsleme tasarımını takip ederek, üzerinde bir adet şemse ve onun sağ ve sol tarafında iki adet kavisli üçgen şeklindeki motifler zeminden daha koyu bir renkte işlenmiştir. Soluk lacivert zeminin üzeri kıvrımlar ve yoğun rûmi motifleriyle süslenmiştir. Örtü simetrik bir tasarıma sahip olup, ortasında bir şemse ve onun etrafında, halılardaki üslubu andıran tarzda bitkisel motifler göze çarpar. Örtünün dış pervazında altın renkli geniş bir kenar suyu bulunmaktadır. İki adet altın renkli üzengi hayvanın sağ ve sol tarafındadır.

İncelenen son üç örnekte eyer kaşının iç kısımlarında mavi ve siyah renkli alanlar görülür. Bu renkli bölgeler muhtemelen eyer altı yastıklarının rengini yansıtmaktadır. Bazı durumlarda, atların yan görünümü gösterildiğinde, bu yastıkların eyerin ön kaşı önünden hafifçe görüldüğü fark edilebilir.

Resmin sağ tarafında bulunan 5 numara ile işaretlenen at, çerçevenin dışından içeriye doğru hareket etmektedir. Onun üzerinde kahverengi renkli, sade bir eyer bulunmaktadır. Az önce bahsi geçen eyer altı yastıkları, bu örnekte açık mavi renginde eyerin önünde görülmektedir. Koyu altın renkli bir üzengi, ardından hardal renginde sade bir kayış atın göbeğinden geçirilmiştir. Eyer altı örtüsünde mavi zemin üzerine altın rengi ile simurg kuşu motifi çizilmiştir. Eyer altı kısmına doğru giden alan, altın renkli paralel çizgilerle belirtilmiştir.

Kompozisyonun sağ tarafında, ordunun önünden çıkan 6 numaralı at, Afrasiyab denilen kişiye ait olup üzerinde koyu altın renkte sade detaylara sahip bir eyer bulunmaktadır. Dış kenarlarında ince bir bordür dışında başka bir süsleme yoktur, ayrıca eyerin çoğu kısımları Afrasiyab'ın kıyafeti ve ona asılan ekipmanları ile kaplanmıştır. Altın renkli bir üzengiyle atın göbeğini çeviren sade ve geniş bir kayış görülmektedir. Lacivert zeminli bir eyer altı örtüsü tercih edilmiştir. Onun üzerine

kanatları açık vaziyette ve uzunca bir kuyruğa sahip olan simurg kuşu çizilmiştir. Etrafındaki boşluklar ise kıvrımlı bulutlar ile doldurulmuştur. Örtünün sağ tarafında, ters L harfine benzeyen geniş ve altın renkli bir kenar suyu bulunmaktadır. Bu parçanın dış kenarından altın renkli, kısa ve çapraz bağlı saçaklar sarkar.

Detay 131. No 1. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 132. No 2. Eyer kaşığı ve eyer altı örtüsü

Detay 133. No 3. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü

Detay 134. No 4. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü

Detay 135. No 5. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 136. No 6. Eyer ve eyer altı örtüsü

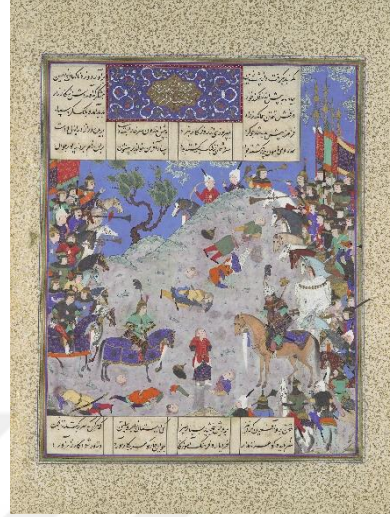
Örnek No: 29

Varak 204 A

Sahnenin Adı: Sürhe, Faramarz tarafından ele geçirilir ve Rüstem tarafından mahkum edilir.

Sahne türü: Savaş Sahnesi

Nakkaş: Kasım ibn Ali'ye atfedilmiştir.¹¹²

Görsel 40. Sürhe, Faramarz tarafından tutuklanır ve Rüstem tarafından mahkum edilir. (MEMA, No: 1970.301.31, [Link](#), Erişim tarihi: 04.09.2023)

Detay 137. Sürhe, Faramarz tarafından tutuklanır ve Rüstem tarafından mahkum edilir adlı sahnenin detayı (Canby, a.g.e., s. 189)

¹¹² Sheila R. Canby, a.g.e., s. 344.

Resmin çevresinde kalabalık bir ordu, kompozisyonun merkezindeki boş alandan olayın odak noktasını vurgulayarak yerleştirilmiştir. Hikayenin ana karakterleri, Surkha'nın bağlı olduğu kollarıyla merkezde yer alırken, sağında ve solunda Rüstem ile Famarz karşılıklı olarak tasvir edilmiştir.

Resimde numara 1 ile işaretlenen Famarz'a ait olan at, uzun ve kapalı, lacivert renkli bir zırha sahiptir. Lacivert zemin üzeri bronz renkli mürekkeple rûmi, hatayi grubu motifler ve kıvrımlı helezonik dallar ile süslenmiştir. Zırhın ortasından yatay şekilde bronz renkte bir şerit geçmekte olup, zırhın alt kısmında ise iki dikey şerit zırhı üst ve alt bölümlere bölmektedir. Bununla birlikte, bronz rengindeki bu şeridin iki kat genişliğinde bir diğer şerit, zırhın en alt kısmında bulunmaktadır. Üzerine anahtarlı zencerek motifi çizilmiştir. Bu örnekte diğer zırhlardan farklı olarak, zırhın altında püsküller ve hayvanın sırtında dikiş izleri bulunmamaktadır. Hayvanın boyun, sırt ve alt kısmında ise her üç bölgede birer adet kömür renginde madalyon bulunmaktadır. Bu madalyonların merkezinde daha küçük bir daire yer almakta olup, ancak sırttaki madalyon yandan çizildiği için, kubbeli bir çıkıntı izlenimi verilmiştir.

At alınlığı bronz renkli olup üzeri siyah mürekkep ile sarılma rûmi motifleri ile süslenmiştir. Üst kısmı daha geniştir, taç kısmı ise sivri bir tasarıma sahiptir; göz deliğinden burnuna kadar daha ince ve kenarları düz bir şekilde kesilmiştir. Alınlığın altındaki kısım ters damla formundadır, üzeri çiçek yapraklarına benzeyen dilimlerle bezenmiştir. Atın sırtında, renkli bir eyerin ön kaşını görmek mümkündür. Alınlıkla benzer bir süsleme tarzına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Numara 2 ile belirtilen atın üzerinde koyu lacivert zemin rengine sahip bir zırh bulunmaktadır. Bu zırh, ayrı parçalardan oluşmakta olup her bir parçası ince altın renkli bir bordürle ve ardından altın bir şeritle çevrelenmiştir. Koyu lacivert zemin üzerine altın mürekkep kullanılarak ördek figürleri oluşturulmuştur. Ördekler arasındaki boşluklar küçük bulutlarla doldurulmuştur. Zırhın en alt kısmında ise turuncu renkte sade ve geniş bir şerit bulunmaktadır. Bu şeridin üzerindeki kırışıklıklar ve hafif dalgalanmalara göre, şeridin daha ince ve hafif bir kumaştan yapılmış olduğu tahmin edilebilir.

Atın alınlığı koyu altın renkte olup, üzerinde şemse motifleri yer alır. Alın kısmında en büyüğü, burun kısmında orta boyuttaki ve bu ikisinin arasında en küçük olan şemse yer alır. Alınlığın taç kısmı sivri bir tasarıma sahiptir; taç ile göz arasındaki alan dışa doğru kavislidir ve daha geniştir. Gözden buruna doğru olan kısım ise daha dar ve kenarları düz kesimlidir. Ayrıca burun kısmı dışa doğru sivri ve dilimli bir yapıdadır. Alınlığın altındaki parça, zırhın koyu lacivert zemin renginde ve ters damla şeklindedir. Üzerine, ince çizgilerle çiçek yapraklarına (veya deniz kabuğuna) benzer dilimli bir motif bulunur. Her dilimin dış kenarına yakın yerde altın bir nokta yerleştirilmiştir.

Resimde numara 3 ile işaretlenen at, kalabalık arasından kısmen görülebilmektedir. Üzerinde hayvan derisinden yapılmış bir zırh bulunmakta olup, beyaz zemin üzerine beş noktadan oluşan bu desenle leopar derisi izlenimi ortaya konmuştur.

At alınlığı koyu bakır renkte olup, sarılma rûmillerle süslenmiştir. Alın kısmı dolgun ve geniştir; taç kısmı sivri bir yapıda olup göz deliğine kadar kavislidir. Gözden buruna doğru ise dar ve düz bir yapıya sahiptir. Burun kısmında ise dışa doğru sivri bir uç bulunup, yanları dilimlidir. Alınlığın altındaki parça zırhın bir parçası olarak beyaz leopar postundan yapılmıştır.

Kompozisyonun sol tarafında sırada bulunan 4 numaralı at, kalabalıkta yer aldığı için sadece baş ve boyun kısımları görülmektedir. Üzerinde kadife mavi renginde bir zırh bulunmaktadır. Zırhın boyun bölgesinde dikey düzende paralel şeritler yer alır. Her sıranın sol kenarında dalgalı ince bir bordür ve ardından eşit boşluklar konularak altın renkli noktalarla bezemeler yapılmıştır. Boynun tepesinde görülen çıkıntılara göre bu şeritlerin sert bir yapıdan oluştuğu anlaşılmaktadır.

At alınlığının altın renkli zemini siyah mürekkeple rûmi motifi ortabağ ile geliştirilerek süslenmiştir. Alınlığın üst ve alın kısmı daha geniş ve dolgun, gözden buruna doğru olan bölüm ise düz ve dar bir tasarıma sahiptir. Ayrıca tepelikte sivri ve salbekli olup oradan göz deliğine kadar olan kısım kavisli ve birkaç dilimle sınırlandırılmıştır. Burnun en alt ucu dışa doğru sivri ve kenarları birkaç dilimli bir şekilde çizilmiştir.

At alınlığının altındaki kısım yarım daireye yakın ters bir damla formundadır. Zırhla aynı yapıdan oluşmuştur ancak üzerin çiçek yaprağı veya deniz kabuğuna benzeyen

dilimli bir motifle bezenmiştir, yaprak dilimlerinin dış kısmında birer tane altın renkli küçük daire bulunmaktadır.

Resimde numara 5 ile işaretlenen atın üzerinde kömür renginde bir zırh bulunmaktadır ancak çok koyu bir renkte tasarlandığı için üzerindeki hakkında bilgi edinmek pek mümkün değildir. Atın alınlığı altın renkte olup, üzerine siyah mürekkeple ince helezonik dallar çizilerek rûmi grubu motifleri ile süslenmiştir. Alın kısmının tepeliği salbekli bir biçimde olup göz deliğine kadar geniş, dolgun ve kavisli bir tasarıma sahiptir. Göz deliğinden buruna doğru dar ve düz bir şekilde tasarlanmıştır.

Kompozisyonun sol üst kenarında bulunan 6 numaralı atın üzerindeki lacivert zırh, süsleme ve tasarım açısından numara 4 ile hemen hemen aynı üsluptadır. Ancak şeritlerin kenarında yer alan bordürler altın renkte çizilmiştir. Atın alınlığı altın renkte olup son incelenen üç örnekle aynı üslupta tasarlanmıştır. Altın renkli zemin üzerinde siyah ve ince kalemle rûmi grubu motifler, kıvrık dallar yer alır. Önceki örneklere göre buradaki süslemeler daha boş tasarlanmıştır. Alın kısmı dolgun ve geniş, gözden buruna kadar olan kısım düz ve dar bir biçime sahiptir. Alın ve burun tepelik noktalarında salbekler bulunmaktadır. Alın tepeliğinden göze doğru kavisli bir çizgi ile ayrıca burnun sivri ucundan bir kaç dilimle alınlığın kenarına bağlanmıştır. Alınlığın altındaki parça zırhla aynı renkte olup, önceki örnekler gibi aynı tasarıma sahiptir. Lacivert zemin üzerine ince ve altın renkli bir çizgi ile deniz kabuğuna benzeyen dilimli motiflerle süslenmiştir. her dilimin dış kenarında altın renkli küçük bir daire bulunmaktadır.

Kompozisyonun sağ bölgesinde bulunan orduların önünden çıkan numara 7 ile işaretlenen figür Rüstem'dir. Rüstem bronz renkli bir eyer kaşına sahip bir atın üzerindedir. Özellikle rûmi grubu motifler ve ortabağlarıyla süslenmiştir. Bronz renkte bir üzengi eyerin altından, beyaz bir kayış atın göbeğinden geçirilmiştir. Kayışın üzerinde V harfine benzeyen ve örgü dokusunu yansıtan bir desen tekrar etmektedir.

Eyer altı örtüsü lacivert zeminlidir. Örtünün merkezinde iki taraftan salbekli bir yarım şemse bulunmaktadır. Şemsenin kenarları iç bükey eğri çizgilerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca iç ve dış kısmına paralel ikişer bordür çizilmiştir. Şemsede bronz altın zemin kullanılarak üzerine siyah mürekkep ile hatayi ve rûmi grubu motiflerle ortabağları

betimlenmiştir. Örtünün sağ tarafında ters L harfine benzeyen bir kenar suyu mevcuttur.

Sağ tarafında 8 numaralı at, soluk lacivert zemin renkli bir zırha sahiptir. Bunun üzerine altın rengiyle rûmi ve hatayi grubundan motifler işlenmiştir. Yaprakların ve çiçeklerin arasında helezonlar ortabağlarla doldurulmuştur. Beyaz bir şeridin yardımıyla zırh üst ve alt parçaya bölünmüştür. Zırhın her parçasının kenarları daha koyu bir renkle sınırlandırılmıştır ve ardınan ince tek ipli ve düz altın bir iç pervaz her parçanın içine çizilmiştir. Hayvanın boynunun tepesinde çıkıntılar yer almaktadır.

Atın alınlığı altın renolupginde olup alın kısmı geniş, dolgun ve iki dilimli bir tasarıma sahiptir. Göz deliğinden buruna doğru dar ve düz kesimlidir. Burnun en alt kısmında dışa doğru bir çıkıntı mevcuttur. Alınlığın altın renkli zemininin üzeri siyah renkli mürekkeple çeşitli rûmi motifleri arkasından ortabağlarla süslenmiştir. Atın alınlığının altındaki parça, aşağıya doğru uzanan bir yarım mekik biçimindedir. Zemin rengi lacivert ve kenarları aynı zırh gibi koyu bir renk ile çevrelenmiştir. İç pervazı ise dendanlı bir çizgi ile belirtilmiştir. Yüzeyi çok net görülmeyen altın renkli bir desen ile (muhtemelen zırh ile aynı üslupta) süslenmiştir.

Resmin sağ alt köşesinde bulunan üç atın eyer ve örtüleri farklı bir açıdan betimlenmiştir. Bu sırada yer alan numara 9 ile belirtilen atın üzerinde altın zemin kullanılarak at nalı şeklinde bir eyerin arka kaşı görülür. Eyer kaşının yüzeyinde siyah mürekkep yapılmış simetrik bir süsleme bulunmaktadır. Ayırma rûmi gibi diğer rûmi grubu motifleri arkasından helezon motifi geçirilerek tezyin edilmiştir. Eyer kaşındaki delik salbek formunda olup, iç tarafından bir bordürle sınırlandırılmıştır. Soluk lacivert zeminli eyer altı örtüsünün üzeri altın renkli helezonlar ve rûmi motifleri ile süslenmiştir.

Bu sırada 10 numaralı atın üzerinde, yaklaşık yarım daire formunda olan soluk lacivert zeminli bir eyerin arka kaşı bulunmaktadır. Üzerinde altın renginde rûmi motifleri ortabağlar ve salbek formlu bezemeler yer alır. Kaşın üzerindeki deliğin tepeliği sivridir ve dendanlı bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Sülye renkli sade bir eyer altı örtüsü atın sırtını kaplamaktadır. Dış pervazında, altın renginde üzerinde anahtarlı zencerek motifi yer alan genişçe bir kenar suyu mevcuttur.

Alttaki atlardan son olarak numara 11 ile belirtilen atın üzerinde bronz altın renkli sade bir eyer kaşı yer alır. Eyer kaşının arka yüzeyi at nalı biçimindedir. Dış kenar ile iç deliğin etrafını dendanlı ikişer bordür tezyin eder. Eyer altı örtüsü lacivert zeminlidir. Üzerine altın renkte simetrik bir anlayışla ele alınmış rûmi motifleri, helezonlar ve salbek motifleri işlenmiştir. Aynı zemin rengi kullanılarak kenar suyu yapılmıştır.

Detay 138. No 1. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 139. No 2. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 140. No 3. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 141. No 4. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 142. No 5. At zırhı – at alın zırhı

Detay 143. No 6. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 144. No 7. Eyer ve eyer altı örtüsü

Detay 145. No 8. Zırh işlevli örtü – at alın zırhı

Detay 146. No 9. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü

Detay 147. No 10. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü

Detay 148. No 11. Eyer kaşı ve eyer altı örtüsü

BEŞİNCİ BÖLÜM DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada, 16. yüzyıla ait olan Şah Tahmasp Şehnamesi'ndeki at zırhları (alın ve vücut zırhları), uzun zırh örtüleri ve eyer örtüleri incelenmiştir. Eser toplam 258 minyatürden ve 1006 sayfadan (503 yaprak) oluşmaktadır. Minyatürlerde farklı nakkaşların çalışmış olduğu bilinmesine karşılık, ortak görsel öğelerin kullanımı, resimlerin üslupsal olarak birbirine yaklaşmasına, görsel bir bütünlük ve devamlılık ortaya koymasına olanak sağlamıştır. Bu nakkaşların arasında Sultan Muhammed, İran kültürüne olan hakimiyeti nedeniyle, bu konuda önemli bir rol oynamıştır.

Sanatçılara yapılan atıflar ve minyatürlerin başlıkları, Houghton Shahnameh'de yazıldığı Martin Bernard Dickson ve Stuart Cary Welch'in¹¹³ çalışmalarından izlenmiştir. Bu başlıklar, hem resmin konusunu yansıtmakta hem de metin boyunca yer alan serlevhaları içermektedir.

Orijinal eserde varak boyutları ufak tefek değişiklikler gösterirken, genellikle 47 x 31.8 cm. civarında bir ortalama sahiptir.

Bu çalışmada, toplam 258 minyatürün içinden tez kapsamında değerlendirme yapmak için 122 eser seçilmiştir. Belirtmelidir ki, at içermeyen veya atların eyerleri veya örtüleri yeterince görülemeyen örnekler toplam resimlerden çıkarılmış ve değerlendirmeye alınmamıştır.

Zırhların malzemesini ele alırken, zırhın koruyucu işlevi göz önüne alındığında, malzemenin sert bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Müzelerde sergilenen insanlara ait metal zırh örnekleri arasında pullu, zincir ve levha gibi çeşitli türler gözlemlenmektedir. Resimlerde tasvir edilen benzerliklere dayanarak, at zırhlarında da bu tür metal yapıların kullanıldığı anlaşılmaktadır.

---

¹¹³ Martin Bernard Dickson ve Stuart Cary Welch, **The Houghton Shahname**, Cambridge, Harvard University Yayınları, 1981.

Görsel 41. Zincir örme bir zırh. Muhtemelen İran, Safevi dönemi, 16. yüzyıl veya sonrası. (MMA, No:49.120.4, [Link](#), Erişim tarihi: 13.11.2023)

Detay 149. Zincir örme zırhın detayı

Görsel 42. Osmanlı dönemi, 16. yüzyıl, çelik, demir, altın ve gümüşten yapılan bir miğfer. (MMA, No:04.3.210, [Link](#), Erişim tarihi: 13.11.2023)

Görsel 43. Osmanlı dönemi, 16. yüzyıl. Zincir örme ve metal levhalı bir zırh. (MMA, No:36.25.54, [Link](#), Erişim tarihi: 13.11.2023)

Detay 150. Pullu zırh, vr. 168A

Detay 151. Miğfer, vr. 690A

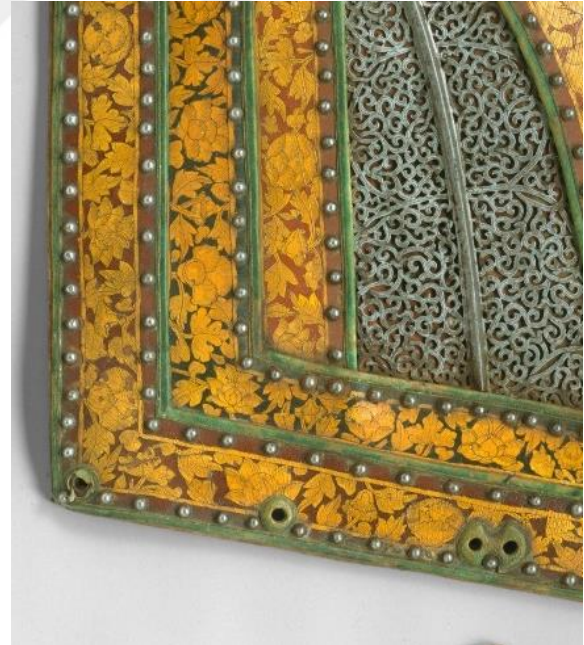
Detay 152. Zincir zırh, vr. 336A

Şah Tahmasp Şehnamesinden bazı detaylar: Üretim açısından miğfer ve zırhlarla arasındaki benzerlikler

Ayrıca, Metropolitan Müzesi'nde aynı döneme ait fakat Tibet veya Moğalistan eseri olduğu düşünülen at zırhı, deri, demir, bakır, altın ve kumaş gibi çeşitli malzemelerin karışımından oluşan bir yapıya sahiptir (Görsel 44) Bu nedenle sert deriler de metal yanında, at zırhları için koruyucu bir malzeme olarak kullanılmıştır.

Görsel 44. Tibet veya Moğalistan, 15 – 17 yüzyıllar, bir at zırhına ait bir çift boyun ve bir göğüs koruması. (MMA, No:1997.242a-c, [Link](#), Erişim tarihi: 12.06.2022)

Detay 153. At zırhından detay

Görsel 45. At zırhı, Osmanlı, 1475-1525. (The Museum of Islamic Art of Doha, No: AA.39.1998, [Link](#), Erişim tarihi: 16.12.2023)

Detay 154. Metal levhalar ve aralarda deriler

Detay 155. Metal levhalar ve at başlığı

Zırhlar, süsleme ve malzeme açısından çeşitli gruplar altında sınıflandırılabilir.

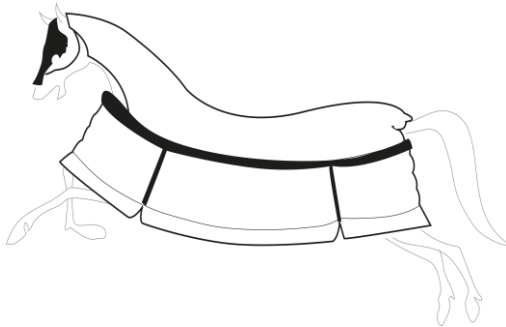
Yapılan incelemelerin sonucunda seçilen 122 minyatürde, atların aşağıdaki örtülere sahip oldukları tespit edilmiştir:

5.1. ÖRTÜLER

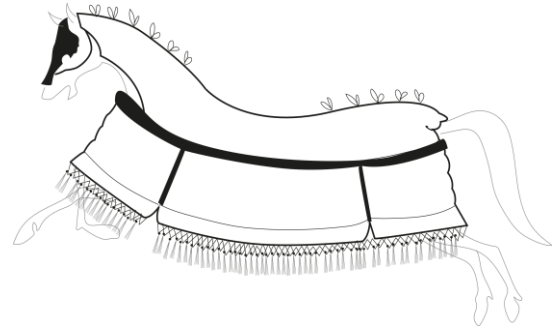
5.1.1. Zırh İşlevli Örtüler

Bu tarz örtüler tamamen uzun ve atın tüm vücudunu örtmektedir. Yani boyun, yanlar, bel ve karın bölgesini korumak üzere tasarlanmıştır. İncelenen örneklerin ikisi dışında kalan tüm örneklerde zırh örtüleriyle birlikte alın zırhlarının kullanıldıkları görülmektedir. Sadece iki örnekte zırh örtüleri mevcut iken alın zırhı görülmemektedir. Zırh örtüleri yalnızca savaş ve mücadele sahnelerinde veya tören gibi resmi durumları gösteren sahnelerde görülmektedir. Bu tip örtülerin, savaş sahnelerinde koruyucu amaçlı kullanıldıkları ve zırh görevini yerine getirdikleri tahmin edilmektedir. Ancak minyatürler üzerinden yapmış olduğumuz okumalarda, örnekler tamamen metal materyalini aksettirmedeği için bunları doğrudan “zırh” olarak adlandırılmak yerine “zırh işlevli örtü” terimi tercih edilmiştir. Bu terime karar kılınırken dönemin tarihi ve edebi metinlerinde geçen bilgiler de değerlendirilmiş ve ona göre bu sonuca varılmıştır. Ayrıca metal olduğu net anlaşılan (yak. 70'e yakın örnek) örnekler için doğrudan “zırh (at vücut zırhı)” kelimesi terim olarak tercih edilmiştir.

Zırh işlevli örtüler süsleme ve kalıp açısından farklı kategorilere ayrılmaktadır. Toplamda incelenen 122 minyatür içinde, 534 atın metal zırh ve zırhlara benzeyen uzun örtülerle tasvir edildiği belirlenmiştir. Tüm zırh tasarımlarının (metal ve örtüler) ana kalıbı, aşağıdaki modele dayanmaktadır. (Çizim 37)

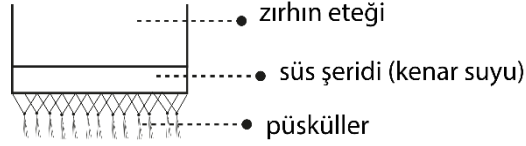
Çizim 37. (çiz. Sogol Badri, 2023)

Çizim 38. (çiz. Sogol Badri, 2023)

Ancak, bazı detaylarda farklılıklar gösterebilirler. (Çizim 38) Örneğin, atın boyun ve sırt kısmında görülen zırhın diğer parçasını birbirine bağlama işlevini gösteren dikiş detayları, her zırhta görülmeyebilir. Ancak, göğüs kısmından kuyruk kısmına kadar

geçen yatay bir şekilde nispeten geniş bir şerit ve aynı özelliklere sahip diğer iki dikey şerit, zırh eteğini üç bölüme böler ve bu detay tüm zırh türlerinde ortaktır. Zırhın etek ucunda genellikle bir veya iki süs şeridi bir kenar suyu olarak bulunmaktadır ve bu şeritlerin çoğuna asılan püsküller bulunurken, bazılarında ise püskül olmadan zırh kenar suyu ile sona erer.

Çizim 39 (çiz. Sogol Badri, 2023)

vr. 58 A

vr. 475 Ö

vr. 100 Ö

vr. 58 A

vr. 475 Ö

vr. 100 Ö

vr. 405 A

vr. 671 A

vr. 707 A

vr. 405 A

vr. 671 A

vr. 707 A

Tablo 1. Püskül ve kenar suyu örnekleri

5.1.1.1. Malzemelerine göre zırh işlevli örtüler

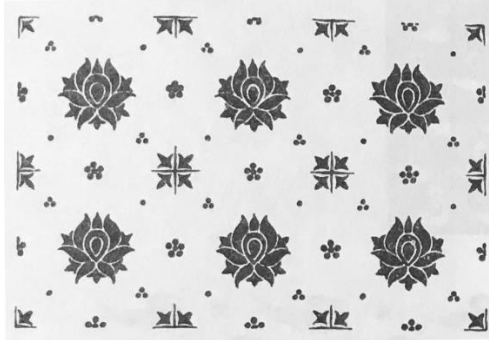
5.1.1.1.1. Tekstilden Yapılmış Örnekler

Eserde kumaşlarla aynı süslemeye sahip olan insan veya atlara ait zırhlar, metal plakalardan oluşan aynı zamanda renkli kumaşlarla kaplanmış bir zırh türü olarak değerlendirilmiştir. David Alexander '*Islamic Arms and Armors in the Metropolitan Museum*' eserinde, bu tip zırhın metal kısmı görünmeyen, kumaş ve plakaların birleşimiyle yapıldığı düşünülen *Kazagand (Kashagand, Kejagand)* adı verilen bir tür zırh olduğunu aktarmıştır.¹¹⁴ Bunun dışında zırh örtüleri rengarenk ve çok süslü olabilmektedir. Dönemin dokuma ve tekstil örneklerinin özellikle motif ve üslupsal özellikleri bu örtüler üzerinde de görülmektedir. Eserdeki kumaştan yapılmış diğer öğelere baktığımızda, renklerin ve motiflerin zırh tipi örtülerle ortak kullanıldığı görülmektedir. Bu tarz kumaş desenleri aslında özellikle Çin ve Moğol kumaşlarının etkisini yansıtmaktadır. Bu etkiler Safavi döneminden önce İran sanatına girmiş ve Sasani kumaş dokuma gelenekleriyle birleşmiştir. Benzer desenler, Safavi döneminde ve hatta öncesine ait resimlerde de gözlemlenmektedir.¹¹⁵

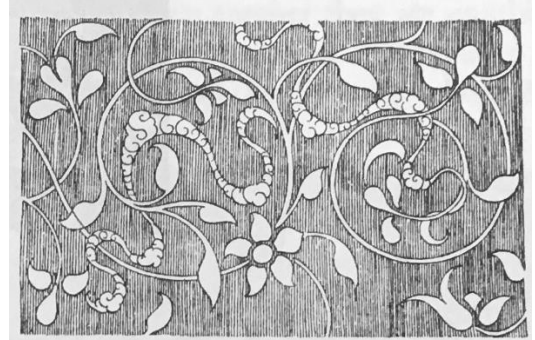
---

¹¹⁴ David G. Alexander, **Islamic Arms and Armor in the Metropolitan Museum of Art**. Metropolitan Museum of Art, New York, 2015, s. 309.

¹¹⁵ Phyllis Ackerman, "Textiles of the Islamic Periods", **A Survey of Persian art: from prehistoric times to the present**. ed. Arthur Upham Pope ve Phyllis Ackerman, Soroush Yayınevi, Tahran, 1977, C.5, s. 2063.

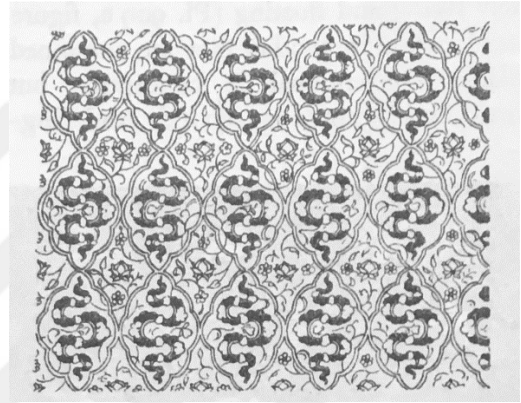
Çizim 40 (Phyllis Ackerman)

Çizim 41 (Phyllis Ackerman)

Çizim 42 (Phyllis Ackerman)

Çizim 43 (Phyllis Ackerman)

16. yüzyılın ortalarına ait minyatürlerde temsil edilen tekstil desenleri arasında özellikle hatayi motifi, ördek motifi ve çin bulutu ile helezonlar bulunmaktadır.¹¹⁶

5.1.1.1.2. Hasırdan Yapılmış Örnekler

İncelenen zırh işlevli örtülerin arasında, hasır örgüsünü yansıtan bir zırh süsleme tarzı bulunmaktadır. Bu tür zırhlarda hasır şeritleri düzenli aralıklarla dikilirken, bazen şeritler birbirlerinin üzerinden geçirilerek sepet örgüsü dokusu oluşturulmuştur. Toplamda, eserde bu malzemeyi gösteren teknik 33 kez kullanılmıştır.

vr. 226 A

vr. 245 Ö

vr. 274 A

¹¹⁶Phyllis Ackerman, *a.g.e.* ss. 2063, 2064 ve 2066.

vr. 275 A

vr. 257 A

vr. 245 Ö

Tablo 2. Hasırdan yapılmış örnekler

5.1.1.1.3. Deri ve Hayvan Postundan Yapılmış Olan Örnekler

Bu tür zırhlarda, genellikle temel kalıp kullanılarak bir hayvan postu tasvir edilmektedir. Bu postların beyaz leopar ve kaplana ait olabileceği düşünülmektedir.

Beyaz leopar postu:

Bu tarz zırhta, zırh işlevli örtünün bölümlendiği her parçasında, beyaz leopar postu tüm veya şeritler şeklinde gösterilmiştir. Toplamda, eserde bu tarz süsleme 16 kez kullanılmıştır.

vr. 57 A

vr. 102 A

vr. 328 Ö

Tablo 3. Leopar postu örnekleri

Kaplan postu:

Bu tarz zırhlarda, zırhın bölümlenmiş her parçasında kaplan postunun desenleri görülmektedir. Zırh işlevli örtülerde toplamda bu tarz uygulama 3 kez kullanılmıştır.

vr. 341 A

vr. 226 A

vr. 745 A

Tablo 4. Kaplan postu örnekleri

5.1.1.2. Motif açısından zırh işlevli örtüler

5.1.1.2.1. Soyut Bitkisel Bezemeli Örnekler

Bu tarz örneklerde, zırh işlevli örtüleri oluşturan her parçada tezhipte kullanılan kıvrık dallar, rûmi motifi, hatayi grubu motifler ile stilize bitki motifleri tercih edilmiştir. Toplamda eserde bu tarz bezemeler yaklaşık 42 kez kullanılmıştır.

vr. 204 A

vr. 204 A

vr. 64 A

vr. 111 A

Tablo 5. Zırh işlevli örtülerde soyut bitkisel bezemeli örnekler

5.1.1.2.2. Hayvan Figürlü Örnekler

Zırh tipi örtünün her parçasında bir veya birden fazla hayvan figürü yer alır. İncelenen örneklerde simurg kuşu, kurt, ayı, aslan, ceylan, tavşan ve ördek gibi hayvan figürleri tespit edilmiştir. Toplamda eserde bu tarz figürler yaklaşık olarak 11 kez kullanılmıştır.

vr. 100 Ö

vr. 138 Ö

vr. 168 A

vr. 204 A

Tablo 6. Hayvan figürlü bezemeye sahip zırh tipi örtü örnekleri

5.1.1.2.3. Diğer Motifler (Şemse ve Çin Bulutu)

Bu tarz örneklerde, zırh tipi örtünün her parçasında merkezde bir şemse motifi yer alır. Bazı örneklerde ise tam yerine yarım şemsler görülür. Ayrıca Çin bulutu motifi sıklıkla tercih edilmiştir. Toplamda eserde bu tarz süsleme 30 kez kullanılmıştır.

vr. 111 A

vr. 367 A

vr. 155 Ö

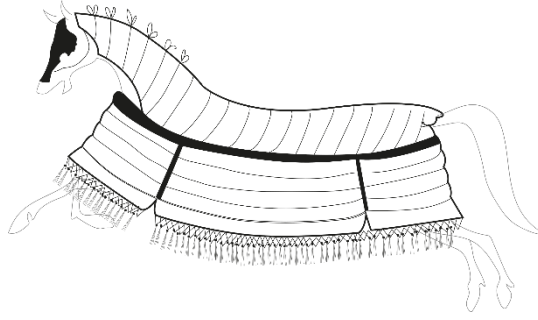

vr. 671 A

Tablo 7. Diğer motifler (şemse ve çin bulutu motifleri)

5.1.1.2.4. Geometrik Motifli Örnekler (Gövde ve Saçaklar)

Temel kalıbı oluşturan her parça paralel şeritlerin yan yana gelmesinden oluşmaktadır. (Bazı örneklerde bu tarz uzun zırh örtülerinde, her yatay şeridin üzerinde ayrıca çin bulutu, rûmi ve helezonik kıvrımlar yer alır. Toplamda eserde bu tarz süslemelerin yaklaşık 53 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu şeritler zırhın üst kısmında dikey, alt kısmında ise yatay yönde tasarlanmıştır.

Çizim 44. Düz şeritli örtü / zırhların kalıbı (çiz.Sogol Badri, 2023)

Bazı örneklerde bu tarz uzun zırh örtülerinde, her yatay şeridin üzerinde ayrıca çin bulutu, rûmi ve helezonik kıvrımlar yer alır. Toplamda eserde bu tarz süslemelerin yaklaşık 53 kez kullanıldığı tespit edilmiştir.

vr. 64 A

vr. 232 A

vr. 690 A

Tablo 8. Geometrik desenli örnekler

Bazı örneklerde ise yatay şeritlerin içi tek renk ve desensiz olarak ele alınmıştır. Kimilerinde ise ince bordürler veya bir sıra altın yaldız renginde küçük parlak daireler (muhtemelen metal pullar) göze çarpar. Toplamda, eserde bu tarz süslemelerin 29 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu iki grup dışında, şeritlerin aralarında kimi zaman Çin bulutu kimi zaman da örgülü geçme motiflerinden oluşan bordürlerin yer aldığı örnekler söz konusudur.

vr. 58 A

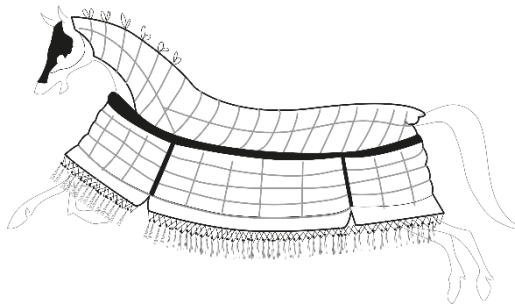
vr. 100 Ö

vr. 151 A

Tablo 9. Tek renk desensiz yatay şeritlerden oluşan örnekler

Bazı örneklerde ise yatay şeritlerin aralarından birleştirici dikey bir ip geçirilerek kareli bir tasarım ortaya çıkarılmıştır. Bu şekillerin bazıları dikdörtgen, bazıları ise karedir. (Çizim 45)

Çizim 45. Dikdörtgen veya kareli parçalara bölünmüş örtü / zırh kalıbı
(çiz. Sogol Badri, 2023)

vr. 286 A

vr. 272 A

vr. 138 Ö

vr. 745 A

vr. 274 A

vr. 102 A

Tablo 10. Geometrik motiflerle bezenmiş örnekler

5.1.2. Eyer (Altı) Örtüleri

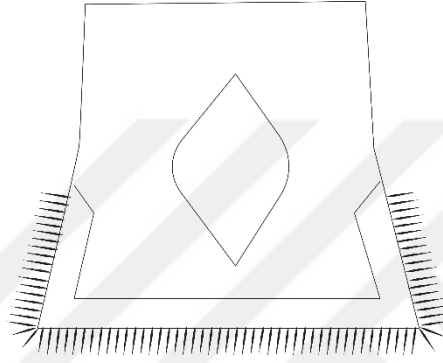
Eyerin altına gelecek şekilde atın üzerine örtülen ve farklı isimlerle anılan bu tip örneklerin hepsinin aynı amaçla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Faruk Sümer'e göre bu örtüler kaltağa geçirilen ince dokunmuş bir halıdır. Örtünün kullanım amacı eyeri süslemenin yanı sıra biniciye rahatlık kazandırmaktır.¹¹⁷

Bu çalışma sırasında şehnamenin incelenen minyatürlerinde, örtülerin hangi kumaş türünden yapıldığını kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Ancak Safevi dönemi kumaş sanatı örnekleri gözden geçirildiğinde, bunların muhtemelen çuha, kadife, kemha, atlas ve zerbaft gibi değerli kumaşlar kullanılarak yapıldığını tahmin etmek mümkündür. Bazı minyatürler incelendiğinde, örneklerin duruşundan kalın bir dokuma yapısına sahip oldukları anlaşılmakta ayrıca motif yönünden de analiz edildiğinde

¹¹⁷ Ebru Sönmez, "1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 23; Faruk Sümer, a.g.e., s. 41,42.

bunların kilim/halı olabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu örtülerin kenar suyunda değerli taşlarla ile işlenmiş dekoratif uygulamalar da göze çarpmaktadır.¹¹⁸

Eserde incelenen eyer altı örtüleri, en basit şekliyle aşağıdaki formu (kalıbı) yansıtmaktadır.

Çizim 46. Bir eyer altı örtüsünün genel şekli (kalıbı)
(çiz. Sogol Badri, 2023)

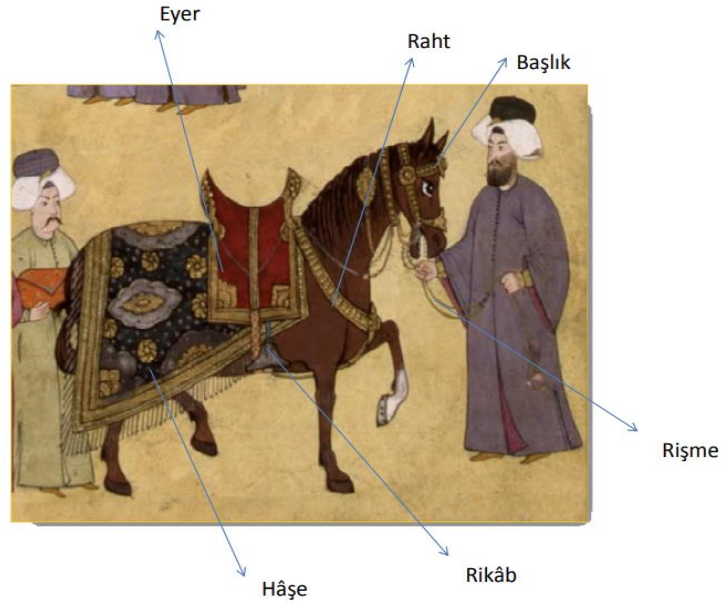
Osmanlı kaynaklarında at koşum takımları içerisinde, at eyerlerinin üzerine örtülen “kesme” ve “hâşe” denilen örtülerden bahsedilmektedir ki *her ikisi de* at eyer örtüsü anlamına gelmektedir. Uzun ve saçaklı olana özellikle *hâşe* denilir.¹¹⁹ (Görsel 46Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.) Bu tür örtülere Hun döneminde özellikle de halı veya keçe olarak rastlamaktayız. Pazırık halısı da bu tip amaçla kullanılmış olan halılardan (örtülerden) biri olarak yorumlanmaktadır. Bunlara “*terlik*”, “*çeprak*” veya “*şabrak*” ismi verilmekteydi.¹²⁰

¹¹⁸ Arthur Upham Pope, “The Technique of Persian Carpet Weaving”, **A survey of Persian art: from prehistoric times to the present**, ed. Arthur Upham Pope, Phyllis Ackerman, Soroush Yayınevi, Tahran, 1977, C.6, s. 2446; Sara Husseinzade, Meryem Munesi Surhe, “Berresi-I Vücuhi-İştirak ve İftirak-i Parçeha-I Safevi ve Osmani”, **Negare dergisi**, Sayı: 41, Bahar 2018, s. 99.

¹¹⁹ Emine Dingaç, “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları”, **U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:12, Sayı:20, 2011, s. 5,6.

¹²⁰ Nejat Diyarbekirli, **Hun Sanatı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, s. 47, 135, 141,161, 177 ve 201.

Aynı zamanda İngilizce’de Osmanlı eyer örtüleri için kullanılan “*Saddle Cloth*” terimi, geniş ve aynı zamanda gösterişli süslemeli eyerlerin altına yerleştirilen bir örtü olarak tarif edilmektedir.¹²¹ (Görsel 47) Bununla birlikte, tezimizde atların sırtında yer alan ve eyerin altından geçirilen örnekler, örtü olarak adlandırılmıştır.

Görsel 46. At Biniş Takımı (Dingeç, a.g.e., s.19)

(Topkapı Sarayı Müzesi, *Sûrname-i Vehbi*, A3593, 110b ayrıntı)

Moskova Kremlin Müzesi’nde yer alan ve Safevi padişahları tarafından hediye olarak gönderilen iki adet eyer örtüsü bu dönemden kalan nadir örneklerdendir. (Görsel 48-50).

¹²¹ Halil Tekiner, Fahrettin Keleştimur, a.g.m., s. 322.

Görsel 47. Osmanlı dönemine ait eyer altı örtüsü, 17. Yüzyıl, İpek ve kadife
(Museum of Applied Arts, No: 52.2790.1, [Link](#), Erişim tarihi: 05.01.2024)

Görsel 48. Safevi, 17. yüzyılın başları, Şah II. Abbas tarafından hediye edilmiştir, ipek üzerine altın
sırma işlemeli. (Moscow Kremlin Museum No.: Tk-2205, [Link](#), Erişim tarihi: 10.01.2024)

Görsel 49. 17. yüzyılın başları, pamuklu kumaş üzerine altın sırma ve sim işçiliği, Moscow Kremlin Museum No.: Tk-2644, [Link](#), Erişim tarihi: 10.01.2024)

Söz konusu eserde, bu örtüler savaş sahnelerinin yanı sıra diğer sahnelerde de sıklıkla görülmektedir. Bunlar bazen düz renkli kumaştan, bazen de motifli kumaşlardan tasarlanmıştır.

Düz renkli kumaşlardan tasarlanan örnekler (Tablo 11) bazen tamamen sade bazen de kenar suyu ile beraber karşımıza çıkmaktadır. Toplamda bu tarz sade örtüler minyatürlerde yaklaşık 14 kez karşımıza çıkmaktadır.

vr. 135 A

vr. 180 A

vr. 715 A

Tablo 11. Bezemesiz tek renkli (düz) eyer örtüleri

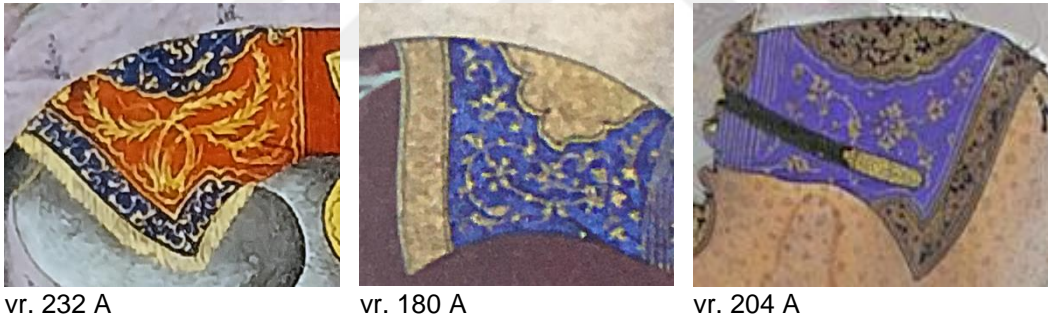
Söz konusu örtülerin genelinde dış kenarında saçaklar görülürken ayrıca saçak ve püskülleri olmayan örnekler de mevcuttur. Bunun sebebi muhtemelen saçaklı örtüleri ancak devlet ricalinden olanlar kullanabilmekteydi.¹²²

5.1.2.1. Motif Açısından Eyer (Altı) Örtüleri

5.1.2.1. Soyut Bitkisel Bezemeli, Çin Bulutlu ve Şemse Motifli Örnekler

Örtüler içinde en çok tercih edilen süsleme üslubu, merkezde yer alan bir şemse motifli ile birlikte yarım şekilde çizilmiş olan bir kenar suyudur. (Tablo 12) Genel olarak şemsenin iç ve dış kısmı da helezonik kıvrık dallar, rûmiler ve benzer soyut bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Ayrıca kenar suyu sade ve bezemeli olmak üzere iki farklı türdedir. Kenar suyu içinde en çok kullanılan motifler rûmi motifli, Çin bulutu ve zencerek motiflidir.

Şemse motifli ile bezeli örtülerin toplam sayısı 93 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 12. Eyer örtüsünde şemse motifinin kullanımı

Örtülerin bezenmesinde kullanılan bir diğer uygulama ise, örtünün yüzeyinin tamamen bir veya birden fazla motifle doldurulmasıdır. Bu tür örtülerde Çin bulutu, helezonik kıvrık dallar, rûmi motifli ve diğer soyut bitkisel süslemeler kullanılmıştır. Ayrıca dış kenarında düz veya dilimli bir kenar suyu kullanılarak örtünün süslemeleri tamamlanmıştır. (Tablo 13) Süslemeler için en çok tercih edilen renk ise altın tonlarıdır. Bu uygulama, incelediğimiz minyatürlü eserde toplam 74 kez tekrar edilmiştir.

¹²² Emine Dengeç, a.g.m., s. 10.

vr. 241 Ö

vr. 166 Ö

vr. 120 A

Tablo 13. Eyer örtüsünden süslemeler

5.1.2.2. Hayvan Figürlü Örnekler

Bu tür örtülerde sade bir zemin üzerinde bir veya birden fazla hayvan figürü yer almaktadır. Özellikle fantastik hayvan figürlerinden simurg sıkça görülmektedir. Bunun dışında kaplan, ayı, ceylan, ördek ve kurt kullanılmıştır. Bu örtülerde de diğerlerinde olduğu gibi dış kenarında bir kenar suyu yer alır. (Tablo 14)

vr. 100 Ö

vr. 342 Ö

vr. 151 A

vr. 135 A

vr. 349 A

vr. 406 Ö

Tablo 14. Hayvan figürlü eyer örtüleri

5.1.2.3. Geometrik Motifli Örnekler

Eyer örtülerinde kullanılan bir diğer uygulama ise, eyerlerin paralel çizgilerle süslenmesidir. Bu çizgiler bazen sadece renkli düz sıralardan oluşturulmuştur, kilim veya halıya benzemektedir. Bazılarında ise altın tonları ile ince çizgiler çizilmiş, her sıranın içi hendesi motifler ile bezenmiştir (Tablo 15) Bu tür örtülerde kenar suyu uygulaması daha az görülmektedir. İncelediğimiz eserde toplam 20 adet örtü bu şekilde bezenmiştir.

vr. 257 A

vr. 403 A

vr. 241 Ö

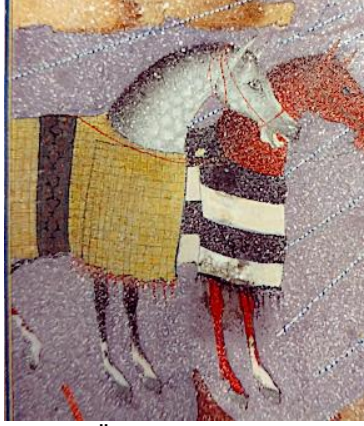

vr. 257 A

Tablo 15. Eyer örtüsünde çizgili desenin tercih edildiği örnekler

5.1.3. Atların dinlendirildiği esnada kullanılan örtüler

İncelediğimiz örtülerin dışında, farklı bir amaçla kullanılan bir çeşit örtü daha tespit edilmiştir. Bu örtüler dört farklı sahnede karşımıza çıkmaktadır. (vr. 213Ö, 294Ö, 295Ö, 438Ö). Atların boyun kısmını örtmeyen ve sadece hayvanın gövdesini kaplayan bu örtüler, atların dinlendirildiği esnada kullanılan, atı soğuk ve zor hava koşullarından koruyan örtülerdir. Özellikle vr. 438Ö numaralı sahnenin adından da anlaşılacağı üzere (İsfendyar, kar içinden geçiyor), bu örtülerin kullanım amacı hayvanın ısınmasını sağlamak veya terli hayvanın üşütmesini ve hasta olmasını engellemektir. (Tablo 16)

vr. 438 Ö

vr. 295 Ö

vr. 213 Ö

Tablo 16. Dinlenme sırasında kullanılan örtüle

5.2. ZIRHLAR

5.2.1. At Vücut (Gövde) Zırhları

Metal, zırhın temel malzemesi olarak bazı örneklerde kendini belirgin olarak ortaya koymaktadır. Minyatürlerde metal yapısını göstermek için farklı yöntemler kullanılmıştır. Altın, gümüş, kömür ve bakır renkleri kullanılarak zırhın metaldan yapılmış olduğu yansıtılmam istenmiştir. Ayrıca, minyatürlerden tıpkı diğer metal eşyalara uygulanan maden tekniklerinin ve bezeme türlerinin bunlara da uygulanmış olduğu gözlenmektedir.

5.2.1.1. Formlarına Göre At Vücut (Gövde) Zırhları

Söz konusu eserde, metal malzemeden yapıldığı anlaşılan at vücut (gövde) zırhları, altın, gümüş, kömür ve bakır tonlarında sırlanmış şeritler, büyük parçalı levhalar, zincir örme (halka) yada küçük disk ve pullardan meydana gelen zırhlar şeklinde tasvir edilmişlerdir.

5.2.1.1.1. Zincir Zırhlar

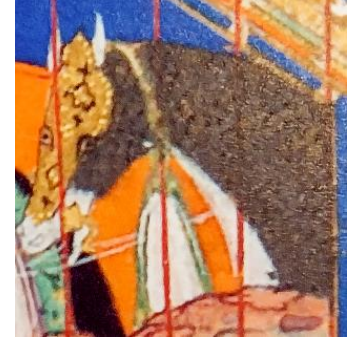
Bu tür zırhlar genellikle gri tonlarında (çelik renginde), halkaların zincir örme şeklinde bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Minyatürlü yazma eserde bu teknik ve formda yapıldığı anlaşılan toplamda 3 örnek tespit edilmiştir. (Tablo 17)

vr. 112 A

vr. 58 A

vr. 276 A

Tablo 17. Zincir zırhlar

5.2.1.1.2. Levha (Plaka) Zırhlar

Bu tür zırhlarda genellikle altın, gümüş ve bakır renkleri kullanılarak sırlanmış şeritler veya daha büyük plakalar kullanılmıştır. Plakaların üzerinde oyma veya dövme teknikleri ile işlenmiş süslemeler bulunmaktadır. Eserde toplamda levha (plaka) zırh örneği 53 defa tespit edilmektedir. (Tablo 18)

vr. 615 A

vr. 405 A

vr. 279 A

vr. 519 Ö

vr. 58 A

vr. 112 A

vr. 257 A

vr. 272 A

vr. 735 Ö

Tablo 18. Levha (plaka) zırh örnekleri

5.2.1.1.3. Balık Pulu Şeklindeki Zırhlar

Bu tür zırhlar, kare, dikdörtgen, daire veya dilim formundaki demir plakaların üst üste bindirilmesiyle yapılmışlardır. Sırayla veya simetrik bir şekilde tekrar eden uygulama sonucunda balık pulu dokusu ortaya çıkmaktadır. Toplamda, eserde bu formu gösteren 8 örnek tespit edilmiştir. (Tablo 19)

vr. 226 A

vr. 206 A

vr. 168 A

vr. 138 Ö

Tablo 19. Balık pulunu andıran zırh örnekleri

5.2.2. At Alın Zırhları

Bu eserin minyatürlerinde, atların başlarını koruma amacıyla savaş alanında kullanılan at alınlığı, at zırhının bir parçası olarak görülmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi, bu eserin tüm resimlerinde, aşağıdaki iki istisna dışında, eğer atlar vücut (gövde) zırhıyla tasvir edilmişse, bu zırhın bir parçası olarak at alınlığı da gözlenmektedir. Bu nedenle, at alınlığı, bu çalışmada zırhın bir alt grubu olarak incelenmiştir. (Tablo 20)

vr. 226 A

vr. 245 Ö

Tablo 20. Şah Tahmasp Şehnamesi'nde bulunan zırlı olmasına karşılık alın zırhı olmayan iki istisna at betimlemesi

Safevi dönemine ait olan at vücut (gövde) zırhları büyük ölçüde günümüze ulaşamamış olmasına rağmen, 16. yüzyıldan kalma at alınlıklarının önemli

örneklerine dünyanın çeşitli müze ve koleksiyonlarında rastlanmaktadır. Bu eserler üzerine de kayda değer önemli araştırmalar yapılmıştır.

Safevi ve Osmanlı İmparatorlukları arasındaki çeşitli çatışmalar nedeniyle, birçok savaş aracı, at alınlıkları da dahil olmak üzere, bu iki komşu devlet arasında el değiştirmiştir. Bu durum, savaş ve koruma amaçlı kullanılan alet, araç ve gereçlerinin tasarımlarının karşılıklı bir etkileşimine neden olmuştur. Yapılan araştırmaya göre, Safevi at alınlıklarının çoğunda, genellikle ince ve detaylı desenlerle bezenmiş bir yüzey bulunmaktadır. Hemen hemen tüm Safevi örneklerinde, rûmi ve hatayi grubu motifler, kıvrık dallar ve diğer bitkisel desenler kullanılmıştır. Yüzeyin tamamı veya büyük bir kısmı bu motiflerle doldurularak zenginleştirilmiştir. Bu örneklerde kitabe kullanımı pek tercih edilmemiştir. Aynı zamanda, bazı Osmanlı at alınlığı örneklerinde yüzey tamamen desenlerle süslüken, bazılarında sadece belirli bir bölüm işlenmiş ve bezenmiştir. Rûmiler, palmetler, hatayi ve penç grubu bezemeler, lale motifleri ve “T” şeklindeki desenler Osmanlı örneklerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca, Osmanlı at alınlıklarında, Safevi örneklerine göre daha fazla kitabe kullanımı bulunmakta ve kitabe genellikle ayrı ve detaylı bir çerçeve içinde yer almaktadır.¹²³ Bu eserin incelenmesi sırasında da benzer örneklerin görüldüğü tespit edilmiştir.

---

¹²³ Sanaz Ghaffari vd. “Berresi-i Motifha-i Nikabha-i Asb Ez Devri Safevi ve Osmani”, **Hünerha-i Sanayi-ı İslami Dergisi**, Tahran, Yıl: 6, Sayı: 1, 2022, ss. 106-110.

Görsel 50. Osmanlı, bir at alınlığı, 16. yüzyıl, malzeme çelik, demir ve deri (MMA, No:32.75.248, [Link](#), Erişim tarihi: 12.06.2022)

Detay 156. At alınlığının detayı

Görsel 51. Muhtemelen İran, bir at alınlığı, 15.-16. yüzyıl arası, malzeme çelik ve bakır, (MMA, No:36.25.509, [Link](#), Erişim tarihi: 10.11.2023)

Detay 157. At alınlığının kitabe bölümünün detayı, "Nasrun minallahi ve fethun karib" (Zafer Allah'tandır ve fetih yakındır) duasının yazıldığı göstermektedir.

Görsel 52. İran, bir at alınlığı, 16. yüzyıl, malzeme çelik, (MMA, No: 29.158.621, [Link](#), Erişim tarihi:12.6.2022)

Detay 158. At alınlığının detayı, yüzeysel oyma tekniğinde hatayı, penç, rumi motifleri ve kıvrık dallar.

5.2.2.1. Formlarına göre at alın zırhları

Bu alınlıklar, genellikle atın başının formuna göre olsa da, minyatürlerde bulunan örneklerde, biraz farklı formlarda tespit edilmektedir. Eserdeki at alınlıkları toplam üç temel grupta toplanmaktadır (Tablo 21). Bazı örnekler at başlığının alın kısmından buruna kadar neredeyse tamamı aynı genişliğe sahiptir. (Çizim 47) Ancak, bazılarında alın bölgesi daha geniş ve dolgun bir formda tasarlanmış, tepesi yandan bakıldığında mekik şeklinde görünmektedir. (Çizim 48) Ayrıca, bazı örneklerde alınlığın kenarları çok daha belirgin girinti ve çıkıntılara sahip bir şekilde tasarlanmıştır. (Çizim 49) Belli ki birçok örnekte de bu kalıplar birbiriyle karıştırılarak kullanılmıştır. At alınlığına ait olan yanlıklar, çoğu örnekte zırhlar ve zırh örtüleriyle benzer tasarıma ve süslemeye sahiptir. Alınlık zırhının altında yer alan örtülerin bezemeleri ve tekniği, atların gövdelerini örten zırh işlevli örtülerle benzerdir ve uyum içindedir. Genellikle yarım daire şeklindeki alın zırhı yanlarından dışarı taşmakla birlikte, bu örtüler bazen buruna doğru daralarak damla veya mekik biçimini almaktadır.

vr. 102 A

Çizim 47. a grubu

(çiz. Sogol Badri, 2023)

vr. 276 A

Çizim 48. b grubu

(çiz. Sogol Badri, 2023)

vr. 102 A

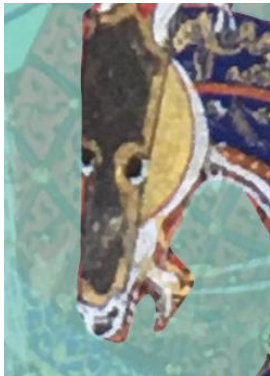

Çizim 49. c grubu

(çiz. Sogol Badri, 2023)

Tablo 21. At alin zırhlarının formları

At alınlıkları, alin bölgesinden buruna kadar olan genişlikte tutarlı bir formdadır, eserde toplamda yaklaşık 179 kez kullanılmıştır. (Tablo 22)

vr. 138 Ö

vr. 226 Ö

vr. 263 Ö

vr. 578 Ö

Tablo 22. Düz formlu at alin zırhlarına dair örnekler

At alınlıkları, alın bölgesinde daha dolgun ve geniş olup kavisli veya mekik biçimli bir tasarıma sahiptir, bu tarz başlıklar eserde toplamda 89 defa kullanılmıştır. (Tablo 23)

vr. 112 A

vr. 64 A

vr. 100 Ö

vr. 111 A

Tablo 23. At alın zırhlarında, alın bölgesi daha geniş olan örnekler

Bu grupta at alınlıklarının kenarları girintili çıkıntılı bir hat sergileyecek şekilde tasarlanmıştır, bu tarz başlıklar eserde toplamda 13 defa kullanılmıştır. (Tablo 24)

vr. 745 A

vr. 745 A

vr. 104 Ö

vr. 102 A

Tablo 24. Girintili çıkıntılı sınırlarıyla dalgalı bir hat sergileyen alın zırhları

5.2.2.2. Bezemelerine göre alın zırhları

Söz konusu eserde at alınlıklarında kullanılan renkler genellikle altın yıldız, bronz, gri, kömür ve diğer metal renkleri tonlardır. Süsleme konusunda ise üç temel grup dikkati çekmektedir.

5.2.2.2.1 Bezemesiz Grup:

Alınlığın yüzeyinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Ancak bazı örneklerde ince bir bordürle veya farklı bir renk kullanılarak zarif bir iç pervazla alınlık çerçevelenmiştir. Toplamda, bu tarz bezemesiz sade alınlıklar eserde 41 kez gözlemlenmiştir. (Tablo 25)

vr. 138 Ö

vr. 138 Ö

vr. 155 Ö

vr. 475 Ö

Tablo 25. Bezemesiz at alınlıkları

5.2.2.2.2 Şemse Motifli Grup:

Bu tür at alınlıklarında şemse motifi tercih edilmiştir. Genellikle alın kısmında ve alın ile burun arasındaki bölgede birer adet şemse motifi yer almaktadır. Şemseler bazen sade olup, bazen içi rûmi ve kıvrık dal motifleri ile doldurulmuştur. Bazı örneklerde ise alınlığın yüzeyi çok sayıda şemse motifi ile tezyin edilmiştir. (Tablo 26) Eserdeki at alınlıklarında bu tarz süsleme toplamda 92 kez kullanılmıştır.

vr. 151 A

vr. 98 A

vr. 100 Ö

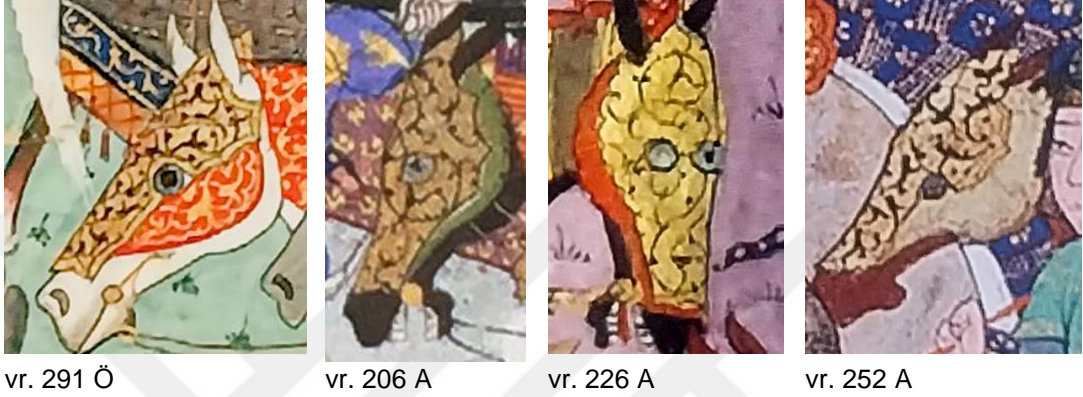

vr. 138 Ö

Tablo 26. Şemse motifi ile bezeli at alınlıkları

5.2.2.2.3 Kıvrık Dal, Rumi, Palmet ve Çin Bulutu Motifli Grup:

Bu tür at alınlıklarının yüzeyi, genellikle rûmi motifleri, helezonlar, kıvrık dallar ve serbest Çin bulutu motifleriyle doldurularak bezenmiştir. Toplamda, bu tarz süsleme eserdeki at alınlıklarında 170 kez karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 27. Yüzeyi tamamen bezenmiş at alınlıkları

Belli ki eseri hazırlayan sanatçılar, süsleme konusunda aynı kuralı tekrar etmekten kaçınıp, zaman zaman farklı yöntemleri birleştirerek yeni tarzlar yaratmaya çabalamışlardır. Örneğin, bazı örneklerde şemse motifinin yanı sıra boşluklar kıvrık dal ve rûmi motifleriyle doldurulmuştur. (Tablo 28) Bunun gibi süslemeler toplamda 21 kez kullanılmıştır.

Tablo 28. Şemse ile rûmi motiflerinin birarada kullanıldığı alın zırları

5.2.2.2.4 Atların Alın Zirhlarında Sorguç Kullanımı

Eserde, at alınlıklarında sorguç kullanımı nadir görülmekle birlikte toplamda on örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerden ikisi Rüstem'in atına aittir.

vr. 100 Ö

vr. 111 A

vr. 111 A
(Rüstem'in)

vr. 274 A
(Rüstem'in)

vr. 274 A

vr. 274 A

vr. 274 A

vr. 690 A

Tablo 29. At alın zirhlarında sorguç kullanımı

5.3. EYERLER

Toplamda 122 minyatürün incelenmesi sonucunda, 329 atın eyerli olarak tasvir edildiği belirlenmiştir. Çoğu örnekte, binicinin varlığı nedeniyle eyerlerin büyük bir kısmı görülememektedir. Bununla birlikte, 28 örnek binicisiz atları göstermektedir. Bu açıdan eser eyerlerin detayları ve süslemeleri hakkında önemli bir kaynak sayılabilir. Çoğu durumda, eyerler hayvanın sırtını örten bir örtü ile birlikte resmedilmiştir; ancak örtüsüz örnekler de mevcuttur. Bu eserde, sadece eyerli olarak tasvir edilen atların hiçbirin başlarında at alınlığı bulunmamaktadır. Eyer ve eyer altı örtüsü ile çizilen atlar genellikle savaş ve savaş dışı çeşitli sahnelerde görülmektedir.

Minyatürlerde gördüğümüz örneklere benzeyen bir eyer örneğine müzelerde rastlanmıştır. Özellikle Moğol kültürünü yansıtan Çin ve Tibet eserleri incelendiğinde, bu eserler arasında benzerlikler ortaya çıkmaktadır.

Görsel 53. Osmanlı, at eyeri, 16.-17. yüzyıllar. Malzeme ahşap, kemik (geyik boynuzu), deri, tekstil ve demir. Ayrıca üzerinde boyama (MMA, No: 14.25.1651a, [Link](#), Erişim tarihi: 29.12.2023)

Görsel 54. Tibet, at eyeri, 16.-17. yüzyıllar. Malzeme ahşap, deri, tekstil, demir, bakır ve altın. (MMA, No: 2002.225, [Link](#), Erişim tarihi: 29.12.2023)

Görsel 55. Tibet, at eyeri, 17.-18. yüzyıllar. Malzeme demir, altın, gümüş, ahşap, mercan, fildişi, ipek ve deri. (MMA, 1998.316, [Link](#), Erişim tarihi: 29.12.2023)

Görsel 56. Osmanlı, at eyeri, 17. yüzyıl. Malzeme ahşap çerçevesi, üzeri deri kaplama, kıymetli taş (zümrüt). Museum of Applied Arts (Macaristan), No: 52.2860.1, [Link](#), Erişim tarihi: 02.01.2024)

Görsel 57 a&b. Osmanlı, at eyeri, 17. yüzyıl. Malzeme ahşap çerçevesi, deri kaplama, ipek, gümüş yıldız kaplama, kıymetli taş (yakut). (Museum of Applied Arts, No: 52.2863.1, [Link](#), Erişim tarihi: 05.01.2024)

Eyerlerin ana malzemesi olan deri, ahşap ve metal göz önüne alındığında¹²⁴, bu eserde minyatürlerde yer alan eyerlerin incelenmesiyle, bazı eyerlerin doğal deri renginde olduğu ve üzerlerindeki süslemelerin dericilikte yaygın olarak kullanılan yöntemleri, örneğin boyama, oyma ve yakma gibi teknikleri yansıttığı anlaşılmaktadır.¹²⁵ Bununla birlikte, birçok eyer kırmızı, yeşil, mavi ve altın rengi gibi farklı renklere sahiptir. Ayrıca, bazılarında resimlerde bulunan kumaş nesnelere benzer süslemeler de kullanılmıştır, bu durumda eyerlerin kumaşlarla örtülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

¹²⁴ Asghar Karimi, "Sarracı", **CGIE**, C. 5, 2021; Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", **TDVIA**, C. 8, 1993, s. 194; Zeki Tekin, "Saraçhane", **TDVIA**, C. 36, 2009, ss. 111-113.

¹²⁵ M. Özdemir ve E. Odabaşı, "Deri Yüze Süslemede Kullanılan Dival İş Tekniği İle Yapılmış Bazı Deri Ürünler", **Vocational Education**, 2018, C. 13, sayı: 3, s. 34.

Eserde incelenen eyerler, en yalın haliyle aşağıdaki formu içermektedir. (Çizim 50)

Çizim 50. Eyer ve eyer altı örtüsü (çiz. Sogol Badri, 2023)

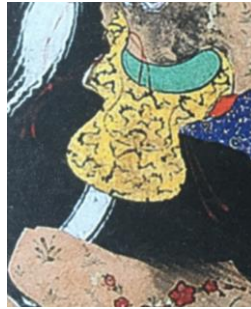
Minyatürlerde bütünü gösterilen eyerlerin ön ve arka kaşları genellikle yüksek olup, her iki tarafta da yuvarlak bir depingi (eğerin yan eteği, bkz. Dördüncü bölüm; terimler listesi) bulunmaktadır. Bununla birlikte, eserdeki eyerlerin Türk eyer çeşitlerine benzediği anlaşılmaktadır. (Tablo 30)

Türk eyeri, binicinin konforu ve sıhhati için geniş oturma yüzeyine ve binenin öne veya arkaya kaymasını engellemek amacıyla uzun ön ve arka kaşlara sahiptir. Altın veya gümüşten yapılan Türk eyerleri sim ve sırma işlemlerle bezenmiş ayrıca değerli taşlarla zenginleştirilmiştir. Bununla birlikte yüksek ve ön kaşı sivri ördek kazık tarzında bir forma sahiptir.¹²⁶ Eserde incelenen eyerlerin Türk eyer tipine benzer olduğu anlaşılmaktadır.

¹²⁶ Melda Özdemir, "Türk Kültüründe Eyerler", **İDiL**, C. 12, Sayı 102, 2023, s. 208.

vr. 100 Ö

vr. 111 A

vr. 118 Ö

vr. 120 A

vr. 124 Ö

vr. 214 A

vr. 232 A

vr. 264 A

vr. 291 Ö

vr. 300 A

vr. 328 Ö

vr. 349 A

vr. 67 A

vr. 406 Ö

vr. 422 Ö

vr. 430 Ö

vr. 638 Ö

vr. 638 Ö

vr. 708 Ö

vr. 721 A

Tablo 30. Binicisiz atlarda eyerlerin görüntüsü

Günümüze çok nadir örnekleri ulaşmış ancak çeşitli seyahatnamelerde¹²⁷ sıklıkla bahsedilen bu eyerler, süsleme açısından altın kaplamalı, zerduzi, kadife ve klaptanlı kumaşlarla kaplanmış; ayrıca firuze, zümrüt ve yakut gibi değerli taşlarla süslenmiştir.¹²⁸

Moskova Kremlin Müzesi'nin askeri koleksiyonunda bulunan bir eyer, Rus Çarı'na Safevi padişahı tarafından hediye olarak gönderilmiş nadir örneklerden biridir. (Görsel 58) Bu örnek süsleme, form ve zırh çeşidi açısından Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılan Türk eyerleriyle kıyaslandığında, onlarla benzerlikler göstermektedir. Eyer altından yapılmıştır, sim ve sırma işlemeli olup değerli taşlarla bezelidir. Osmanlı sarayında yapılan bu tarz eyerler de genelde hediye olarak verilmişlerdir.¹²⁹

¹²⁷ García de Silva Figueroa (1550 – 1624); Anthony Sherley (1565–1635)

¹²⁸ Sedigheh Parvizinia, "Berresi-i Caygah-i Asb Der Devre-i Safevi (Ba Takid Ber Didgah-i Sefernameha)", **Parse Dergisi**, Yıl 15, Sayı 25, Tahran: 2014, ss. 15-17.

¹²⁹ Halil Tekiner, Fahrettin Keleştimur, "A Cultural Hisroty of The Turkish Saddle", **Turkish Studies**, 2015, C. 10/5, s. 323.

Görsel 58. 1590'da, I. Şah Abbas tarafından Çar Fyodor İvanoviç'e hediye edilmiştir. Ahşap gövde kadife kumaş kaplamalıdır, altın eyer kaşının üzeri yuvalara yerleştirilmiş değerli taşlarla bezelidir. (Moscow Kremlin Museum No.: K-212, [Link](#), Erişim tarihi: 08.01.2024)

Detay 159. Eyer kaşında altın kullanılmış ve yuva içine değerli taşlar yerleştirilerek bezenmiştir

Eserde incelediğimiz eyerlerin hepsinin köpçük¹³⁰ kısmı farklı bir renkte olup, bazı örneklerin (vr. 120A) post gibi farklı bir materyalden yapıldığı anlaşılmaktadır. Eyerin yan etekleri (depingiler) kimilerinde sade kimilerinde ise bezelidir. Toplamda incelenen 329 eyerin arasında 79 adet örnek sade bir tasarım sergiler. En çok tercih edilen renk altın tonlarıdır. Diğer örneklerde yan etekler sade değildir, üzerinde rûmi motifleri, kıvrık dallar, serbest Çin bulutları ve şemseler göze çarpar.

¹³⁰ Eyerin iki kaş ortasında yer alan küçük yastığa 'köpçük' adı verilir: Faruk Sümer, **Türklerde Atçılık ve Binicilik**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1983, s. 39.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde Raht Hazinesi koleksiyonunda bulunan eyer ve koşum takımlarında, eyerlerin kumaş kaplı yüzeplerinde sim ve sırma işlemelerine görölmektedir.¹³¹ Bu nedenle, minyatörlü eserimizde lacivert, kırmızı ve yeşil gibi renkli eyerlerin üzerinde altın tonları ve ince motiflerle süslenmiş örnekler bulunduğundan, bu eyerlerin kumaş kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Motiflerle süslenmiş toplamda 134 eyer örneğinin içinde, söz konusu kumaş kaplı eyer sayısı 38 adettir.

---

¹³¹ Melda Özdemir, **a.g.m.**, s. 208.

SONUÇ

Şehname, İran tarihinin geniş bir zaman dilimini kapsayan, tarihsel ve mitolojik olayları birleştirerek evrensel temaları işleyen edebi bir başyapıttır. Hükümdarlık, adalet, savaş ve aşk gibi evrensel temaların işlendiği eser, İran sanatı ve kültüründe önemli bir role sahiptir. Hükümdarların bir tercihi olarak her başa geçen hükümdar saray atölyelerinde kendi şehnamesini minyatürlü olarak yeniden neşrettirmiştir. Bu sebepten dolayı farklı dönemlerden günümüze intikal eden şehname nüshaları her dönemin sanatçılarının kendi üsluplarını yansıtır.

Şah Tahmasp'ın himayesiyle Tebriz Saray Kütüphanesi'nde birçok ünlü sanatçının katılımıyla H. 933 (M. 1527) yılında hazırlanan Şah Tahmasp Şehnamesi'nden çalışmanın konusu olarak seçilen “eyerli ve zırlı atların” özellikle savaş alanında stratejik önem taşıyarak insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olarak şehname destanında sıkça ön plana çıkartıldığı, eyerlerin ve zırhların bezeme özelliklerinin sayesinde zaman zaman sahnelere çeşitli sembolik ve mitolojik anlamların kazandırıldığı görülmektedir.

Çalışmada amaca yönelik olarak, toplam 258 minyatürden 122'si değerlendirilmiştir, at içermeyen veya atların detayları belirsiz olan minyatürler ise çalışma örneklerimizin dışında tutulmuştur. Bunlardan 29 adet sahne seçilerek katalog bölümünde betimsel araştırma yöntemiyle ayrıntılı bir analiz yapılmıştır. İncelemelerin sonuçlarına dayanarak, atların genellikle savaş sahnelerinde zırh ve eyer örtüsü ile her iki şekilde de tasvir edildiği ayrıca kimi zamanda zırh işlevli örtünün kullanımının tercih edildiği tespit edilmiştir. At zırhları, savaş sahnelerinde koruyucu bir rol oynamış ve genellikle sertleştirilmiş derilerden, metalden (çelik, demir, bakır, nadiren çeşitli materyaller üzerine aplike altın plakalar), kumaş ya da kumaş kaplı ve içi dolgulu çeşitli malzemelerden yapılmıştır. At zırhlarının tasarımları, bezemeleri, etek ucundaki süs şeridi (kenar suyu) ve püsküllerin detayları incelenerek toplam da 534 atın zırh ve zırh işlevli örtü ile tasvir edildiği belirlenmiştir.

Eyerler ve eyer örtüleri de çalışmada ayrıca değerlendirilmiş olup, 329 atın eyerle ve ayrıca eyer örtüsü ile tasvir edildiği tespit edilmiştir.

Değerlendirmeler sonucunda, incelenen örtüler farklı işlevsel ve dekoratif özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Zırh işlevli örtülerin özellikle savaş sahnelerinde atın vücudunu tamamen korumak üzere tasarlanmış olduğu görülmektedir. Bu örtüler, genellikle alın zırhlarıyla birlikte kullanılmış olup, yalnızca iki örnekte alın zırhı görülmemektedir. Savaş ve resmi tören sahnelerinde görülen örtüler, zırh görevini yerine getirmiştir. Ancak, minyatürlerde tasvir edilen örneklerin çoğunda metal materyalin doğrudan yansıtılmaması nedeniyle, bu örtülere "*zırh işlevli örtü*" terimi uygun görülmüştür. Yaklaşık yetmiş örnekte betimlenmiş olan malzemenin metal olduğu net olarak anlaşıldığından doğrudan metal zırh (*at vücut zırhı*) terimi tercih edilmiştir. Bunların dışında az sayıda atların dinlenmesi esnasında gövdelerine örtülen "terlik" amaçlı kullanılan ayrı bir örtü tipi daha tespit edilmiştir.

Zırh işlevli örtüler, malzeme ve süsleme açısından incelenmiştir. Tekstil, hasır, deri ve hayvan postu gibi farklı malzemeler kullanılarak oluşturulan bu örtüler hem işlevsel hem de estetik amaçlara hizmet etmiştir. Tekstilden yapılan zırhlar, metal plakalarla kaplanmış renkli kumaşlarla öne çıkarken, hasır malzeme kullanılarak yapılanlarda örgü dokusu dikkati çekmektedir. Deri ve hayvan postu zırhlarda ise özellikle beyaz leopar ve kaplan postu tercih edilmiştir.

Zırh işlevli örtülerde kullanılan motifler incelendiğinde, soyut bitkisel bezemelerin, hayvan figürlü örneklerin, şemse ve Çin bulutu motiflerinin ön planda olduğu görülür. Soyut bitkisel motiflerin kıvrık dallar, rûmi ve hatayi motifleriyle zenginleştirildiği gözlemlenir. Hayvan figürlü örneklerde ise simurg kuşu ağırlığı oluşturmaktadır. Bu hayvan motifleri sahnede gösterilen karakterlerin gücünü, otoritesini ve asaletini simgelemektedir. Ayrıca paralel şeritler ve helezonik desenlerle zırhlara estetik bir derinlik kazandırıldığı görülmektedir. Tüm bu motifler ve figürler, zırh işlevli örtülerin hem koruma hem de sanatsal değer taşıyan unsurlar olarak bezendiğini ortaya koymaktadır.

At alın zırhı ise, at başlarını savaş alanında korumak amacıyla kullanılan ve at zırhının bir parçası olarak tasvir edilen bir öge olarak ele alınmıştır. İki istisna hariç (vr. 226A ve 245Ö) at alınlığı genellikle zırhla birlikte gösterilmiştir. Zırhı olmayan bir atın hiç bir zaman alınlıkla tasvir edilmediği anlaşılmaktadır.

Şehname minyatürlerinin incelenmesi sırasında dikkati çeken bir başka husus sanatçılar, şehnamenin destanlarını ve olağanüstü olayları anlatmak için hayal güçlerini kullanırken, aynı zamanda dönemin gerçek yaşamını ve gözlemlerini betimlemelerine yansıtmaya çalışmışlardır. Başka bir deyişle, şehname minyatürlerinde gerçekçilik ve yaratıcılık bir araya getirilmiştir. Ayrıca nakkaşlar, bu eserin görsel kimliği ve bütünlüğüne sadık kalmak adına tıpkı stilize ettiği çiçekler, ağaçlar, doğa ve hayvanlar gibi, aynı üslubu diğer nesnelere süslemesinde de kullanmışlardır. Yani dönem zevkine uygun ve diğer sanat dallarında yaygın olan süsleme geleneklerine tabi tutmuşlar ve objeleri birebir gerçeğe uygun tasvir etmekten ziyade, onları estetik açıdan zenginleştirmişlerdir.

Yaptığımız çalışma sonucunda, şehnamede oldukça bol sayıda tasvir edilen renkli ve bezemeli örneklerle yakın tarzda uzun eyer örtülerine dair hiçbir örneğe müzelerde rastlanmamıştır. Bu nedenle, mevcut bir zırh örneğine sahip olmasak da o döneme ait minyatürler, el yazmaları ve seyahatnameler gibi kaynaklardan yola çıkarak elde ettiğimiz detaylı bilgiler sayesinde, zırh işlevini yerine getiren ayrı bir örtü tipinin varlığı konusunda herhangi bir şüphe söz konusu değildir.

Şah Tahmasp Şehnamesi'ndeki sahneler üzerinden at zırhları ve örtüleri üzerine yapılan değerlendirmemizde İran'ın at ve binicilik tarihine odaklanılarak, binit takımları ve at zırhlarıyla ilgili terimler tarihsel kaynakların da aktardıkları üzerinden ele alınarak terminolojiye dönük önerilerde bulunulmuştur. Özellikle, Fars dilindeki eski bir terim olan "*Bergüstvan*"ın (*bergüstevan*)" at zırhı için kullanımı ve geçmiş kaynaklarda "*Kaz(j)agand*" (*kazâgand*)" tipi at zırhı üzerinde durularak, tez çalışmamızda ayrıca at zırhlarıyla ilgili bir terminoloji çalışması da ortaya konmuştur.

Minyatürlerden elde edilen bulgular, günümüzde müzelerde pek bir örneği olmayan Safevi döneminin silah ve zırh endüstrisine ışık tutmaktadır. Tüm bu örnekler Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkilerin kültürel alışveriş yoluyla minyatür sanatına ve ayrıca eyer, zırh ve örtülerinin üretimine de yansıdığını göstermektedir. Gelecek çalışmalar açısından, "*Bergüstvan*" ve "*Kazagand*" gibi terimler başta olmak üzere, at zırhları ve örtüleri üzerine daha derinlemesine çalışmalar yapılabilir. Bu konuda hazırladığımız terminolojiyle ilgili olarak dönem kaynakları üzerine yapılacak yeni çalışmalarla bir literatür oluşturulabilir.

Çalışmamızda şehname minyatürlerinin incelenmesi yoluyla Safevi İmparatorluğu döneminde kullanılan at zırhları, zırh tip örtüler, alınlık zırhları, eyerler ve eyer altı örtüleri incelenerek belge özelliğine sahip bu minyatürler üzerinden dönemin silah ve zırh endüstrisinin zenginliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ajend, Yakub: **Pejuheş-i der Negarger-i İnan**, C. 2, Tahran, Semt Yayınları, 2010.
- Alexander, David G.: **Islamic Arms and Armor in the Metropolitan Museum of Art**, Metropolitan Museum of Art, 2015.
- Amuzgar, Jale: **Tarih-i Esatir-i İnan**, Tahran, Semt yayınları, 2000.
- Arcak, Sinem: **“Gifts in Motion: Ottoman-Safavid Cultural Exchange, 1501-1618”**, University of Minnesota, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- Atılğan-Okay, Sevay: “XV. Yüzyılda İnan ve Çevresinde Gelişen Minyatür Üslupları ve Sorunları Üzerine Bir Etüt”, erişim tarihim: 17.10.2021, **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu**, 2015, (Çevrimiçi)
<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ATILGAN-OKAY-Sevay-XVI>
- Beksaç, A. Engin: “Safeviler”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 35 İstanbul, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008, ss. 457-459.
- Çağman, Filiz: “Bihzad”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 6, İstanbul, TDV İslam Araştırma Merkezi, 1992, ss. 147-149.
- Canby, Sheila R.: **The Shahnama of Shah Tahmasp: The Persian Book of Kings**, New York, Metropolitan Museum of Art, Yale University Press, 2014.
- Cengiz, Hasan Ali: “Safevi elçisi Şah Kulu Han’ın 1568 yılında Edirne Sarayı’nda Huzura Kabulü”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1, 2020, ss. 199-225.
- Chardin, Jean: **Sefername-i Şarden**, Çev. Mohammad Abbasi, C. 8, Tahran, Amir Kabir, 1956.

- Christensen, Arthur: **Le' Iran sous les Sassanides (İran der zaman-i Sasaniyan)**, Çev. Reşid Yasemi, Tahran, Rengin yayınevi, 1949.
- Dickson, Martin Bernard, Stuart Cary Welch: **The Houghton Shahnameh**, Cambridge, Harvard University Press, 1981.
- Dieji, Abdolrahman: **“İran Minyatüründe Savaş Sahneleri”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi , 2007.
- Dingeç, Emine: “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları”, **U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 20, 2011: ss. 1-20.
- Diyarbakirli, Nejat: **Hun Sanatı**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- Dyson, Robert H.: “Hasanlı Teppe I.: The Site”, **İranica Ansiklopedisi**, C. 12, New York, 2003, ss. 41-45.
- Dyson, Robert H.: “Problems of Protohistoric Iran as Seen from Hasanlı”, **Near Eastern Studies** 24, Sayı: 3, 1965, ss. 193-217.
- Ghaemi, Farzad, Muhammed Cafer Yahaghi: “Esb: Por Tekrarlerin Nemadine-i Caneveri Der Şahname”, **Feslname-i Zeban ve Edeb-i Farsi Dergisi**, Sayı 42, M. 2008/ H.Ş. 1388, ss. 9-26.
- Ghaffari, Sanaz, vd.: “Berresi-i Motifha-i Nikabha-i Esb Ez Devri Safevi ve Osmani”, **Hünerha-i Sanayi-ı İslami Dergisi**, Tahran, M. 2022/H.Ş. 1402, ss. 103-112.
- Gündüz, Tufan: “Safevîler” **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 35, İstanbul, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008, ss. 457-459.
- Gündüz, Tufan: “Tahmasp”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 39, İstanbul, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010, ss. 413-415.

- Husseinzade, Sara, Meryem Munesi Surhe: "Berresi-I vücuhi-İştirak ve İftirak-i Parçeha-I Safevi ve Osmanî", **Negare dergisi**, Sayı 41, 2018, ss. 94-111.
- İmami, Kerim: "Rivayet-i Bazgerdanden-i Şahname-i Şah Tahmasb", **Kelk Dergisi**, Tahran, Sayı: 58 ve 59, 1995, ss. 51-56.
- İskender Beyk Münşi, Türkmen: **Tarih-i Alem Aray-i Abbasi**, ed. Iraj Afshar. C.1, Tahran, Amir Kabir, 1971.
- Josafa Barbaro: "Fasl-i dovom: Sefername-i Josafa Barbaro", **Sefernameha-i Veniziyan der İnan (6 sefername)**, çev. Menuçehr Amiri, Tahran, İntişarat Harezmi, M. 2003/H.Ş. 1381, ss. 17-123.
- Karimi, Asghar: "Sarraci", **CGIE İslam Ansiklopedisi**, C. 5, Tahran, İnan ve İslam Arşatırma Merkezi, 2021, (Çevrimiçi) <https://www.cgie.org.ir/fa/article/257601/>
- Kanar, Mehmet: "Şahnâme", **TDV İslam Ansiklopedisi** C. 38, İstanbul, TDV İslam Arşatırma Merkezi, 2010, ss. 289-290.
- Kazvini, Budak Münşi: **Cevahirü'l-ahbar: bahş-ı tarih-i İnan der Karakoyunlu ta sal-ı 984 H.k.**, ed. Muhsin Behramnejad. Tahran: Miras-ı Mektub Yayınları, 2000.
- Khodadadi, Raziye: **"Berresi-i Silahha-i Devr-i Eşkani Der Müze-i İnan Bastan"**, Azad Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Tahran, 2018.
- Mahir, F. Banu: "Minyatür", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 30, Ankara, TDV İslâm Arşatırmaları Merkezi, 2020, ss. 118 - 123.
- Müayyid, Hişmet: "Sernevişt-i Gamengiz-i Şahname-i Şah Tahmasbı", Tahran, **İnan-Name Dergisi**, M.1986/ H.Ş. 1365, Sayı: 15: ss. 428-432.
- Munferid, Efsane: "Bergüstvan", **İslam Ansiklopedisi Dergisi**, C. 3, Tahran, Bünyad-i Danişname-i İslami, 2014, ss. 181-184.

- Nicolle, David: **Arms & Armour of the Crusading Era: 1050-1350**, C. 1, London, Greenhill Books, 1999.
- Nicolle, David: "Horse Armour in the Medieval Islamic Middle East", **Arabian Humanities**, 2017, ss. 1-60.
- Odabaşı, E. Ve M. Özdemir: "Deri Yüzey Süslemede Kullanılan Dival İşi Tekniği İle Yapılmış Bazı Deri Ürünler", **Vocational Education**, 2018, ss. 32-35.
- Örs, Derya: "Siyâvuş", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 37, İstanbul, 2009, ss. 308-309.
- Özdemir, Melda: "Türk Kültüründe Eyerler", **İDİL**, C. 12, Sayı: 102, 2023, ss. 205-215.
- Özgüdenli, Osman Gazi: "Târîh-i Cihângüşâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 40, İstanbul, TDV İslam Araştırma Merkezi, 2011, ss. 77-79.
- Pakbaz, Ruin: **Nakkaşi-i İrani ez Dirbaz Ta İmruz**, Tahran, İntişarat-i Zerrin ve Simin, 2001.
- Parvizinia, Sedigheh: "Berresi-i Caygah-i Asb Der Devre-i Safevi (Ba Takid Ber Didgah-i Sefernameha)", **Parse Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 25, 2014, ss. 1-23
- Pedersen, Johannes: **İslam Dünyasında Kitabın Tarihi**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2018.
- Pope, Arthur Upham, Phyllis Ackerman: "The Textile Arts", **A survey of Persian art: from prehistoric times to the present**, C. 5, Tahran, Soroush yayınevi, 1977, ss. 1995-2227.
- Pope, Arthur Upham, Phyllis Ackerman: Phyllis Ackerman, "Textiles of the Islamic Periods", **A Survey of Persian art: from prehistoric times to the present**. ed. Arthur Upham Pope ve Phyllis Ackerman, Tahran, Soroush Yayınevi, 1977, C.5, ss.1195-2163)
- Recebi, Muhammed Ali: **Şahkarha-i Nigargeri-i İran**, Tahran, Müze-i Hünerha-i Muasir-i Tahran yayınevi, 2005.

- Schauensee, Maude De.: "Horse Gear from Hasanlu", **Expedition Dergisi** (The Penn Museum) 31, Sayı: 2-3, 1989, ss. 37-52.
- Sönmez, Ebru: "**1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi**", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Sümer, Faruk: **Türklerde Atçılık ve Binicilik**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1983.
- Tekin, Zeki: "Saraçhane", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 36, İstanbul, TDV İslam Araştırma Merkezi, 2009, ss. 111-113.
- Tekiner, Halil, Fahrettin Keleştimur: "A Cultural History of The Turkish Saddle" **Turkish Studies** (International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic), 2015, s. 319-328.
- Ünver, İsmail: "Heft Hân", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 17, İstanbul, 1998, ss. 158-159.
- Usta, Aydın: "Zırh", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 44, İstanbul, 2013, ss. 391-394.
- Varlık, Mustafa Çetin: "Çaldıran Savaşı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 8, İstanbul, 1993, ss. 193-195.
- A king's book of kings: the Shah-nameh of Shah Tahmasp**, New York, The Metropolitan Museum of Art, 1976.
- Welch, Stuart Cary: **Royal Persian Manuscripts**, London, Thames and Hudson, 1976.
- Yetkin, Suut Kemal: **İslam Ülkelerinde Sanat**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1974.
- Yıldırım, Nimet: "Rüstem-i Zâl", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 35, İstanbul, 2008, ss. 294-295.
- Zuka, Yahya: "Macera-i Harid-i Şahname-i Şahi (Houghton)", **Kelk Dergisi**, No: 58 ve 59, M.1996/ H.Ş. 1373, ss. 51-56.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ATILGAN-OKAY-Sevay-XV.-YÜZYILDA-İRAN-VE-ÇEVRESİNDE-GELİŞEN-MİNYATÜR-ÜSLUPLARI-VE-SORUNLARI-ÜZERİNE-BİR-ETÜT.pdf>

Erişim tarihi: 17.10.2021

<https://abadis.ir/dekhoda/>

Lugatname-i Dihhuda: Sözlük. (Çevrim içi), Erişim tarihi: 12.2023

<http://www.cgie.org.ir/fa/article/257601/%D8%B3%D8%B1%D8%A7%D8%AC%DB%8C> ,

Erişim tarihi: 27.12.2023

<https://www.iranicaonline.org/articles/hasanlu-teppe-i> , Erişim tarihi: 12.2023

<https://rch.ac.ir/article/Details/6420?%D8%A8%D8%B1%DA%AF%D8%B3%D8%AA%D9%88%D8%A7%D9%86> , Erişim tarihi: 12.10.2021

<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2018.13.3.2C0061> , Erişim tarihi: 14.09.2023

<https://www.penn.museum/documents/publications/expedition/31-2-3/Schauensee.pdf> ,
Erişim tarihi: 12.2023

<https://collections.lacma.org/node/225960> , Erişim tarihi: 18.12.2023

<https://www.khalilicollections.org/collections/islamic-art/khalili-collection-islamic-art-ten-folios-from-copy-of-firdawsis-shahnamah-made-for-shah-tahmasp-mss1030-folio516/> , Erişim tarihi: 05.11.2021

<https://agakhanmuseum.org/collection/artifact/story-haftvad-and-the-worm-akm164> Erişim tarihi: 20.12.2021

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Taq-e_Bostan_-_equestrian_statue.jpg , Erişim tarihi: 22.12.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452124> , Erişim tarihi: 17.08.2022

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452140> , Erişim tarihi: 04.09.2023

<https://www.khalilicollections.org/collections/islamic-art/khalili-collection-islamic-art-mihrabs-wife-sindukht-comes-out-with-slaves-carrying-gifts-to-welcome-sam-mss130-folio89b/> ,
Erişim tarihi: 24.12.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452125> , Erişim tarihi: 17.08.2022

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452114> , Erişim tarihi: 01.11.2022

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452126> , Erişim tarihi: 12.11.2022

<https://www.khalilicollections.org/collections/islamic-art/khalili-collection-islamic-art-rustam-and-the-seven-warriors-at-the-hunting-mss1030-folio-135/> , Erişim tarihi: 09.11.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452135> , Erişim tarihi: 07.12.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452140> , Erişim tarihi: 07.12.2023

<https://collectiononline.kreml.ru/entity/OBJECT/27005?region=2770734&index=35> , Erişim tarihi: 10.01.2024

<https://artsandculture.google.com/asset/horse-armor/tgHBw3a7CgIctA> , Erişim tarihi: 16.12.2023

<https://collectiononline.kreml.ru/entity/OBJECT/77334?page=5&region=2770734&index=244> , Erişim tarihi: 10.01.2024

<https://collectiononline.kreml.ru/entity/OBJECT/54437?page=5&region=2770734&index=237> , Erişim tarihi: 10.01.2024

<https://collectiononline.kreml.ru/entity/OBJECT/324?page=4&region=2770734&index=154> , Erişim tarihi: 10.01.2024

https://collections.imm.hu/gyujtemeny/ceremonial-saddle-blanket-cafrag/1650?f=2bjHct8Eiaxi68bIZRyKppla0rXeMJ3_pIR0fCyX6Azu6HxoC7xdx8Goh7H7C3xdx82om8AqIYJpl4H76cwo5gHoh8Y&n=8 , Erişim tarihi: 05.01.2024

<https://collections.imm.hu/gyujtemeny/ceremonial-saddle/1722?f=Gz9M-91aTJG7dkI5mF2shIII7BOSfXVJBWDHEXKfGQXtN8Brx7V7BIA7xLxrh7V7Ccw05gHoh8Y&n=6> , Erişim tarihi: 05.01.2024

https://collections.imm.hu/gyujtemeny/ceremonial-saddle-know-as-kaman-caramanian-type-saddle/14258?f=2bjHct8Eiaxi68bIZRyKppla0rXeMJ3_pIR0fCyX6Azu6HxoC7xdx8Goh7H7C3xdx82om8AqIYJpl4H76cwo5gHoh8Y&n=5 , Erişim tarihi: 02.01.2024

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/26642> , Erişim tarihi: 29.12.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/25119> , Erişim tarihi: 29.12.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/22398> , Erişim tarihi: 29.12.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/23335> , Erişim tarihi: 12.06.2022

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/24256> , Erişim tarihi: 10.11.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/23360> , Erişim tarihi: 12.06.2022

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/26568> , Erişim tarihi: 12.06.2022

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/21976> , Erişim tarihi: 13.11.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/32107> , Erişim tarihi: 13.11.2023

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/27635> , Erişim tarihi: 13.11.2023